चन्द्रप्रभचरितस्य विषयानुक्रमणिका ।

:—मङ्गलाचरणानि । सज्जनदुर्जनवर्णनम् । मङ्गलावतीनाम्नो देशस्य वर्णनम् । तत्र रत्नसंचयाख्यनगरवर्णनम् । रत्नसंचयाधिपतेः कनकप्रभस्य वर्णनम् । तन्महिष्याः सुवर्णमालाया वर्णनम् । तत्तनयस्य पद्मनाभस्य वर्णनम् । एकदा सौधशृङ्गारूढो राजा निकटवर्तिनि पल्वले पानीयपानार्थमागतस्य गोकुलस्य मध्ये एकं महापङ्कनिमग्नं म्रियमाणं जरद्गवं विलोक्य परं निर्वेदमगादिति वर्णनम्। राजा राज्यं पद्मनाभाय वितीर्य तपोऽग्रहीदिति वर्णनम् । पद्मनाभोऽपि निजात्मजाय सुवर्णनाभाय यौवराज्यं दत्वा राजभोगाननुबभूवेति वर्णनम् ॥

र्गः—राज्ञो वनपालमुखाच्छ्रीधराख्यस्य मुनेरागमनश्रवणम् । मुनेस्तत्प्रभावेणोद्यानस्य च विभूतिवर्णनम् । सपरिकरस्य राज्ञो मुनिदर्शनार्थं गमनवर्णनम् । मुनिसमीपे सप्रश्रयं राज्ञो जीवाजीवादिविषयकः प्रश्नः । राजानं प्रति मुनेरुपदेशः । पुना राज्ञो मुनिं प्रति पूर्वजन्मविषयकः प्रश्नः । राजानं प्रति मुनेरुत्तरदानम् । तत्र सुगन्धिनाम्नो देशस्य वर्णनम् ॥

र्गः—श्रीपुराख्यनगरवर्णनम् । तन्नायकस्य श्रीषेणाख्यभूपतेर्वर्णनम् । तन्महिष्याः श्रीकान्ताया वर्णनम् । अनपत्यतया देवीकृतशोकवर्णनम् । दैवायत्ते वस्तुनि कः शोक इति राजोक्तिवर्णनम् । कदाचिद्राज्ञ उद्यानगमनवर्णनम् । तत्र वियतोऽकस्मादवतीर्णेनानन्ताख्यचारणमुनिना सह राज्ञः समागमवर्णनम् । मुनिस्तुतिः । 'अद्यापि मम मानसं किमु शान्तिं नोपगच्छति' इति मुनिं प्रति राज्ञः प्रश्नः । 'यावत्तव मनसि सूनुस्पृहा जागर्ति तावन्न विरतिं यासि' इत्यादि मुनिवाक्यवर्णनम् । नन्दीश्वराराधनमहिम्ना देवी गर्भं दधारेति वर्णनम् । दोहदवर्णनम् । भावितीर्थकरस्य श्रीवर्मणो जन्मोत्सववर्णनम् ॥

र्गः—श्रीवर्मणो वर्णनम् । तस्य प्रभावत्या सह परिणयः । तस्मै यौवराज्यपददानम् । राज्ञो राज्यसौख्यानुभवः । कदाचिदाकाशात्पतन्तीमुल्कामवलोक्य राजा विरक्तो बभूवेति वर्णनम् । विषयगर्हणम् । युवराजं प्रति राज्ञ उपदेशः । राजा राज्यं सूनवे वितीर्य श्रीप्रभाख्यमुनेः पादमूले तपस्तप्त्वा कैवल्यमगादिति वर्णनम् । श्रीवर्मणो दिग्विजयवर्णनम् । तस्य श्रीपुरं प्रत्यागमनवर्णनम् । मार्गे नानावस्तुवर्णनम् । पुरप्रवेशः । कदाचिच्छारद-

जलदावलोकनेन राज्ञो निर्वेदप्राप्तिः । राजा श्रीकान्ताख्याय मुनये ...ज्यम्
समर्प्य समाचरिततपश्चर्यः सौधर्मे श्रीधराख्यो देवोऽजनीति वर्णनम् ॥

५ सर्गः—धातकीखण्डे इषुकारगिरिरस्तीति कथनम् । तत्पूर्वभरतेऽलकाख्यदे...
वर्णनम् । तत्र कोसलाख्यनगरीवर्णनम् । तदधिपतेरजितंजयाख्यस्य रा...
वर्णनम् । तन्महिष्या जितसेनाया वर्णनम् । स श्रीधराख्यो देवोऽजितसे...
इति संज्ञया तयोः पुत्रत्वमगादिति वर्णनम् । कुमारवर्णनम् । तस्मै सन्तु...
राजा यौवराज्यपदवीं प्रायच्छदिति वर्णनम् । परिष्कृताया सभाद् राज्ञोऽ...
चन्द्ररुचिनाम्नासुरेण युवराजोऽपहृत इति वर्णनम् । पुत्रं प्रति रा...
विलापवर्णनम् । तपोभूषणाख्यस्य यतेरागमनवर्णनम् । यतिसमीपे रा...
पुत्रप्राप्तिचिन्तानिवेदनवर्णनम् । 'कतिपयैरहोभिस्तव सूनुरागमिष्यति' इ...
राजानं प्रति मुनेराश्वासनम् ॥

६ सर्ग.—असुरेण मुक्तस्य युवराजस्य मनोरमाख्ये सरसि निपतनवर्णनम् । ...
उत्तरणवर्णनम् । परुषाख्याटवीवर्णनम् । पर्वतवर्णनम् । वनसीमान्तपरि...
नाथे तदुपरि युवराजारोहणम् । तत्र केनचित्पुरुषेण साकं युवराजस्य वि...
दवर्णनम् । तयोर्युद्धवर्णनम् । युवराजेन पराजितः स पुरुषो दिव्यरूप...
स्याय 'अहं हिरण्यनामा त्रिदशोऽस्मि' इत्यभिधाय 'वरं वृणीष्व' इ...
वोचदिति वर्णनम् । तन्मुखेन चन्द्ररुचियुवराजयोर्वैरकारणवर्णनम् । ...
राजो हिरण्यप्रभावेणात्मानं वनसीम्नि व्यलोकयदिति वर्णनम् । तत्र पल...
मानाङ्गनान्दृष्ट्वा तत्कारणं कंचित्पृष्टवानिति वर्णनम् । तन्मुखेन 'अरिज...
ख्ये देशे विपुलाख्यपुरे जयवर्मराज्ञः शशिप्रभाभिधानां कन्यां महेन्द्रा...
भूपनिर्बलादपहर्तुमागत' इति युद्धश्रवणम् । तत्र गमनम् । तत्र महे...
निहत्य जयवर्मणा सह युवराजस्य राजभवनप्रवेशवर्णनम् । युवराजे शा...
प्रभाया अनुरागवर्णनम् । तदाकर्ण्य संतुष्टो जयवर्मा युवराजाय तान्तां क...
प्रादादिति वर्णनम् । विजयार्धगिरेर्दक्षिणत आदित्याख्यस्य नगरस्य व...
नम् । तदधीश्वरो धरणीध्वजाख्यखेचरेन्द्रः कदाचित्सभायां कंचन मुह...
मद्राक्षीदिति वर्णनम् । तन्मुखाच्छशिप्रभापरिणेतुर्नकाशादात्मनो व...
...मीदिति वर्णनम् । तेन जयवर्मणः पत्तनं रुद्धमिति वर्णनम् । जयव...
...न्युद्धया... दूतस्य प्रेषणम् । दूतोक्तिवर्णनम् । दूतविसर्जनम् । ज...
...संग्रामेऽजितसेनस्य धरणीध्वजवधप्रतिज्ञावर्णनम् । संग्रामार्थं दिव्यरथागम...
...नम् । संग्रामवर्णनम् । धरणीध्वजवधः । अजितसेनस्य शशिप्रभया

परिणयवर्णनम् । सवधूकस्य तस्य स्वपुरं प्रति गमनवर्णनम् । पुरप्राप्तिवर्णनम् ॥

७ सर्गः—अजितसेनस्य लोकोत्तरैश्वर्यप्राप्तिवर्णनम् । राज्याभिषेकवर्णनम् । स्वयप्रभाख्यस्य जिनपतेरागमनवर्णनम् । अजितजयस्य मुनिं प्रति जीवबन्धमोक्षविषयकः प्रश्नः । तदुत्तरदानम् । अजितजयोऽतितरां निर्वेदमधिगत्य श्रवणसेवितं पदं शिश्रिय इति वर्णनम् । अजितसेनस्य दिग्जैत्रयात्रावर्णनम् । समृद्धिवर्णनम् । पुरप्रवेशवर्णनम् । पुरस्त्रीवर्णनम् । राज्योपभोगवर्णनम् ॥

८ सर्गः—वसन्तवर्णनम् । राजमुखेन वसन्तवर्णनम् ॥

९ सर्गः—उपवनयात्रावर्णनम् । उपवनविहारवर्णनम् । जलकेलिवर्णनम् ॥

१० सर्गः—सायकालवर्णनम् । अन्धकारवर्णनम् । चन्द्रोदयवर्णनम् । रात्रिक्रीडावर्णनम् । वैतालिकमुखेन निशावसानवर्णनम् ॥

११ सर्गः—राज्ञः सभाप्रवेशवर्णनम् । गजक्रीडावर्णनम् । गजेन निहतं कंचिदालोक्य राजा निर्वेदं गतवानिति वर्णनम् । विषयगर्हणम् । तदैव गुणप्रभाख्यस्य मुनीन्द्रस्योद्यानपालमुखादागमनश्रवणम् । सपरिकरस्य राज्ञो मुनीन्द्रदर्शनार्थं गमनवर्णनम् । तत्रानेकमुनिवर्णनम् । राजमुखेन मुनीन्द्रस्तुतिः । राज्ञो मुनीन्द्रस्य च संवादवर्णनम् । राजा राज्यं पुत्राय समर्प्य मुनीन्द्रसकाशात्तपोऽग्रहीदिति वर्णनम् । तपश्चरणवर्णनम् । राज्ञोऽच्युतकल्पलाभवर्णनम् । 'स एवेन्द्रकल्पाच्च्युत्वात्र रत्नसंचयपुरे सुवर्णमालाकनकप्रभयोस्तनूजः पद्मनाभस्त्वमसि' इति कथनम् । स्वजन्मान्तराण्याकर्ण्य तत्र संदिहानः पद्मनाभस्तत्प्रत्ययार्थं श्रीधरमुनिं पुनः पप्रच्छेति वर्णनम् । 'इतो दशमेऽह्नि तव नगरे यूथं परित्यज्य कश्चिदेको गज आयास्यति तत्प्रत्ययात्त्वमखिलं मदुक्तं निश्चेष्यसि' इति राजानं प्रति मुनेरुक्तिवर्णनम् । वनकेलिनाम्नो गजस्यागमनवर्णनम् । तद्वशीकरणवर्णनम् ॥

१२ सर्गः—गजार्थे राजानं प्रति प्रेषितस्य पृथिवीपालदूतस्योक्तिवर्णनम् । युवराजदूतयोरुक्तिप्रत्युक्तिवर्णनम् । मन्त्रविचारवर्णनम् ॥

१३ सर्गः—जैत्रयात्रावर्णनम् । मार्गे प्राप्ताया जलवाहिन्याख्यसरितो वर्णनम् ॥

१४ सर्गः—मणिकूटाख्यस्य गिरेर्वर्णनम् । सेनासंनिवेशवर्णनम् । तत्र ससैन्यस्य पृथिवीपालनरपतेरभिगमनम् ॥

१५ सर्गः—संग्रामवर्णनम् । पृथिवीपालराज्ञो वधवर्णनम् । तत्र कुन्तरिपुशिरोदर्शनेन राज्ञः पद्मनाभस्य निर्वेदप्राप्तिवर्णनम् । पद्मनाभो निजतनूजाय सुव-

र्णनाभाय राज्यभारं वितीर्य श्रीधरमुने सकाशाद्दीक्षामादाय तपश्चचारेति वर्णनम् । स तनूं परित्यज्यानुत्तरवैजयन्तेऽहमिन्द्रो बभूवेति वर्णनम् ॥

१६ सर्गः—पूर्वदेशवर्णनम् । तत्र चन्द्रपुरीवर्णनम् । तदधिपतेर्महासेनाख्यस्य भूभुजो वर्णनम् । तन्महिष्या लक्ष्मणाया वर्णनम् । राज्ञो दिग्विजयवर्णनम् । पुरागमनवर्णनम् । राज्ञ्याः स्वप्नदर्शनवर्णनम् । अथ तस्यामहमिन्द्रो गर्भत्वेनावतीर्ण इति वर्णनम् ॥

१७ सर्गः—जिनोत्पत्तिवर्णनम् । अथ शची मायाजनित तदनुकृतिरूपमर्भकं मातुरुरसि विनिवेश्य जिनमुज्जहारेति वर्णनम् । स्वर्लोकं प्राप्तस्य जिनस्य सेवावर्णनम् । तत्राभिषेकवर्णनम् । पुरंदरमुखेन जिनप्रभाववर्णनम् । पुनस्तथैव तस्य मातुरुत्सङ्गप्राप्तिवर्णनम् । बालक्रीडावर्णनम् । तदर्थं कुबेरप्रेषिताभरणवर्णनम् । विवाहकथनम् । साम्राज्यलाभवर्णनम् । प्रजास्वास्थ्यादिवर्णनम् । इन्द्राज्ञयागतस्यातिवृद्धविग्रहधारिणो धर्मरुचिनाम्नः सुरस्य राजानं प्रत्युक्तिवर्णनम् । राजमुखेन संसारासारत्ववर्णनम् । राजस्तपोग्रहणवर्णनम् । दिव्यैश्वर्यवर्णनम् ॥

१८ सर्गः—संक्षेपतो जिनसिद्धान्तवर्णनम् ॥

०—ग्रन्थकर्तुः प्रशस्तिः ॥

काव्यमाला ।

महाकविश्रीवीरनन्दिप्रणीतं

चन्द्रप्रभचरितम् ।

प्रथमः सर्गः ।

*श्रियं क्रियाद्यस्य सुरागमे नटत्सुरेन्द्रनेत्रप्रतिबिम्बलाञ्छिता ।
सभा बभौ रत्नमयी महोत्पलैः कृतोपहारेव स वो[1]ऽग्रजो जिनः ॥ १ ॥
स पातु यस्य स्फटिकोपलप्रभे प्रभाविताने विनिमग्नमूर्तिभिः ।
विदिद्युते दुग्धपयोधिमध्यगैरिवामरैर्वः [2]शशिलाञ्छनो जिनः ॥ २ ॥
अनन्तविज्ञानमनन्तवीर्यतामनन्तसौख्यत्वमनन्तदर्शनम् ।
बिभात योऽनन्तचतुष्टयं विभुः स नोऽस्तु [3]शान्तिर्भवदुःखशान्तये ॥ ३ ॥
[4]जराजरत्याः स्मरणीयमीश्वरं स्वयंवरीभूतम[5]नश्वरश्रियः ।
निरामयं वीतभयं भवच्छिदं नमामि [6]वीरं नृसुरासुरैः स्तुतम् ॥ ४ ॥
हितं विसंवादविवर्जितस्थितिं परैरभेद्यं प्रवितीर्णनिर्वृतिम्[7] ।
शरण्यभूतं शरणं जिनागमं गतोऽस्म्यहं भव्यजनैकबान्धवम् ॥ ५ ॥
गुणान्विता निर्मलवृत्तमौक्तिका नरोत्तमैः कण्ठविभूषणीकृता ।
न हारयष्टिः [8]परमेव दुर्लभा समन्तभद्रादिभवा च भारती ॥ ६ ॥
गुणान[9]गृह्णन्सुजनो न निर्वृतिं प्रयाति दोषान[10]वदन्न दुर्जनः ।
चिरंतनाभ्यासनिबन्धनेरिता गुणेषु दोषेषु च जायते मतिः ॥ ७ ॥

---

१. अग्रजः प्रथमजिन श्रीऋषभदेव. २ अष्टमस्तीर्थकरः श्रीचन्द्रप्रभो योऽस्मिन्काव्ये वर्णित. ३. षोडशस्तीर्थकर. ४. जरैव जरती वृद्धस्त्री तस्याः स्मरणीयमपरोक्षम्. सर्वदा जरारहितमिति भावः ५. मोक्षलक्ष्म्या स्वयंवरपतिम् ६ अन्तिम तीर्थकरम् ७. निर्वृतिर्मोक्षः. ८. परं केवलं हारयष्टिर्हारलतैव दुर्लभा दुष्प्रापा न, किं तु समन्तभद्रादिभवा भारती च दुर्लभा ९ अस्वीकुर्वन् १०. अकथयन्.

गुणान्यथैवोपदिशन्प्रशंसया गुरुत्वबुद्ध्या सुजनो नमस्यते।
तथैव दोषान्दिशतः प्रणिन्दया कृतः खलस्यापि मयायमञ्जलिः ॥ ८ ॥
सुदुष्करं यन्मनुते गणाधिपो[3]ऽप्यवैति वाग्देव्यपि भारमात्मनः।
विधित्सुरर्हच्चरितं तदल्पधीर्ध्रुवं न यास्यामि[4] न हास्यतां सताम् ॥ ९ ॥
तथापि तस्मिन्गुरु[5]सेतुवाहिते सुदुष्प्रवेशेऽपि पुराणसागरे।
यथात्मशक्ति प्रयतोऽस्मि पोर्तकः पथीव यूथाधिपतिप्रवर्तिते ॥ १० ॥
अथास्ति शृङ्गो[7]ल्लिखितामरालयो द्विपूरण[8]द्वीपगतो गभस्तिभिः।
सृजन्नमेघा कलमाग्रपिङ्गलैस्तडिच्छ्रियं व्योमनि पूर्वमन्दरः[9] ॥ ११ ॥
विभूष्य तत्पूर्वविदेह[10]मात्मनः श्रिया स्थितो नाकिनिवाससंनिभः।
समस्ति देशो भुवि मङ्गलावतीत्यभिख्यया य. प्रथितोऽर्थयुक्तया ॥ १२ ॥
निरन्तरैर्यत्र शुकाङ्गकोमलैः समानसस्याङ्कुरसंचयैश्चिताः।
जनस्य चेतांसि हरन्ति भूमयो [11]हरिन्मणिव्रातविनिर्मिता इव ॥ १३ ॥
[12]निशाकरांशुप्रकराच्छवारिभिर्विनिद्रनीलोत्पलरश्मिरञ्जितैः।
च्युतैर्निरालम्बतया विहायसो विभाति खण्डैरिव यः सरोवरैः ॥ १४ ॥
निशासु शीतांशुमणिस्थलच्युतैः पयःप्रवाहैः परिपूरितान्तराः।
वहन्ति यस्मिञ्[13]जलराशियोषितो निदाघकालेष्वपि कूल[14]मुद्रुजाः ॥ १५ ॥
सदायम[15]सत्प्रतिपक्षभूतया कृताधिवासो धनधान्यसंपदा।
इतीव यस्मिन्विहिताभ्यसूयया न जातु लोको विपदा विलोक्यते ॥ १६ ॥
विकासवद्भिः शरदभ्रपाण्डुरैः सितातपत्रैरिव यः प्रसारितैः।
समस्तदेशाधिपतित्वमात्मनो व्यनक्ति लोके स्थल[16]नीरजाकरैः ॥ १७ ॥

---

१ निरूपयन्. २ प्रतिपादयत. ३ गणधर ४ अपि तु हास्यतां यास्याम्येव 'नु' इति पाठे काकु ५ गुरव एव सेतवस्तैर्वाहिते आचार्यपरम्पराप्रापिते ६. कलभ श्रीवीरनाथप्ररूपितेऽपि पुराणसमुद्रे श्रीजिनसेनादिसेतुना प्रयतोऽस्मीति भाव ७ शिखरोद्घृष्टनाक ८. द्वयो पूरणो द्वितीय स चासौ द्वीपश्च तद्गत द्वितीयद्वीपस्थित इति भाव. ९ पूर्वमेरुनामा पर्वत १० तस्य पूर्वविदेहस्त तत्पूर्वविदेहमात्मन श्रिया विभूष्य मङ्गलावतीनामको देश समस्ति विद्यते ११ मरकतविनिर्मित इव १२ चन्द्रकरनिकरनिर्मलजलै १३ समुद्रयोषितो नद्य १४ कूल रोध उद्रुजन्ति उद्घर्षयन्तीति कूलमुद्रुजा १५ अय देश १६ स्थलपद्माकरै.

समुज्ज्वलाभिः [1]कनकादियोनिभिर्विकासिनीभिः [2]खनिभिः समन्ततः ।
कृतास्पदा यत्र जनर्द्धिहेतुभिर्यथार्थनामा [3]वसुमत्यजायत ॥ १८ ॥
[4]शिखावलीलीढघनाघनाध्वभिर्बहिःस्थितैर्नूतनधान्यराशिभिः ।
विभान्ति यस्मिन्[5]निगमाः कुतूहलादिवोपयातैः [6]कुलमेदिनीधरैः ॥ १९ ॥
गतैः [7]समासत्तिमिवेतरेतरश्रियाम[8]नन्यत्र भुवां दिदृक्षया ।
[9]निरन्तरोद्यानवितानराजितैर्महागृहैर्[10]ग्रामपुरैर्विभाति यः ॥ २० ॥
[11]वणिक्पथस्तूपितरत्नसंचयं समस्ति तस्मिन्नथ [12]रत्नसंचयम् ।
पुरं यद[13]आलानितमत्तवारणैर्विभाति हर्म्यैश्च [14]समत्तवारणैः ॥ २१ ॥
गभीरनादैः [15]प्रतिमानिपातिभिः पयोधरैर्मन्दसमीरणेरितैः ।
[16]जलेभयूथैरिव संकुलान्तरा विराजते यत्परिखा प्रथीयसी ॥ २२ ॥
[17]परीतशृङ्गैः स्फुरदंशुजालकैर्निशासु नक्षत्रगणैः समन्ततः ।
विभाति यस्मिन्[18]परिधिः स्थिरप्रभैरिव प्रदीपप्रकरैः [19]प्रबोधितैः ॥ २३ ॥
मलीमसं भृङ्गनिभेन लक्ष्मणा विलोक्यते यत्र [20]घनाध्वमध्यगम् ।
गृहैरिवाभ्रंलिहशृङ्गकोटिभिर्निघृष्टदेहच्छवि चन्द्रमण्डलम् ॥ २४ ॥
मदाभमम्भो विसृजद्भिरुल्लसत्तडिल्लतालंकरणैरधोगतैः ।
शरीरिणां गोपुरशृङ्गवर्तिनां वितन्यते यत्र [21]गजभ्रमो घनैः ॥ २५ ॥
सुगन्धिनिःश्वासमरुन्मनोहरे मनोभुवा पाण्डुनि कामिनीमुखे ।
समापतन्राहुरिवेन्दुशङ्कया विलोक्यते यत्र मधुव्रतव्रजः ॥ २६ ॥
निपातयन्ती तरले विलोचने [22]सजीवचित्रासु निवासभित्तिषु ।
नवा वधूर्यत्र जनाभिशङ्कया न गाढमालिङ्गति जीवितेश्वरम् ॥ २७ ॥

---

१. कनकादिधातूत्पत्तिस्थानैः. २ आकरैः ३ पृथिवी ४ शिखरचुम्बितमेघमार्गैः. ५. ग्रामाः. ६ कुलपर्वतैः. ७ सान्निध्यम् ८ न अन्यत्र भवन्तीत्यनन्यत्रभुवस्तासां परस्परलक्ष्मीणाम् ९ सान्द्रोपवनसमूहशोभितैः १०. ग्रामाणि च पुराणि च ग्रामपुराणि तैः ११. विपणिपुञ्जितरत्नसमूहम्. १२ एतन्नामक नगरम् १३ स्तम्भनिबद्धमत्तगजैः. १४ प्रग्रीवकसहितैः. १५ प्रतिबिम्बितैः. १६ वारिवारणसमूहैरिव १७ वेष्टितशिखरैः. १८ प्राकारः. १९ प्रकाशितैर्दीपसमूहैरिव २० आकाशगतम्. २१ गोपुरशृङ्गापेक्षया नीचैः स्थितैः. २२. जीवचित्राणि पुत्तलिकाविशेषास्तत्सहितासु.

[1]शशाङ्ककान्ताश्ममयोर्ध्वभूमिकात्पतत्पयः सौधचयाद्विधूद्गमे ।
शिखण्डिनां यत्र पयोदशङ्किना तनोत्यकाण्डेऽपि वि[2]कासि ताण्डवम् ॥२८॥

निशागमे सौधशिरोधिरोहिणो वधूजनस्यामलगण्डमण्डलात् ।
[3]अभिन्नदेशो विधुराननाम्बुजाद्वि[4]भज्यते यत्र कलङ्कलेखया ॥ २९ ॥

समुल्लसद्भिः शरदभ्रपाण्डुभिर्ध्वजांशुकैर्यद्विनिवारितातपैः ।
[5]गृहाग्रभागोल्लिखितस्य निर्मलैर्विभाति निर्मोकलवैरिवोष्णगोः ॥ ३० ॥

विशाल[6]शालोपवनोपशोभिनः शिरःसमुत्तम्भितमेघपङ्क्तयः ।
[7]जिनालयाः सिं[8]हसनाथमूर्तयो विभान्ति यस्मिन्धरणीधरा इव ॥ ३१ ॥

[9]मदेन योगो द्विरदेषु केवलं विलोक्यते धातुषु सोप[10]संसर्गता ।
भवन्ति शब्देषु नि[11]पातनक्रियाः कुचेषु यस्मिन्क[12]रपीडनानि च ॥ ३२ ॥

द्वि[13]जिह्वता यत्र परं फणाभृता कुलेषु चि[14]न्तापरता च योगिषु ।
नितम्बिनीनामुदरेषु केवलं [15]दरिद्रतौष्ठे[16]ष्वधरत्वसंभवः ॥ ३३ ॥

विभान्ति यस्मिन्बहुधोज्ज्वलोपलप्रणद्धभित्तीनि गृहाणि सर्वतः ।
निजेषु लीनानि दधत्सु दीप्रता [17]पतंगसतापभियेव [18]धामसु ॥ ३४ ॥

स न प्रदेशोऽस्ति न यो जनाकुलो जनोऽप्यसौ नास्ति न यो धनेश्वरः ।
धनं न तद्भोगसमन्वितं न यन्न यत्र भोगोऽपि स यो न [19]संततः ॥३५॥

विलुप्तशोभानि विलोचनोत्पलैः सितेतराण्यम्बुरुहाणि योषिताम् ।
मरुच्चलद्वीचिनि यत्र शीतले लुठन्ति [20]तापादिव दीर्घिकाजले ॥ ३६ ॥

---

१ चन्द्रकान्तमणिनिर्मितोर्ध्ववेदिकात् राजप्रासादसमूहात् २ प्रोत्फुल्लबर्हम् ३ न भिन्नो देशो यस्य स गण्डमण्डलतुल्य इत्यर्थ ४ विभिद्यते ५ सौधोपरिदेशप्रघृष्टस्य सूर्यस्य कञ्चुकलेशैरिव ध्वजांशुकैर्यत्पुर विभाति ६. शाल प्राकारो वृक्षविशेषश्च. ७ चैत्यानि ८ एकत्र लेप्यनिर्मितकेसरिभिरपरत्र साक्षादेव. ९ मद्यादिजनितेन गर्वेण च १० उपसर्गा उपद्रवा प्रादयश्च ११. निपाता व्याकरणप्रसिद्धा निपातनं च मारणम्. १२ करो राजग्राह्यभाग हस्तश्च. १३ जिह्वाद्वययुक्तत्व पिशुनता च १४. चिन्तनमेव चिन्ता ध्यानम्, (पक्षे) उद्वेग . १५ कृशत्व निर्धनत्व च १६. अधरशब्दवाच्यत्व हीनजातित्व च १७ सूर्यतापभीत्या. १८. मह सु. १९. अनवरत· २०. अम्बुरुहाणा ताप पराजयजनितः

महागुणैरप्य[1]गुणैर्मदोज्झितैरपि प्रवृत्त[2]प्रमदैर्महाजनैः ।
अधिष्ठितं यत्रविभाति निर्भयैरपि प्रकामं [3]परलोकभीरुभिः ॥ ३७ ॥
स यत्र दोषः परमेव [4]वेदिकाशिरःशिखाशायिनि मौनभञ्जने ।
[5]पतत्कुले कूजति यन्न जानते रसं स्वकान्तानुनयस्य कामिनः ॥ ३८ ॥
अथाभवद्भूरिगुणैरलंकृतो नरेश्वरस्तस्य पुरस्य शासिता ।
न केनचिद्यस्तुलितद्युतिस्तथाप्युवाह [7]रूढ्या कनकप्रभाभिधाम् ॥ ३९ ॥
यशोभिरेणाङ्ककलासमुज्ज्वलैः पुरः प्रयातैरिव पूरितान्तरे ।
[8]विधूपितारातिकुलानि भूतले न यस्य तेजांसि [9]ममुर्महौजसः ॥ ४० ॥
प्रयासमुच्चैः कटकेषु [10]भूभृतां गणेषु संचारवशादवाप या ।
वभूव भीतेव ततः पुनश्चिरं स्थिरा जयश्रीरधिगम्य यद्भुजम् ॥ ४१ ॥
अचिन्त्यमाहात्म्यगुणो जनाश्रयः स्वविक्रमाक्रान्तसमस्तविष्टपः ।
श्रिया सनाथः [11]पुरुषोत्तमोऽप्यभून्न यो [12]वृषोच्छेदविधायिचेष्टितः ॥ ४२ ॥
गरीयसा यस्य परार्थसंपदो निसर्गजत्यागगुणेन निर्जितैः ।
शुचेव [13]कल्पोपपदैर्महीरुहैर्दधे नितान्त [14]विमनस्कवृत्तिता ॥ ४३ ॥
कलासमग्रोऽपि जनाभिनन्द्यपि श्रियं दधानोऽप्यभिभूतविष्टपाम् ।
[15]प्रदोषसंसर्गितया यमुज्ज्वलं शशाक जेतुं न कुरङ्गलाञ्छनः ॥ ४४ ॥
कुलं चरित्रेण विशुद्धवृत्तिना यशोभिराशाः शरदभ्रविभ्रमैः ।
वपुर्गुणैर्यः [16]श्रवणेन शेमुषीं [17]विशेषयामास [18]जगद्विशेषकः ॥ ४५ ॥
न भूरिदानोऽपि मदेन संगतिं जगाम यः साधित[19]शत्रुषड्गणः ।
[20]अहीनसंसर्गसमन्वितोऽपि वा द्विजिह्वसंसर्गतया न दूषितः ॥ ४६ ॥

---

१. अस्य विष्णोर्गुणा इव गुणा येषु तैः २. प्रकृष्टमदैः परिणतहर्षैश्च. ३. परलोकः शत्रुजनः प्रेत्यभावश्च ४ प्रासादोपरिभूमिकाशिखराग्रवासिनि ५ उद्दीपकस्य पक्षिकूजितस्य श्रवणादेव माननिवृत्तिरिति भावः ६ पक्षिसमूहे ७ लोकप्रसिद्ध्या ८. संतापितशत्रुसमूहानि ९ न मान्ति स्म १० पर्वतानां राज्ञां च कटकेषु नितम्बेषु शिविरेषु च ११. पुरुषोत्तमो विष्णुरपि. १२ वृषोऽरिष्टासुरो धर्मश्च १३. कल्पवृक्षैः. १४ जडता १५ रजनीमुखं प्रकृष्टो दोषश्च प्रदोषः १६ शास्त्राकर्णनेन १७. अलंचकार १८ जगत्तिलकः १९ 'कामः क्रोधश्च हर्षश्च मानो लोभस्तथा मदः । अन्तरङ्गोऽरिषड्वर्गः क्षितीशानां भवत्ययम् ॥'. २० अहीनः सर्पराजः, (पक्षे) उत्तमः.

निजैः समस्तानभिभूय धामभिः समुद्धतान्मण्डलिनो[1]ऽतिदुःसहैः ।
चकार यो गामपि सर्वविष्टपप्रतीतकीर्तिः करिणीं[2] वसुंधराम् ॥ ४७ ॥
नितान्तवृद्धेन कठोरवृत्तिना[3] सनीतिना कञ्चुकिनेव तेजसा ।
निरन्तर यस्य विभोर्वधूरिव व्यधीयत श्रीश्चपलापि निश्चला ॥ ४८ ॥
धराश्रय[4] संततभूतिसंगमः शशाङ्ककान्तो धृतनागनायकः ।
अधोभवद्गोपतिरीश्वरो[5]ऽपि सन्बभूव यो नासमदृष्टिदूषितः ॥ ४९ ॥
यदीयगाम्भीर्यगुणेन निर्मलप्रसिद्धिना लुप्तयशोमहाधनः ।
करोति पूत्कारमिवाधुनाप्यसावुदस्तकल्लोलभुजः[6] पयोनिधिः ॥ ५० ॥
नरेन्द्रविद्याधिगमाद्विशुद्धया विमृश्य कार्याणि विधिरसतो धिया ।
न यस्य निःशेषितशत्रुसंततेरजायताष्टापदवृत्तिचेष्टितम्[7] ॥ ५१ ॥
रतिप्रदानप्रवणेन[8] कुर्वता विचित्रवर्णक्रमवृत्तिमुज्ज्वलाम्[9] ।
गुणानुरागोपनता कृतायति प्रसाधिता येन वधूरिव प्रजा ॥ ५२ ॥
अतीतसख्यै परिरब्धकीर्तिभि शरन्निशानाथमरीचिनिर्मलैः ।
रुरुत्सुभिर्दोषचमूमिवाखिलैरकारि यस्मिन्संमुदायिता[10] गुणैः ॥ ५३ ॥
पराक्रमाक्रान्तमहीभुजो जगल्ललामलक्ष्मीनिलयीकृतोरस ।
नृपस्य तस्याथ निशान्तनायिका[11] सुवर्णमालेति बभूव भामिनी ॥ ५४ ॥
यदीयमेणाङ्कमरीचिहारिणा विसारिणा कान्तिमयेन वारिणा ।
नितान्तनिर्धौत[12]मिवारिनिन्दितं न जातुचिच्छीलमभून्मलीमसम् ॥ ५५ ॥
वहन्स्मरापाण्डुकपोलमण्डले शशाङ्कशङ्कामिव वक्त्रपङ्कजे ।
सहासफेनो विचकास यत्तनावनूनलावण्यमयः पयोनिधिः ॥ ५६ ॥
भुवः समुद्धर्तुरधिष्ठितात्मनो बलेन[13] सत्यानुरतैकचेतसः[14] ।
बभूव लक्ष्मीः पुरुषोत्तमस्य[15] सा मृगेक्षणा तस्य नृपस्य मन्दिरे ॥ ५७ ॥

---

१. मण्डलेशान् २ हस्तिनीम्; (पक्षे) करयुक्ताम् ३ कञ्चुकिपक्षे दाक्षिण्यवर्जितेन ४ धरा भूमिर्धरश्च पर्वत ५ गोपतयो राजान, (पक्षे) वृष ६. दीनाक्रन्दमिव ७ अष्टापदो हिंस्रो जन्तुविशेष ८ रतिरनुरागः सुरत च ९ वर्णा ब्राह्मणादय. शूद्रादयश्च १० सेना खलु समुदायाभावे जेतु न शक्यते. ११ सकलान्त पुरस्वामिनी १२ 'निर्धूत' ख १३ पराक्रमेण बलरामेण च १४ सत्य तथ्य सत्या च सत्यभामा. १५ पुरुषोत्तम श्रीकृष्णोऽपि

परस्परस्नेहनिवद्धचेतसोस्तयोरभूद्धामनिधिस्तनंधयः ।
स येन दध्रे नरकद्विषा परं न संज्ञयार्थेन च पद्मनाभता ॥ ५८ ॥
कलासनाथस्य हिमद्युतेरिव हिमेतराशोरिव तीव्रतेजसः ।
न यस्य निःशेषजनानुकम्पिनो वभूव वाल्येऽपि विवेकरिक्तता ॥ ५९ ॥
समाचरन्य. शिशुभावदुर्लभाः क्रियाः कृतज्ञो नयमार्गशालिनीः ।
समस्तविद्याधिगमप्रवुद्धधीर्वभूव वृद्धः पलिताङ्कुरै[3]र्विना ॥ ६० ॥
गलन्मदस्योन्नतवंशशालिनो गृहीतसम्यग्विनयस्य सोन्नतेः ।
गजाधिपस्येव गरीयसौजसा युतस्य यस्याभवदङ्कुशो गुरुः ॥ ६१ ॥
विभूषितं यौवनरूपसंपदा विकारवत्या दधतोऽपि विग्रहम् ।
प्रमाथिभिर्यस्य जितान्तरद्विषो मनो न जह्रे व्यसनैर्मनस्विनः ॥ ६२ ॥
स बह्वपत्योऽपि विशामधीश्वरः सुतेन तेनैव रराज जिष्णुना ।
विराजतेऽनेकशकुन्तसंकुलो न राजहंसेन विना जलाशयः ॥ ६३ ॥
अथ जातु स मेदिनीपतिर्निजलक्ष्मीपरिभूषितं पुरम् ।
परिहृष्टमतिर्विलोकयन्नवतस्थे गुरुसौधमूर्धनि ॥ ६४ ॥
विनिपातयता यदृच्छया दृशमासन्नतमैकपल्वले ।
परिपीय पयः समुत्तरन्ददृशे तेन तदा गवा गणः ॥ ६५ ॥
घनपङ्कनिमग्नमक्षमं किल तत्रैकमसौ जरद्गवम् ।
म्रियमाणमवेक्ष्य तत्क्षणादिति निर्वेदमगाद्विचक्षणः ॥ ६६ ॥
क्षणभङ्गुरवृत्ति जीवितं भवभाजामिति नात्र विस्मयः ।
तदिहाद्भुतमेतदीदृशं यदवस्यद्भिरपि प्रमुह्यते ॥ ६७ ॥
क्षणदृष्टतिरोहितैर्जनो विषयैः स्वप्न इव प्रतार्यते ।
रतिमेति तथापि तेष्वयं जडबुद्धिर्धिगनात्मवेदिताम् ॥ ६८ ॥

---

१ पद्मनाभ किल नरकस्य दैत्यविशेषस्य द्विट्, अयमपि नरकस्य दुर्गतेरित्यन्वर्थता २ सदसद्विवेचनशून्यत्वम् ३ शुक्लकेशैः ४ स्रवन्मदस्य मदरहितस्य च ५ वंश कुल पृष्ठवंशश्च ६ गरीयान् पित्रादिश्च ७ शरीरम् ८ नरपति ९ वृद्धवृषम् १० अवस्यद्भिर्जानद्भिः पण्डितैरिति यावत् पुस्तकद्वयेऽपि 'अवश्यद्भि' इति पाठः ११ तत्कालदृष्टनष्टैः

प्रहतं मरणेन जीवितं जरसा यौवनमेष पश्यति।
प्रतिजन्तु जनस्तदप्यहो स्वहितं मन्दमतिर्न पश्यति ॥ ६९ ॥
यदतीतमतीतमेव तत्सुखमागामिनि को विनिश्चयः।
समुपैति वृथा वत श्रमं पुरुषस्तत्क्षणसौख्यमोहितः ॥ ७० ॥
परिणामहिते समीहते पथि सद्यःसुखलिप्सया न यः।
स शिवादतिविप्रकृष्यते ज्वररोगीव विरुद्धसेवया ॥ ७१ ॥
दहनस्तृणकाष्ठसंचयैरपि तृप्येदुदधिर्नदीशतैः।
न तु कामसुखैः पुमानहो वलवत्ता खलु कापि कर्मणः ॥ ७२ ॥
वपुरप्यतिमात्रमान्तरं त्यजति प्राणिनमायुषः क्षये।
विरहे खलु कोऽत्र विस्मयो वहिरङ्गैर्धनमित्रवान्धवैः ॥ ७३ ॥
सुखमिष्टसमागमे यथा विरहे तस्य तथैव चासुखम्।
अत एव सजन्ति निर्वृतौ सुधियः सङ्गसुखैकनिःस्पृहाः ॥ ७४ ॥
हितमेव न वेत्ति कश्चन भजतेऽन्यः खलु तत्र संशयम्।
विपरीतरुचिः परो जगत्त्रिभिरज्ञानतमोभिराहतम् ॥ ७५ ॥
परिणामसुखं शरीरिणा जिनवाक्यं न विहाय विद्यते।
सरुजामिव पथ्यमौषधं तदनात्मज्ञतया न रोचते ॥ ७६ ॥
अधिगम्य यथाविधि श्रुतं प्रतिपद्योत्तमसाधुसंगमम्।
अवयन्भवफल्गुतामिमामपरः कोऽहमिव प्रमाद्यति ॥ ७७ ॥
सुखमायतिदुःखमक्षजं भजते मन्दमतिर्न वुद्धिमान्।
मधुदिग्धमुखाममन्दधीरसिधारां खलु को लिलिक्षति ॥ ७८ ॥
असुखैकफलं प्रभज्य यो रसिति प्रेममयं न पल्लवम्।
प्रविरक्तमनि प्रवर्तते पुरुषः श्रेयसि हा स वञ्चितः ॥ ७९ ॥

१ प्रवर्तते २ दूरीक्रियते ३ अपथ्यभोजनादिना ४ इष्टस्य ५ सक्ता भवन्ति ६. निर्वृतौ मोक्षे ७ कश्चन कोऽप्यज्ञानेन च हितं तदेव न वेत्ति अन्यः पुमान् [illegible] तत्र हिते संदेहं भजते, परोऽन्यो विपरीतरुचिः विपरीता अतद्गुणे तद्गुणता रुचिः श्रद्धा यस्य सः, एतैस्त्रिभिरज्ञानान्धकारैर्जगदाहतं बाधितम् ८ जडतया ९. समागमागमौ जानन् १० इन्द्रियजन्यं सुखम् ११ छेत्तुमिच्छति १२ 'हसति' क. १३ [illegible]

इति विषयविरक्तश्छन्नया [1]कर्णजाहं
स्वयमिव स समेत्य [2]व्याहृतो मुक्तिदूत्या ।
न्यविशत [3]मुनिमार्गे चेतसा चारुचेता
भवति हि मतिभाजां काललब्धिर्न वन्ध्या ॥ ८० ॥

प्रपृच्छ्य च सुतमात्मनस्तमपरेद्युरुद्यच्छ्रियं
प्रमृज्य च तदक्षिणी विगलदश्रुणी पाणिना ।
मुनीन्द्रमविनिन्दितं समभिवन्द्य स [4]श्रीधरं
तपः समधिशिश्रिये नृपतिभिः समं भूरिभिः ॥ ८१ ॥

गुरुविरहभवेन पद्मनाभो भृशमसुखेन हतस्तदा [5]तताम ।
नरपतिपदमास्थितोऽपि लक्ष्मीर्भवति मुदे नहि बान्धवैर्वियुक्ता ॥ ८२ ॥

विपुलमतिभिर्वृद्धामात्यैः कृतप्रतिबोधनः
पितृविरहजं हित्वा शोकं कियद्भिरसौ दिनैः ।
नयनविगलद्बाष्पापूरा सुधीः समभावय-
त्प्र[6]कृतिसुभगीं स्वामिस्नेहाकुलीकृतचेतसम् ॥ ८३ ॥

एतस्यानृजुरयमष्टमीमृगाङ्को [7]व्याक्षिप्तो विकटललाटपट्टकेन ।
संजातानतिभिरितीव तत्र भेजे भूपालैर्न कुटिलता नृपासनस्थे ॥८४॥

तेजोनिधावुदयधाम्नि सुवर्णनाभ-
नाम्नि प्रवर्त्य तनये युवराजशब्दम् ।
भोगार्णवास्थित [9]सदानुभवन्स भूपः
सोमप्रभादशनजातकिणाङ्कितोष्ठः ॥ ८५ ॥

इति श्रीवीरनन्दिकृतावुदयाङ्के चन्द्रप्रभचरिते महाकाव्ये प्रथमः सर्गः ।

---

१. श्रवणसमीपम्. २ आहूत इव ३. रत्नत्रये चेतसा न्यविशत तस्थौ ४. श्रीधरनामकम्. ५ चक्राम. ६ अमात्यादिरूपा स्वभावरूपा च. ७. जित. ८. तस्थौ. ९. सर्वदा निर्विशन्.

द्वितीय सर्ग. ।

अथैकदास्थानगतं प्रतीहारनिवेदितः ।
वनपाल[1]ो महीपालमिति नत्वा व्यजिज्ञपत् ॥ १ ॥
देव देवोचितस्थाने सुगन्धिपवने वने ।
मुनिरेकः समायात. शब्दार्थाभ्यां[2] मनोहरे ॥ २ ॥
भुवनव्यापिनीं भव्यपुण्डरीकाभिनन्दिनीम् ।
धत्ते श्रीधर इत्याख्यां यो भानुरिव दीधितिम् ॥ ३ ॥
दारुणं यस्तपस्तेजःसौम्यां च दधदाकृतिम् ।
समाहारेण निर्वृत्तः सूर्याचन्द्रमसोरिव ॥ ४ ॥
मोक्ष[3]संधानचित्तेन गुणमार्गणशालिना ।
येन चापधरेणेव भूतेभ्योऽदीयताभयम् ॥ ५ ॥
त्रिकालगोचरानन्तपर्यायपैरिनिष्ठितम् ।
प्रतिबिम्बमिवादर्शे जगद्यद्वचसीक्ष्यते ॥ ६ ॥
सुवर्णैरभिनिर्वृत्ता दत्तमुक्तोत्तमास्पदाः ।
यस्याश्चर्यकथाः कर्णपूरायन्ते विपश्चिताम् ॥ ७ ॥
भ्रमन्ति भुवनाभोगे निश्चला अपि यद्गुणाः ।
असख्येयाश्च सर्वत्र व्रजन्ति गैणनीयताम् ॥ ८ ॥
यत्पादपांसुसंपर्कादलंकृतशिरोरुहाः ।
निस्पृहा वासचूर्णेषु भवन्ति नृसुरासुराः ॥ ९ ॥
भास्वानपि च यः सेव्यपादोऽभूत्तापवर्जित ।
विकासयति चाशेषकुमुदं कुमुदोज्ज्वलः ॥ १० ॥
मुनेस्तस्य प्रभावेण या विभूतिरभूद्वने ।
ता विवक्ष्याम्यह किं तु वक्रं नोक्तं करोति मे ॥ ११ ॥

१ मालाकारं. २. शब्देन मनोहरनामनि अर्थेन च हृदयहारिणि ३. मोक्षस्य [illegible] [illegible]मता तत्र चित्त यस्य; (पक्षे) मोक्षो वेध्यम् ४ परिकलितम्. ५. [illegible] [illegible] गणेन जनवृन्देन नीयता प्राप्यता च ६. सुगन्धिचूर्णेषु ७ (पक्षे) [illegible] [illegible] ८. वक्तुमिच्छामि

वसन्तमनपेक्ष्यैव तस्यातिशयविस्मिताः ।
रोमाञ्चानिव मुञ्चन्ति कोरकांश्चूतपादपाः ॥ १२ ॥
तत्सङ्गादिव संजातशान्तचित्तेन पुष्प्यता ।
न विसोढमशोकेन कामिनीपादताडनम् ॥ १३ ॥
वकुला अपि दृष्ट्वा तमणुव्रतमिवाश्रिताः ।
यद्वधूमधुगण्डूषाननादृत्यैव पुष्पिताः ॥ १४ ॥
तिलकस्तिलकं पृथ्व्यास्तं दृष्ट्वा व्यकसत्क्षणात् ।
स्वपक्षदर्शनात्कस्य न प्रीतिरुपजायते ॥ १५ ॥
तद्धर्मश्रवणाज्जातविबोधा इव चम्पकाः ।
न मनागप्यजायन्त मलिनालिसमाश्रयाः ॥ १६ ॥
यथा पलाशास्तत्रेश शोभन्ते न च किंशुकैः ।
तथैव जम्बूतरवो विराजन्ते न किं शुकैः ॥ १७ ॥
जयशब्दं वयःशब्दैः कुर्वत्याः काननश्रियः ।
दन्तावलिरिवाभाति कुन्दकुड्मलसंहतिः ॥ १८ ॥
हासानिव विमुञ्चन्तः संतोषात्कुसुमोद्गमान् ।
शिखण्डिताण्डवाटोपं तन्वन्ति कुटजद्रुमाः ॥ १९ ॥
भयात्पलायमानस्य कामस्य गलिता करात् ।
वाणावलिरिवाभाति वाणावलिरितस्ततः ॥ २० ॥
शुचिसङ्गाद्विकासो मे कश्चातोऽपि मुनेः शुचिः ।
इतीव मन्यमानागाद्विकासं नवमल्लिका ॥ २१ ॥
कदम्बैः सहसा नाथ विकसत्कुसुमोत्करैः ।
रोमाञ्चकञ्चुकाधानादहमात्मसमीकृतः ॥ २२ ॥
तिरश्चां संहतिस्तत्र परस्परविरोधिनी ।
विरोधं सहजं हित्वा वन्धुभावेन वर्तते ॥ २३ ॥

---

१. मधकुरलकान्. २. उत्तमनायिकया विलोकितस्तिलवृक्षः पुष्पितो भवति. वाणाख्यवृक्षपङ्क्तिः ४. शुचिर्निर्मलो ज्येष्ठमासश्च.

इति श्रुत्वा स तद्वार्तां मुनिवृत्तान्तशंसिनीम् ।
स्वाङ्गेऽपि न ममौ हर्षादुद्वेल इव वारिधिः ॥ २४ ॥
सत्कृत्य स स्वकीयैस्तं भूषणैः पारितोषिकैः ।
वनपालमथान्यैश्च कृतार्थमकरोद्धनैः ॥ २५ ॥
यस्य देवस्य गन्तव्यं स देवो गृहमागतः ।
इत्युक्तिं घोषयन्नुच्चैरुदस्थादासनादसौ ॥ २६ ॥
दिशि तस्यामवस्थाय यत्रासौ परमेश्वरः ।
बद्धा लक्ष्यमसौ भूमावनंसीत्तस्य पादयोः ॥ २७ ॥
व्यानशेऽथ तदादेशात्पुरं पटहनि स्वनः ।
मुनिवन्दनयात्रायां कुर्वन्संकेतिनीः प्रजाः ॥ २८ ॥
पञ्चषानपि कृत्वाग्रे पत्तीन्प्रासैर्नराधिपैः ।
क्रमशः संमिलल्लोकैरक्षुभ्यद्राजगोपुरम् ॥ २९ ॥
सपौरः ससुहृद्वर्गः सकलत्रः सबान्धवः ।
सतनूजः ससामन्तः स चचाल ससैनिकः ॥ ३० ॥
गच्छंल्लावण्यसंक्रान्तदिदृक्षुनयनो वनम् ।
नन्दनाभिमुखीभूतशक्रशोभां बभार सः ॥ ३१ ॥
क्षणादशोकसंयुक्तं पुंनागपरिवारितम् ।
वनमात्मसमं प्राप्य विप्रिये पृथिवीपतिः ॥ ३२ ॥
वायुना विदधे किंचित्सजाताध्वपरिश्रमः ।
वनलक्ष्मीविनिःश्वाससमेन विपरिश्रमः ॥ ३३ ॥
सेनापतिं समादिश्य सेनामावासयेति सः ।
प्रविवेश महानागादवतीर्य महावनम् ॥ ३४ ॥
राजलीलां परित्यज्य चामरादिपरिच्छदाम् ।
विनीतः शिष्यवद्भेजे देशं मुनिसमाश्रितम् ॥ ३५ ॥

---

१ उत्तरङ्ग २. उदतिष्ठत् ३ ननाम ४ व्याप्नोति स्म. ५ संकेतयुक्ता ६ जगाम ७ लावण्येन संक्रान्तानि प्रतिबिम्बितानि दिदृक्षूणा द्रष्टुमिच्छूना नयनानि यत्र सः ८ तुष्ट ९ विगतखेद १०. चामरादिपरिकरोपेताम्.

दद्दशे च मुनिस्तेन स्थितो नीलशिलातले ।
[1]शरत्प्रसन्ने शीतांशुरिवाकाशैकमण्डले ॥ ३६ ॥
त्रि[2]ः परीत्य प्रणम्य त्रिस्त्रिर्जयेति निगद्य सः ।
त्रिरुक्तमखिलं कृत्वा न्य[3]विक्षत मुनेः पुरः ॥ ३७ ॥
नृपतेर्मुकुलीकुर्वन्स कराम्भोरुहद्वयम् ।
शीत[4]गुत्वं व्यनक्ति स स्वकीयं मुनिपुंगवः ॥ ३८ ॥
भुवः शोभाभवद्योगाद्या जिनेन्द्रसुरेन्द्रयोः ।
तयोः संगतयोरासीत्सा नरेन्द्रमुनीन्द्रयोः ॥ ३९ ॥
शा[5]न्ते जयजयेत्युच्चैर्भव्यकोलाहले ततः ।
दत्ताशीर्मुनिना तेन जगाद जगतीपतिः ॥ ४० ॥
निरालोके जगत्यस्मिन्नदृष्टशिववर्त्मनि ।
सन्मार्गदर्शनान्नाथ त्वमालोक इवोद्गतः ॥ ४१ ॥
खपुष्पं तदहं मन्ये भुवने सचराचरे ।
दिव्यज्ञानमये यन्न स्फुरितं तव चक्षुषि ॥ ४२ ॥
ततोऽवगन्तुमिच्छामि त्वत्तस्तत्त्वं जगत्प्रभो ।
संदिग्धं हि परिज्ञानं [6]गुरुप्रत्ययवर्जितम् ॥ ४३ ॥
केचिदित्थं यतः प्राहुर्नास्ति[7]कागममाश्रिताः ।
न जीवः कश्चिदप्यस्ति पदार्थो [8]मानगोचरः ॥ ४४ ॥
अजीवश्च कथं जीवापेक्षस्त[9]स्यात्यये भवेत् ।
अन्योन्यापेक्षया तौ हि स्थूलसूक्ष्माविव स्थितौ ॥ ४५ ॥
कथं च जीवधर्माः स्युर्बन्धमोक्षादयस्ततः ।
सति धर्मिणि धर्मा हि भवन्ति न तदत्यये ॥ ४६ ॥
तस्माद[10]पप्लुतं सर्वं तत्त्वं तिष्ठतु [11]संवृतम् ।
प्रसार्यमाणं शतधा शीर्यते जीर्णवस्त्रवत् ॥ ४७ ॥

---

१ वर्षान्तनिर्मले २ त्रि. प्रदक्षिणीकृत्य ३ उपविष्टवान् ४ चन्द्रत्वम् ५ उपरते ६ गुरुविश्वासरिक्तम् ७ चार्वाकसिद्धान्तम् ८ प्रमाणविषयः ९ जीवाभावेऽजीवः कथं वक्तुं युज्यते, जीवाजीवयोः सापेक्षत्वात् १० बाधितम् ११ अप्रसारितम् जीवो नास्ति अजीवोऽपि नास्ति ततस्तत्त्वमुपप्लुतमेवेति तत्त्वोपप्लववादिनः

जीवमन्ये प्रपद्यापि तद्धर्मे प्रति वादिनः ।
वि[1]वदन्ते प्रबन्धेन विविधागमवासिताः ॥ ४८ ॥

कूटस्थनित्यतां केचि[2]त्केचि[3]दाहुरकर्तृताम् ।
अ[4]न्ये तु जडतामन्ये[5] चित्तसंततिरूपिताम् ॥ ४९ ॥

इत्याद्यनेकसिद्धान्तग[6]हने गहने स्थितः ।
यातु दिग्भ्रमसंभ्रान्तः पुरुषः केन वर्त्मना ॥ ५० ॥

इत्युक्त्वा वाचमुच्चार्थां विरराम नरेश्वरः ।
भारतीमथ गम्भीरां जगाद परमेश्वरः ॥ ५१ ॥

त्वयैवं ब्रुवता सूक्तं नृप सत्यमिदं कृतम् ।
उपर्युपरि बुद्धीनां चरन्तीश्वरबुद्धयः ॥ ५२ ॥

जीवाजीवादि यत्पृष्टम[7]स्पृष्टपरदूषणम् ।
यथा भवति तत्सर्वं तथाहं कथयामि ते ॥ ५३ ॥

[8]जीवो नास्तीति पक्षोऽयं प्रत्यक्षादिनिराकृतः ।
तत्र हेतुमुपन्यस्यन्कुर्यात्कः स्वविडम्बनाम् ॥ ५४ ॥

प्रतिजन्तु यतो जीवः स्व[9]संवेदनगोचरः ।
सुखदुःखादिपर्यायैराक्रान्तः प्रतिभासते ॥ ५५ ॥

नै[10]चास्वविदितं ज्ञानं वेद्यत्वात्कलशादिवत् ।
स्वात्मन्यपि क्रियादृष्टेर्दीपादेः स्वप्रकाशनात् ॥ ५६ ॥

---

१ मिथ्या जल्पन्ति २ सांख्याः ३ मीमांसकाः ४ नैयायिकाः ५ बौद्धाः ६ दुष्प्रवेशे वने ७ परोपकल्पितदूषणसंपर्करहितं यथा स्यात् ८ जीवो नास्तीति चार्वाकैरुपन्यस्यते प्रसिद्धो धर्मी पक्षः तत्र चार्वाकाप्रसिद्धस्य जीवस्य पक्षत्वकरणे स्वविडम्बनां कः कुर्यात्? प्रसिद्धपक्षस्य हेतुविषयत्वं क्रियते अथवा जीवो नास्ति अनुपलब्धेरिति भवतानुपलम्भविषयीक्रियमाणो जीवः पक्षः प्रत्यक्षेणोपलम्भेन स्वसंवेदलक्षणेनैव निराकृत इति ९ न चेदं स्वसंवेदनगोचरत्वमसिद्धं सुखदुःखादिपर्यायैराक्रान्तत्वात् १० अस्वविदितं ज्ञानं न भवति वेद्यत्वात्, यद्वेद्यं तदस्वविदितं यथा कलशादिरिति न वाच्यम्, स्वात्मन्यपि क्रियादर्शनात् दीपादेः स्वप्रकाशनवत्, यथा दीपः स्वं प्रकाशयन्नेवार्थं प्रकाशयति तथा ज्ञानं स्वं विदन्नेवार्थं वेत्तीति

विषयान्तरसंचारो न च स्यादस्ववेदिनः ।
अपरापरबोधस्य वेदनीयस्य संभवात् ॥ ५७ ॥
अनवस्थालता च स्यान्नभस्तलविसर्पिणी ।
यदेवाविदित तेषु तन्न पूर्वस्य वेदकम् ॥ ५८ ॥
तस्माद्विषयविज्ञानमप्रत्यक्षमवस्थितम् ।
तदप्रत्यक्षतायां च विषयस्यापि सा गतिः ॥ ५९ ॥
परोक्षादपि चेज्ज्ञानादर्थाधिगतिरिष्यते ।
परेण विदितोऽप्यर्थस्तथा स्वविदितो भवेत् ॥ ६० ॥
तस्मात्स्ववेदने सिद्धे प्रत्यक्षे सति युक्तितः ।
प्रत्यक्षबाधा न भवेत्कथं नास्तित्ववादिनाम् ॥ ६१ ॥
जीवे सिद्धेऽपि गर्भादिमरणान्ते स्ववेदनात् ।
प्रागूर्ध्वं च कथं सिद्धिस्तस्येति यदि मन्यसे ॥ ६२ ॥
सदकारणवत्त्वेन सिद्धा तत्राप्यनादिता ।
अनन्तता च वाय्वग्निपृथिवीपयसामिव ॥ ६३ ॥ (युग्मम्)
न चासिद्धं हेतुत्वं हेतोः कस्याप्ययोगतः ।
भूतानां च न हेतुत्वं सह प्रत्येकपक्षयोः ॥ ६४ ॥
प्रत्येकपक्षे जीवानां भूतसंख्या प्रसज्यते ।
सहपक्षेऽप्यसंविद्भ्यस्तेभ्यः स्याच्चेतनः कथम् ॥ ६५ ॥
सजातीयं ह्युपादानं दृष्टं घटपटादिषु ।
मृदादीनां हि हेतूनां घटाद्यनुगमेक्षणात् ॥ ६६ ॥

---

१ अस्ववेदिन स्वपरिज्ञानरहितस्य विषयान्तरे चेतनाचेतनान्तरे सचारो न स्यात्. २ अन्योन्यपरिज्ञानस्य ३ अपरापरबोधेषु यदेवाविदित तदेव पूर्वस्य स्वस्य वेदक न स्यात् ४ तत्परोक्षत्वे विषयस्यापि परोक्षत्वमेव ५ अत. स्याद्वादमतापेक्षया जीवः स्वकीये काये स्वसवेदनप्रत्यक्षसिद्ध परकीये चानुमानादिलक्षणात्परोक्षादिति भाव. ६ अध्यक्षेण, जीवमपह्नुवानाना तेषा प्रत्यक्षमेव जीवव्यवस्थापक भवेदिति भाव· ७ अकारणवत्त्वम् ८ ननु च भूतानि हेतव इति चेन्न, सह प्रत्येकपक्षयो क्रमेण युगपद्वा भूताना हेतुत्व कारणत्व न ९ एकैकाद्भूताज्जीवोत्पत्तौ १० अचेतनेभ्य

युज्यते व्यभिचारोऽपि न शृङ्गादेः शरादिना ।
तत्रापि [1]पुंद्गलत्वेन सजातीयत्वसंभवात् ॥ ६७ ॥
विजातिभ्योऽपि भूतेभ्यो जायते यदि चेतनः ।
पयसोऽपि भवेत्पृथ्वी [2]तेन्न तत्त्वचतुष्टयम् ॥ ६८ ॥
न चान्यदस्त्युपादानं भूम्यादिव्यतिरेकतः ।
[3]भूतानां संहतिर्येन कल्प्येत सहकारिणी ॥ ६९ ॥
न चोपादानधर्मोऽपि काये कोऽप्यवलोक्यते ।
शरीरे तदवस्थेऽपि जीवे [4]विकृतिदर्शनात् ॥ ७० ॥
घटादिकारणेष्वेतन्मृदादिषु न चेक्ष्यते ।
ततोऽनुमानबाधादि [5]पक्षं व्याघ्रीव वीक्षते ॥ ७१ ॥
हेतुश्चानुपलम्भादिरसिद्धोऽभावसाधने ।
तस्य [6]स्ववेदनाध्यक्षादुपलम्भस्य संभवात् ॥ ७२ ॥
न चात्मभूतयोरैक्यं चिदचिद्रूपभेदतः ।
[7]विभिन्नप्रतिभासित्वाद्भेदलक्षणसंभवात् ॥ ७३ ॥
इत्थमात्मनि संसिद्धेऽनित्यत्वैकान्तकल्पना ।
तस्यान्यैः क्रियते तेऽपि प्रत्यक्षेणैव बाधिताः ॥ ७४ ॥
यतः स्ववेदनावात्या सुखदुःखादिपर्ययैः ।
विवर्तमाना सततं प्रतिप्राणि प्रकाशते ॥ ७५ ॥
सुखदुःखादिपर्योया जीवान्न च विभेदिनः ।
तस्यामी इतिसंबन्धकल्पनानुपपत्तितः ॥ ७६ ॥
नित्यस्यानुपकारित्वात्समवायो न युज्यते ।
उपकाराश्रया सर्वा संबन्धसमवस्थितिः ॥ ७७ ॥

---

१ पुद्गलत्वजात्या २ एवं च तत्त्वसंकरः स्यात् ३ ननु भूतानां चैतन्योत्पत्तौ सहकारित्वमेवेति चेन्न, उपादानान्तराभावात् ४ विविधाकृत्यवलोकनात्. ५ यथा प्रत्यक्षेण पक्षबाधा तथानुमानेनापीति भावः ६ स्वसंवेदनस्य तद्भावसाधकत्वात्. ७ चिदचितो प्रतिभासभेदात्

[1]उपकारोऽपि भिन्नत्वात्तस्येति कथमुच्यते ।
उपकारान्तरापेक्षा विदध्यादनवस्थितिम् ॥ ७८ ॥
स्यादभिन्नस्ततो जीवः सुखदुःखादिपर्ययैः ।
तथापि परिणामित्वात्कथं कूटस्थनित्यता ॥ ७९ ॥
एतेन जडतां तस्य ब्रुवाणा विनिवारिताः ।
चिद्रूपसुखदुःखादिपर्यायैरैक्य[2]संभवात् ॥ ८० ॥
न चाप्यकर्तृता तस्य वन्धाभावादिदोषतः ।
कथं ह्यकुर्वन्वध्येत कुशलाकुशलक्रियाः ॥ ८१ ॥
भुक्तिक्रियायाः कर्तृत्वं भोक्तात्मेति स्वयं वदन् ।
तदेवापह्नुवानः सन्किं न जिहेति कापिलः ॥ ८२ ॥
अचेतनस्य वन्धादिः प्रधानस्याप्ययुक्तिकः ।
तस्मादकर्तृता पापादपि पापीयसी मता ॥ ८३ ॥
चि[3]त्तसंततिमात्रत्वमप्ययुक्तं प्रकल्पितम् ।
संतानिव्यतिरेकेण यतः काचिन्न संततिः ॥ ८४ ॥
व्य[4]तिरेकेऽपि नित्यत्वं संतानस्य यदीष्यते ।
प्रतिज्ञाहानिदोषः स्यात्क्षणिकैकान्तवादिनाम् ॥ ८५ ॥
क्षणिकत्वेऽपि संतानिपक्षनिक्षिप्तदूषणम् ।
कृतनाशादिकं त[5]स्य सर्वमेव प्रसज्यते ॥ ८६ ॥
न[6] च व्यापकता तस्य घटनामुपढौकते ।
स्वसंविदितरूपस्य वहिर्देहादवेदनात् ॥ ८७ ॥
तस्मादनादिनिधनः स्थितो देहप्रमाणकः ।
कर्ता भोक्ता चिदाकारः सिद्धो जीवः प्रमाणतः ॥ ८८ ॥

---

१. अस्ति नित्यस्योपकारित्वमिति चेत् तस्मादुपकारोऽभिन्नो भिन्नो वा । अभिन्नश्चेत्तत्समः भिन्नश्चेत्सवन्धासिद्धिः । उपकारान्तरमपेक्ष्य संवन्धकरणेऽनवस्थिति. स्यात् २. परिणामित्वेनैक्यघटनात् ३ चित्तसततिमात्रमात्मेत्येके ४ संतानिनः सकाशात्. ५, संतानस्य ६ तस्य व्यापकत्वेन कृतनाशादेरभाव इति चेन्न.

येऽप्यजीवादयो भावास्तदपेक्षा व्यवस्थिताः ।
तेऽपि संप्रति संसिद्धास्तत्र तत्त्वमुपप्लुतम् ॥ ८९ ॥
जीवाजीवादिषड्वर्गे प्रतिपद्यापरे पुनः ।
मोक्षे विप्रतिपद्यन्ते मीमांसापक्षपातिन. ॥ ९० ॥
तेषामप्यनुमाबाधा परिधावति पृष्ठतः ।
यतः कर्मक्षयो मोक्षः स च सिद्धोऽनुमानतः ॥ ९१ ॥
तथाहि क्वचिदप्यस्ति पुंसि कृत्स्नावृतिक्षयः ।
तत्कार्यसकलज्ञत्वस्यान्यथानुपपत्तितः ॥ ९२ ॥
सर्वज्ञत्वं न चासिद्धं कस्यचिद्बाधकात्ययात् ।
सर्वत्र बाधकाभावादेव वस्तुव्यवस्थितिः ॥ ९३ ॥
न तस्य बाधकं तावत्प्रत्यक्षमुपपद्यते ।
तस्याक्षजत्वादत्यक्षे न विधिर्न निषेधनम् ॥ ९४ ॥
न चानुमानं तद्बाधां विधातुं भवति क्षमम् ।
तल्लिङ्गं पुरुषत्वादि व्यभिचारि यतोऽखिलम् ॥ ९५ ॥
यथाहि पुरुषत्वेऽपि वेदार्थज्ञानगोचरः ।
कस्याप्यतिशयस्तद्वत्सर्वार्थज्ञानगोचरः ॥ ९६ ॥
रासभो न यथा शृङ्गी देशकालान्तरेऽखिलः ।
तथा पुमान्न सर्वज्ञो देशशालान्तरेऽखिल· ॥ ९७ ॥
इत्यादि नोपमानं च युक्तमिष्टविघाततः ।
तथा हि खेचरादीनां न स्यात्खगमनादिकम् ॥ ९८ ॥
तस्मान्नरविशेषोऽसौ यस्य सा सकलज्ञता ।
तथा खरविशेषश्चेदिष्टा तस्यापि शृङ्गिता ॥ ९९ ॥
न चार्थापत्तिरप्यस्ति सर्वज्ञाभावसाधनी ।
को ह्यर्थोऽसंभवी तेन विना यस्तं प्रकल्पयेत् ॥ १०० ॥

---

१ आवृत्तिक्षय कार्यं सर्वज्ञत्व कारणम् २ अतीन्द्रिये ३· यथात्रत्येदानींतनाः पुरुषा नगामिनो न तथा देशान्तरे कालान्तरे च नैवेतीष्टविघात· ४ अनुत्पद्यमान·. ५ सर्वज्ञभावेन ६ सर्वज्ञाभावम

नाप्यागमेन सर्वज्ञः कृतकेनेतरेण वा ।
बाध्यते कर्तृहीनस्य [1]तस्यात्यन्तमसंभवात् ॥ १०१ ॥
[2]कर्तुरस्मरणादिभ्यः कर्त्रभावो न सिध्यति ।
अज्ञातकर्तृकैर्वाक्यैर्व्यभिचारस्य संभवात् ॥ १०२ ॥
न च कश्चिद्विशेषोऽस्ति पौरुषेयेष्वसंभवी ।
अतीन्द्रियार्थसंवादः सर्वज्ञोक्तेऽपि संभवेत् ॥ १०३ ॥
विवादविषयापन्नं ततः शास्त्रं सकर्तृकम् ।
दृष्टकर्तृकतुल्यत्वादकलङ्कादिशास्त्रवत् ॥ १०४ ॥
तस्मादकर्तृकं शास्त्रं नास्ति सर्वज्ञबाधकम् ।
कृतकं च द्विधाभिन्नं [3]सर्वज्ञेतरहेतुकम् ॥ १०५ ॥
असर्वज्ञकृतं तावन्न प्रमाणमतीन्द्रिये ।
सकलज्ञप्रणीतं तु तस्य प्रत्युत साधकम् ॥ १०६ ॥
प्रस्तुतस्यानुमानस्य साधकत्वेन संभवात् ।
[4]प्रमाणपञ्चकाभावोऽप्यखिलज्ञं न बाधते ॥ १०७ ॥
तस्मादशेषवित्कश्चिदस्तीत्यागमसंभवात् ।
प्रमाणं बाधकाभावाद्बुद्धिर[5]क्षादिबुद्धिवत् ॥ १०८ ॥
ततो मोक्षोऽपि संसिद्धो [6]रत्नत्रयनिबन्धनः ।
जीवाजीवाश्रवैर्बन्धनिर्जरासंवरैः समम् ॥ १०९ ॥
वचोभिरिति तत्त्वार्थशंसिभिश्चु[7]म्बकैरिव ।
स शल्यमिव संदेहमाचकर्ष महीपतेः ॥ ११० ॥
यदुक्तं सूरिणा तेन तत्तथेति प्रपद्य सः ।
पप्रच्छ पुनरात्मीयान्भवान्मुदितमानसः ॥ १११ ॥
मुनिना वक्तुमारेभे तस्मै भवपरम्परा ।
चक्रे भव्यसभा चित्तमवधानपरं परा ॥ ११२ ॥

---

१. आगमस्य. २. अकर्तृक एवागमः कर्तुरस्मरणात् ३ सर्वज्ञकर्तृकमसर्वज्ञकर्तृकं चेति. ४ प्रत्यक्षादिनिराकृति. ५ प्रत्यक्षादिज्ञानवत्. ६. रत्नत्रय निबन्धनं कारण यस्य. ७. चुम्बकपाषाणैरिव

द्वीपे नृप तृतीये यो विद्यते पूर्वमन्दरः ।
क्रीडत्किंनरसंकीर्णलताभवनसुन्दरः ॥ ११३ ॥
तस्यापरविदेहेऽस्ति सुगन्धिरिति नामतः ।
देशो विभूष्य शीतोदानद्युत्तरतटं स्थितः ॥ ११४ ॥
बिभ्राणैर्बृहदुद्दण्डपिच्छच्छत्रावलिश्रियम् ।
राजन्ते राजवद्यस्य प्रदेशाः क्रमुकद्रुमैः ॥ ११५ ॥
सुगन्धिकुसुमामोदैः सुगन्धयति यो दिशः ।
सर्वतोऽपि निजामाख्यां कर्तुमर्थवतीमिव ॥ ११६ ॥
अकृष्टपच्यसस्याढ्ये निरीतौ निरवग्रहे ।
यत्र नित्यप्रमोदिन्यो मोक्षप्राप्ता इव प्रजाः ॥ ११७ ॥
ग्रामैः कुक्कुटसंपात्यैः सरोभिर्विकचाम्बुजैः ।
सीमभिः सस्यसंपन्नैर्यः समन्ताद्विराजते ॥ ११८ ॥
अर्थं धर्माय सेवन्ते कामं संतानवृद्धये ।
यत्र न व्यसनाल्लोकाः परलोकक्रियोद्यताः ॥ ११९ ॥
यस्मिन्निरन्तरारामविश्रामैर्विधुतश्रमाः ।
मन्यन्तेऽध्वानमध्वन्या गृहप्राङ्गणसंनिभम् ॥ १२० ॥
यथाभिलषितं वस्तु शश्वत्संपादयन्नृणाम् ।
जिगीषतीव यः कल्पपादपैर्मण्डितां महीम् ॥ १२१ ॥
विद्युतश्चञ्चला यत्र स्वभावेन न संपदः ।
कृष्णानि प्रावृडभ्राणि चरितानि न देहिनाम् ॥ १२२ ॥
क्वचिद्गोधनहुंकारैरिक्षुयन्त्रारवैः क्वचित् ।
क्वचिच्छिखण्डिनां नादैर्निगमा यस्य सुन्दराः ॥ १२३ ॥
मज्जत्सीमन्तिनीसार्थकुचसंक्रान्तकुङ्कुमैः ।
रक्तांशुकैरिवाभान्ति यस्मिञ्जलधियोषितः ॥ १२४ ॥
महाविभवसंपन्नं तत्रास्ति श्रीपुरं पुरम् ।
लोकपुण्यैः समुत्पन्नं त्रिविष्टपमिवापरम् ॥ १२५ ॥

१ कुक्कुटसंपाते वसन्तीति तैः अतिसंनिकृष्टैरिति यावत्. २ ग्रामाः. ३ नद्यः.

प्रासादशृङ्गसंलग्नरत्नोपलमरीचिभिः[1] ।
सदैवान्तरिता यत्र ज्योतिर्गणविभाभवत् ॥ १२६ ॥

चन्द्रकान्तस्रुतेर्यत्र सूर्यकान्तोद्भवाग्नितः ।
मिमीते[2] सालसंरुद्धरविचन्द्रोदयं जनः ॥ १२७ ॥

यत्प्रासादशिरोलग्नपद्मरागांशुभिर्नभः ।
भिन्नं करोत्यकाण्डेऽपि संध्याशङ्कां शरीरिणाम् ॥ १२८ ॥

वासराधिपतिस्तुङ्गप्रतोलीशिखरं शनैः ।
यत्राधिरुह्य पूर्वाह्णे प्रपूर्णकलशायते ॥ १२९ ॥

प्राकारशिखरासन्नैस्[3]तारतारकदम्बकैः ।
यत्र दीपोत्सवभ्रान्तिस्तन्यतेऽनुदिनं निशि ॥ १३० ॥

प्राकारः परितो यत्र शृङ्गैरु[4]त्तम्भितोडुभिः ।
नाकावलोकनोत्कण्ठां बिभ्राण इव भासते ॥ १३१ ॥

[5]मानोन्नता [6]महाभोगा [7]मत्तवारणशालिनः ।
बहुभूमियुता यत्र प्रासादाः पार्थिवोपमाः ॥ १३२ ॥

अम्बुना घनकिंजल्कच्छादितेन निरन्तरम् ।
स्वीकुर्वाणा क्वचिल्लक्ष्मीं हि[8]रण्यखचितक्षितेः ॥ १३३ ॥

तीरजैस्तरुसंतानैः पयसि प्रतिबिम्बितैः ।
[9]पातालोपवनारेकां कुर्वत्यन्यत्र पत्रिणाम् ॥ १३४ ॥

बिभ्रती काशसंकाशपक्षविक्षेपशोभिनः ।
हंसान्क्वापि मरुल्लोलान्फेनपुञ्जानिवात्मनः ॥ १३५ ॥

तटपादपसंरुद्धैर्निष्कम्पसलिलानिलैः ।
मुग्धस्त्रीणां वितन्वाना क्वापि स्फटिकभूभ्रमम् ॥ १३६ ॥

---

१. रत्नपाषाणकिरणै . २. जानीते. ३ तमोहरोडुसमूहे ४ स्थगिततारकैः ५ मानेन परिमाणेनावलेपेन च ६ परिपूर्णतासहिता गरिष्ठभोगाश्च. ७. प्रग्रीवराजमानाः प्रभिन्नगजशोभिनश्च ८. सुवर्णनिर्मितभूमेः. ९ पातालवनभ्रान्तिम्.

मज्जत्पुरंध्रिधम्मिल्लगलदुज्ज्वलमल्लिका ।
यत्र तारकितेव द्यौः सर्वतो भाति खातिका ॥ १३७ ॥
(पञ्चभिः कुलकम्)

तीक्ष्णत्वं केवलं यत्र बोधे न वचने नृणाम् ।
कठिनत्वं कुचद्वन्द्वे कामिनीनां न मानसे ॥ १३८ ॥
भङ्गः कुचेषु नारीणां व्रतेषु न तपस्विनाम् ।
विरसत्वं कुकाव्येषु मिथुनेषु न कामिनाम् ॥ १३९ ॥
विरोधः[1] पञ्जरेष्वेव न मनःसु महात्मनाम् ।
नाभिष्वेव च नीचत्वं नाचारेषु कुटुम्बिनाम् ॥ १४० ॥
प्राकारपरिखावप्रैः[2] परितः परिवेष्टितम् ।
परिवेषत्रयान्वीतचन्द्रवद्यद्विराजते ॥ १४१ ॥
प्रसिद्धेनाविरुद्धेन मानेनाव्यभिचारिणा[3] ।
वणिजस्तार्किकाश्चापि यत्र वस्तु प्रमिन्वते[4] ॥ १४२ ॥

वापीवनायतनसौधतडागरम्यं
स्वर्गाभिभावविभवोदयवर्धमानम् ।
शक्येत तन्न गुरुणापि पुरं यथाव-
दाख्यातुमल्पमतिना किमु मद्विधेन ॥ १४३ ॥

इति श्रीवीरनन्दिकृतावुदयाङ्के चन्द्रप्रभचरिते महाकाव्ये द्वितीयः सर्गः ।

तृतीयः सर्गः ।

तत्राभिनन्दितनिजाखिलबन्धुपद्मो
न्यायांशुजालनिहतापनयान्धकारः ।
संकोचितारिवनितास्यनिशाकरश्रीः
श्रीषेण इत्यजनि भानुनिभो नरेन्द्रः ॥ १ ॥

---

१ [illegible] २ प्राकारेण, परिखया खातिकया, वप्रेण धूलिशालेन ३ मा[illegible] ४ प्रमाणविषयीकुर्वते.

यस्य प्रतापदहनेन विलङ्घ्यमान-
　मूर्तिर्निरन्तरमरातिगणः समस्तः ।
द्रष्टुं दिशं न विदिशं चकितः [1]प्रभूष्णु-
　र्घूकोपमः समभवद्गिरिगह्वरस्थः ॥ २ ॥
यस्य स्फुरद्भिरनुरागकरैर्यशोभि-
　रुद्भासितासु सकलासु दिगङ्गनासु ।
[2]तन्मात्रकार्यकरणप्रवणाय लोकः
　शीतांशवे न नितरां स्पृहयांबभूव ॥ ३ ॥
संपूर्णशारदशनिशाकरकान्तकीर्ति-
　वल्लीवितान[3]परिवेष्टितविष्टपान्तः ।
यः पोषणाद्विनयनाद्व्यसनापनोदा-
　त्स्वामी गुरुः सुहृदभूदखिलप्रजानाम् ॥ ४ ॥
यत्र प्रशान्तसकलव्यसने विनीते
　स्वाभाविकं [4]मतिमहातिशयं प्रपन्ने ।
चक्रुर्निवासमखिला नरनाथविद्याः
　पर्युत्सुका इव परस्परदर्शनस्य ॥ ५ ॥
तुङ्गत्वम[5]द्रिपतिना [6]हरिणेश्वरत्वं
　शीतांशुना सुभगता [7]वशिता मुनीन्द्रैः ।
शौर्यं मृगाधिपतिना गुरुणा मनीषा
　गाम्भीर्यमम्बुनिधिना तुलितं यदीयम् ॥ ६ ॥
नागाः [8]पदातिवृषभास्तुरगा रथाश्च
　शोभानिमित्तमभवन्खलु यस्य सर्वे ।
आक्रम्य मण्डलपतीनखिलान्से यसा-
　त्सर्वां बुभोज वसुधां निजतेजसैव ॥ ७ ॥

---

१ समर्थः. २ प्रकाशमात्रकार्यकरणसमर्थाय. ३. परिवेष्टित विष्टपान्त येन. ४. बुद्धि-माहात्म्यम्. ५. मेरुणा. ६. इन्द्रेण. ७. जितेन्द्रियता. ८. भृत्यप्रधानाः, पदातयो वृषभाश्च वा

तावत्कराग्रविनिविष्टकपोलमूलां
देवीमुदश्रुनयनां सहसा ददर्श ॥ २० ॥

तां तादृशीं समवलोक्य समानदुःखो
दुःखं विभक्तुमिव तन्मनसि प्रवृत्तम्।
स व्याकुलेन मनसा त्वरमाणवृत्तिः
पप्रच्छ हेतुमतिशोकसमुद्भवस्य ॥ २१ ॥

दुर्वारवीर्यरिपुनिर्दहनप्रवीणे
पृथ्वीतलप्रसृतदुर्विषहप्रतापे।
पद्मायताक्षि मयि जीवति जीवितेशे
संभाव्यते परभवो न पराभवस्ते ॥ २२ ॥

संतापमूलसुहृदं विरहं विसोढु-
मुन्मेषमात्रमपि तावकमप्रभूष्णोः।
मत्तोऽपि मत्तगजगामिनि निश्चयेन
जानीहि संभवति न प्रणयस्य भङ्गः ॥ २३ ॥

त्वत्पादपद्मशरणे त्वदधीनवृत्तौ
त्वत्प्रेमनिघ्नमनसि त्वदभिन्नदेहे।
शाठ्यं मनागपि मृगाङ्कमुखि त्वदीये
संभावयामि सरले न सखीजनेऽपि ॥ २४ ॥

छन्दानुवर्तिषु पदातिषु बान्धवेषु
दास्यं गतेषु च निशान्तवधूजनेषु।
भ्रूभङ्गमात्रमपि सोढुमशक्नुवत्सु
संजायते न तव तन्वि निदेशभङ्गः ॥ २५ ॥

एतेषु सत्स्वपरितोषनिबन्धनेषु
किं कारणं कथय देवि शुचस्तवास्याः।
पृष्टेति सा क्षितिभुजा त्रपया न किंचि-
दूचे परं मुखमलोकत बालसख्याः ॥ २६ ॥

१. कथय रथयेति शीघ्रवर्तन २. असमर्थात् ३. त्वदायत्तजीवने. ४ असमर्थेषु

सा ह्रीवशादथ गिरा किमपि स्खलन्त्या-
स्तस्याः सखीति निजगाद परेङ्गितज्ञा ।
सत्यं न संभवति देव पराभवादि-
रस्या भवत्प्रणयभारमहार्घिकायाः ॥ २७ ॥

किं त्वत्र कारणमभूदपरं विषादे
दैवं विहाय न यदन्यजनस्य साध्यम् ।
देवस्य तत्सकलमेव निवेदयामि
कर्तव्यवस्तुनि पुनर्नियतिः प्रमाणम् ॥ २८ ॥

एषा पुरं त्वदनुभाव[1]विवृद्धशोभं
द्रष्टुं मयाद्य सह मन्दिरमध्यरुक्षत् ।
चेक्रीडतो निजकराहतकन्दुकेन
तत्रैक्षताढ्य[2]पृथुकान्पृथुकान्तियुक्तान् ॥ २९ ॥

तानिन्दुसुन्दरमुखानवलोकयन्ती
चिन्तामगादिति विषण्णमुखारविन्दा ।
धन्याः स्त्रियो जगति ताः स्पृहयामि ताभ्यो
यासाममीभिरफला तनयैर्न सृष्टिः ॥ ३० ॥

या मद्विधाः पुनरसंचितपूर्वपुण्याः
पुष्पं सदा फलविवर्जितमुद्वहन्ति ।
ताः सर्वलोकपरिनिन्दितजन्मलाभा
वन्ध्या लता इव भृशं न विभान्ति लोके ॥ ३१ ॥

या [3]स्त्यानधर्मिणि पुरंध्रिजने प्रसिद्धं
स्त्रीशब्दमुद्वहति कारणनिर्व्यपेक्षम् ।
सा हास्यभावमुपयाति जनेषु यद्व-
दन्धः सुलोचन इति व्यपदेशकामः ॥ ३२ ॥

१. अनुभाव. प्रभावः. २. धनिककुमारान्. ३. गर्भधारणधर्मवति. स्त्यान गर्भधारणमुच्यते.

चन्द्रोज्झितां रविरलंकुरुते घनानां
वीथीं सरोजनिकरः सरसीमहंसान् ।
पुत्रं विहाय निजसंततिबीजमन्यो
न त्वस्ति मण्डनविधिः कुलपुत्रिकाणाम् ॥ ३३ ॥
तेनोज्झितां निजकुलैकविभूषणेन
सौभाग्यसौख्यविभवस्थिरकारणेन ।
मां शक्नुवन्ति परितर्पयितुं विपुण्यां
न ज्ञातयो न सुहृदो न पतिप्रसादाः ॥ ३४ ॥
कृत्वा विषादमिति दुःस्थितचित्तवृत्ति-
र्दुःखं निवेद्य मयि तल्पतले न्यपप्तत् ।
संबोधितापि न मया बहुभिः प्रकारैः
शोकं विमुञ्चति मनागपि देव देवी ॥ ३५ ॥
सख्या मुखादिति निशम्य विषादहेतुं
निःश्वस्य किंचिदथ भूमिपतिर्बभाषे ।
शोकः शरीरहृदयेन्द्रियशोषहेतु-
र्युक्तो न देवि तव वस्तुनि दैवसाध्ये ॥ ३६ ॥
दुःखेन ते प्रथममस्म्यहमेव दुःखी
मद्दुःखतो भवति सर्वजनस्य दुःखम् ।
इत्थं स[illegible]स्तजनतापरितापहेतो-
र्मा ग[illegible] कृपावति शुचो वशमुद्धतायाः ॥ ३७ ॥
जन्मान्तरे शुभमथाप्यशुभं यदेव
यैरर्जितं [illegible]परिणामवशेन कर्म ।
तद्योग्यमेव फल[illegible]मनीप्सितं वा
तैः प्राप्यते कि[illegible]ति शोच[illegible] हेतुहीनम् ॥ ३८ ॥
अत्यन्तदुर्घटमिदं नहि वस्तुनोऽस्य
निष्पत्तिरित्यलसगामिनि मावमंस्थाः ।

१. देवमित्यर्थ .

संपत्स्यते तव मनोरथ एष शीघ्र-
मे[1]कान्ततो यदि भवेन्न विधिर्विपक्षः ॥ ३९ ॥

सन्त्येव केवलदृशोऽवधिलोचनाश्च
तीर्थे जिनस्य मुनयो विविधर्द्धि[2]युक्ताः ।
जाग्रत्स्वपत्प्रचलदप्रचलच्च विश्वं
येषामिदं करतलस्थितवच्चकास्ति ॥ ४० ॥

तेभ्योऽधिगम्य तव संततिलोपहेतु-
मभ्युद्यत. प्रतिविधातुमहं यतिष्ये ।
क[3]म्रैर्वचोभिरिति लोकपतिः प्रियायाः
शोकापनोदमकरोत्करदीकृताशः ॥ ४१ ॥

युक्तोऽन्यदा क्षितिपतिः स निजैः सुहृद्भि-
रालिङ्गितं समधिगम्य वसन्तलक्ष्म्या ।
क्रीडावनं समवलोकितुमभ्ययासी-
दुद्दामकौतुकरसप्रसरप्रणुन्नः ॥ ४२ ॥

नृत्यच्छिखण्डिनि मृ[4]दुक्वणदन्यपुष्टे
सुस्वादुसुन्दरफले सुमनःसुगन्धौ ।
तस्मिन्वने शिशिरमन्दमरुत्प्रचारे
सर्वेन्द्रियोत्सवकरे विजहार भूपः ॥ ४३ ॥

अत्रान्तरे पृथुतपःश्रियमुन्नतश्री-
रुन्मीलितावधिदृशं सुविशुद्धदृष्टिः ।
[5]तारापथादवतरन्तमनन्तसंज्ञ-
मैक्षिष्ट चारणमुनिं सहसा नरेन्द्रः ॥ ४४ ॥

रो[6]माञ्चचर्चिततनू रभसेन गत्वा
भूपस्तमालतरुमूलगतस्य तस्य ।

१. सर्वथा. २. नानाबुद्ध्यादिलब्धिसहिताः. ३ मनोहरैः. ४. कोमलकूजत्कोकिले. ५ अम्बरात्. ६. रोमहर्षचर्चितशरीरः.

मूर्ध्ना ननाम गुरुभक्तिभरानतेन
　संसारसिन्धुतरणौ चरणौ महर्षेः ॥ ४५ ॥
सोऽप्यात्मनः परिसमाप्य समाधियोग-
　माशीर्वचांसि निपपाठ विशुद्धपाठः।
संप्लापयन्नरपतिं कुमुदोज्ज्वलेन
　धर्माभिषेकपयसेव निजस्मितेन ॥ ४६ ॥
कृत्वा करावथ स संकुचदब्जकान्ती
　सप्रश्रयामिति जगाद गिरं क्षितीशः।
दन्तावलीविशदरश्मिवितानकेन
　लिम्पन्मुनीन्द्रचरणाविव चन्दनेन ॥ ४७ ॥
गत्वा सुदूरमपि यस्य विलोकनीयौ
　पादौ पवित्ररजसौ रजसः क्षयाय।
तस्यागमे तव मुनीन्द्र न हेतुरन्यो
　मुक्त्वा ममान्यभवसंचितपुण्यपाकम् ॥ ४८ ॥
श्रेयस्तनोति परिवर्धयते विवेक-
　मुन्मूलयत्यघमुदीरयते विभूतिम्।
त्वद्दर्शनं सुचरिताखिलभद्रहेतु-
　र्नाल्पीयसो भवति गम्यमिदं शुभस्य ॥ ४९ ॥
यद्भावि भूतमथवा मुनिनाथ तत्ते
　बाह्यं न वस्तु कथयेदमतः प्रसीद।
संसारवृत्तमखिलं परिजानतोऽपि
　नाद्यापि याति विरतिं किमु मानसं मे ॥ ५० ॥
श्रुत्वेति तद्वचनमेवमुवाच चिन्तां
　चेतोगतां स नृपतेरवबुध्यमानः।
यावत्तव स्फुरति चेतसि सूनुवाञ्छा
　तावन्न यासि विरतिं नृपपुंगव त्वम् ॥ ५१ ॥

१ मुकुलितौ. २. पापस्य. ३ वैराग्यम्. ४. परिजानन्.

सा च प्रणश्यति न तावदसौ न याव-
त्पुत्रो भवत्यरिकुलोन्मथनैकवीरः ।
पुत्रोदयेऽपि भवतोऽस्ति विबन्धहेतु-[1]
रन्यो भवान्तरगतं शृणु तं ब्रवीमि ॥ ९२ ॥

एषा तवाग्रमहिषी पुटभेदनेऽभू-[2]
दत्रैव पूर्वमभिनन्दितसर्वबन्धोः ।
देवाङ्गदस्य वणिजस्तनया सुनन्दा
श्रीकुक्षिजा गुणगणाभरणाभिरामा ॥ ९३ ॥

सान्यां विलोक्य नवयौवन एव नारीं
गर्भेण पीडिततनुं गलिताङ्गशोभाम् ।
जन्मान्तरेऽपि वयसि प्रथमेऽहमीह-
ग्मा भूवमित्यकृत मन्दमतिर्निदानम् ॥ ९४ ॥

सागारधर्मनिरता प्रतिपद्य[3] कालं
सौधर्मकल्पमुपगम्य बभूव देवी ।
च्युत्वा ततः पुनरभूदिह पुण्यशेषा-
द्दुर्योधनस्य दुहिता भवतश्च पत्नी ॥ ९५ ॥

तस्माद्भवान्तरभवादशुभान्निदाना-
दस्या वयो नवमगादनपत्यमेव ।
कैश्चिद्दिनैः प्रशममीयुषि तस्य दोषे
निःसंशयं तव भविष्यति पुत्रजन्म ॥ ९६ ॥

तस्मिन्मृगाङ्क इव सर्वमनोभिरामे
सूनौ निधाय पृथुधाम्नि धुरं धरित्र्याः ।
संपत्स्यसे त्वमधिगम्य जिनेन्द्रदीक्षां
सिद्धालयातिथिरशेषितकर्मबन्धः[4] ॥ ९७ ॥

---

१ अन्तरायकारणम्. २. नगरे. ३. प्रतीक्ष्य ४. निरस्तकर्मबन्धनः.

संक्षेपतो गिरमिमामभिधाय सम्य-
गानन्द्य भूमिपतिमिष्टनिबन्धनेन ।
धामेप्सितं मुनिरगान्नृपतिश्च राज-
धानीमणुव्रतविभूषणभूषिताङ्गः ॥ ५८ ॥

पुंसां पुरोपचितपुण्यनिबद्धमिष्ट-
मित्याकलय्य निबबन्ध मतिं स धर्मे ।
तत्रोन्मुखं भवति भाग्यवतां हि चेतो
यत्संपदां नियतमङ्गमनागतानाम् ॥ ५९ ॥

दानेन संयमिजनस्य जिनार्चनेन
तस्य प्रभोरविरत नयतो दिनानि ।
प्रक्षोभिताखिलसुरासुरनागलोकं
नान्दीश्वरं परमपर्व समाससाद ॥ ६० ॥

तस्मिन्विधाय महतीमुपवासपूर्वां
पूजां जगद्विजयिनो जिनपुंगवस्य ।
स्नानं समीहितनिमित्तमधस्तदीय-
बिम्बस्य स प्रविदधे सहितोऽग्रदेव्या ॥ ६१ ॥

प्रह्लादनं विदधती शशिनः कलेव
संपादयन्त्यभिमतं कुलदेवतेव ।
गर्भं कियद्भिरथ सा दिवसैर्बभार
मुक्ताफलं परमम्बुधिशुक्तिकेव ॥ ६२ ॥

किंचिद्वपुः शिथिलतामगमत्तदानी-
मापाण्डुरं वदननीररुहं बभूव ।
गर्भस्थबालगुणभूरिभरादिवागा-
न्मन्दापि मन्दतरता गतिरायताक्ष्याः ॥ ६३ ॥

नीलाननं प्रकटपाण्डिम धारयन्ती
वक्षोरुहद्वयमव हृतचन्द्रकान्ति ।

---

१. [illegible] २. प्रधान कारणम्. ३ आजगाम

गन्धान्धषट्चरणचुम्बितपद्मयुग्मा-
मम्भोजिनीमनुचकार चकोरचक्षुः ॥ ६४ ॥
सर्पत्कुचद्वयविपाण्डुरतागुणेन
हारो हतद्युतिरिवास्य मुखे चकार ।
संघर्षणेन[1] मलयोजनिकां कुतोऽपि
निर्मत्सरो हि विरलो गुणिनां गुणेषु ॥ ६५ ॥
जृम्भाभवत्सततसंनिहिता सखीव
नान्तं[2] मुमोच वरमित्रमिवालसत्त्वम् ।
लज्जाभरः सममगादुदरेण वृद्धि-
मभ्युद्यमः सह ननाश बलित्रयेण ॥ ६६ ॥
नीलोत्पलानि निजया विजितानि ताव-
त्कान्त्या मया सहजया सह पुण्डरीकैः ।
स्पर्धे[3]ऽधुनान्वहमितीव विचिन्त्य तस्या
नेत्रद्वयं धवलतामगमत्कृशाङ्ग्याः ॥ ६७ ॥
गर्भस्थितस्य जननान्तरबीजबन्धं
बालस्य तस्य वचनेन विना वँदन्ति[4] ।
तस्याः शिरीषसुकुमारतनोर्बभूवु-
रेकान्ततोऽपि जिनपूजनदौर्हृदानि ॥ ६८ ॥
प्राप्ते प्रसूतिसमयेऽथ तिथौ शुभाया-
मुच्चस्थितेषु सकलेषु शुभग्रहेषु ।
सा भावितीर्थकरमुज्ज्वलदेहदीप्ति-
प्रध्वंसितान्धतमसं सुषुवे कुमारम् ॥ ६९ ॥
शुभ्रं नभोऽभवदभीषुमतीव[5] तस्मि-
न्नभ्युद्गते परमधामनिधानभूते ।
लक्ष्मीः सरःकमलिनी सहसाभ्यनन्द-
द्दाशाङ्गना मलिनिमापगमाद्विरेजुः ॥ ७० ॥

१. स्पर्धया. २. समीपम्. ३ अभ्यसूये. ४ ब्रुवाणानि. ५ सूर्ये.

निःशेषमम्बुधरधीरगभीरनादै-
स्तूर्यैर्बभूव मुखरं नरनाथवेश्म ।
पौरो जनस्त्वरितमेव निजे निजेऽसौ
गेहे महोत्सवमकारयत प्रहृष्टः ॥ ७१ ॥

स्वसाद्बहिर्भवनतः प्रकटं निरित्य
नृत्यान्यतन्वत गणो गणिकाजनानाम् ।
लब्धोऽधुना वसुमति प्रभुरद्वितीयो
नन्द त्वमित्यजनि जन्मवतां प्रघोषः ॥ ७२ ॥

तुष्ट्या ददत्स्वसुतजन्म निवेदयद्भ्यो
देयं न देयमिदमित्यथवा क्षितीशः ।
नाजीगणत्प्रमदविह्वलचित्तवृत्ति-
र्विक्षिप्तवृत्ति हि मनो न विचारदक्षम् ॥ ७३ ॥

गायत्प्रनृत्यदभितो रभसेन वल्ग-
दुन्मत्ततामिव जगाम पुरं समस्तम् ।
तत्राभवन्न खलु कोऽपि स यस्य नान्त-
र्जज्ञे विकासि हृदयं सहसा द्विषोऽपि ॥ ७४ ॥

सर्वज्ञं कनकमयैः समर्च्य पुष्पैः कल्याणेऽहनि सह तेन वंशवृद्धैः ।
श्रीवर्मेत्यवनिभुजाथ तस्य नाम श्रीशब्दानुगतमकारि मङ्गलाय ॥ ७५

विदधदखिलास्तेजस्तीव्रान्परानननतान्नता-
न्नवनिमिमितामोजोभिः स्वैर्वशं विवशां नयन् ।
निधिशतमहालाभैर्भूभृच्छतप्रहितैर्धनै-
रुदयनिलये जाते तस्मिन्ननन्द स नन्दने ॥ ७६ ॥

इति श्रीवीरनन्दिकृतावुदयाङ्के चन्द्रप्रभचरिते महाकाव्ये तृतीयः सर्गः ।

---

१ निर्गत्य २. प्राणिनाम्

चतुर्थः सर्गः ।

अथ प्रजानां नयनाभिरामो लक्ष्मीलतालिङ्गितसुन्दराङ्गः ।
वृद्धिं स पद्माकरवत्प्रपेदे दिनानुसारेण शनैः कुमारः ॥ १ ॥
व्रजत्सहैवोन्नतिमुज्ज्वलाभिः कलाभिरानन्दितसर्वलोकः ।
स कान्तिमांश्चन्द्रमसा तदानीं जनैरुपामीयत राजपुत्रः ॥ २ ॥
[1]गुरून्गुरूनसम्यगुपास्य तेभ्यो विद्योपविद्या विधिना विदित्वा ।
तद्वेदिनोऽसौ गणितैरहोभिरधो व्यधाद्दीधितिमानिवे[2]द्धः ॥ ३ ॥
जनादशेषाद्वयसा लघीयानपि प्रवृद्धैः स महान्बभूव ।
कलागुणैरुज्ज्वलरश्मिजालैरिव स्वकीयैर्मणिराकरोत्थः ॥ ४ ॥
धनुर्धरैः खड्गिभिरश्ववारैर्गजेन्द्रशिक्षाधिकृतैश्च लोकैः ।
स्वं स्व गुणोत्कर्षमसाववाप्तुं स[3]दाभियुक्तैरुपजीव्यते स ॥ ५ ॥
तुषाररश्मिं भजते निशायां दिनागमे याति सरोजखण्डम् ।
इति प्रकृत्या चपलापि लक्ष्मीरियेष मोक्तुं न तनुं तदीयाम् ॥ ६ ॥
वदान्यतां तस्य विलोक्य गुर्वीं [4]तद्वद्भिरत्याजि वृथाभिमानः ।
गतस्य लोके परतोऽभिभूतिं न मानिनो राजति मानयोगः ॥ ७ ॥
तदीयसङ्गादखिलोऽपि भीरुरन्यो जनः शूरतरो बभूव ।
महात्मनस्तस्य पुनर्महीयः स्वाभाविकं शौर्यमिव द्विपारे[5]ः ॥ ८ ॥
त्यागश्च शौर्यं च तथैव सत्यं महागुणा नीतिविदामभीष्टाः ।
त्रयोऽप्यमी तस्य तनौ विवृद्धिं [6]स्पर्धादिवान्योन्यकताप्रजग्मुः ॥ ९ ॥
[7]प्रपूरयन्धान्यधनैरशेषं नियोजयंश्चापि महागुणेषु ।
पतिः स एवाजनि नीतिनेत्रो गुरुः स एवाश्रयिणां जनानाम् ॥१०॥
न केवलं सर्वगुणाश्रयेण प्रहर्षितस्तेन भृशं स्वपक्षः ।
किं तु द्विषन्तोऽपि खलस्वभावास्तन्नास्ति यत्पुण्यवतामसाध्यम् ॥११॥
त्रैलोक्यशोभाभिभवप्रवीणं नूनं विधिस्तस्य विलोक्य रूपम् ।
ययावतृप्तश्चतुराननत्वं नान्यद्द्वयं कारणमत्र विद्मः ॥ १२ ॥

---

१ महत उपाध्यायान् २. भासुर. 'इन्दुः' इत्यपि पाठः ३. सेवापरैरुपजीवनविषयीकृत. ४. वदान्यतायुक्तैः. ५ सिंहस्य. ६. ईर्ष्याविशेषात्. ७. पोषयन्

स संपदामायतनं जयश्रीसमाश्रयः सर्वमनोभिरामः ।
भेजे न चोत्सेक[1]मनूननीतिर्मिदं भजन्ते न महानुभावाः ॥ १३ ॥
निरस्तषड्वर्ग[2]रिपुः कृतज्ञो गुणाधिकानां धुरि वर्तमानः ।
स मत्सरेणेव समं गुणौघैर्न पस्पृशे दोषगणैः कुमारः ॥ १४ ॥
पितुर्निदेशादथ सुन्दराङ्गीं स राजकन्यां विधिनोपयेमे ।
प्रभावतो देहगतप्रभायाः प्रभावतीति प्रथिताभिधानाम् ॥ १५ ॥
तं यौवराज्ये परिणीतभार्यं नियोज्य धुर्यं[3] वशिनां तनूजम् ।
स राज्यसौख्यं विगतान्तरायं निश्चिन्तचित्तोऽनुबभूव भूपः ॥ १६ ॥
भोगैः स वाञ्छाकृतसंनिधानैर्मनोहरैर्मोहितचित्तवृत्तिः ।
कालं न गच्छन्तमपि प्रजज्ञे प्रज्ञां हि मोहः शिथिलीकरोति ॥ १७ ॥
स्थितोऽथ हर्म्ये स नृपः कदाचिदुल्कां विलोक्याम्बरतः पतन्तीम् ।
विरक्तबुद्धिर्विषयेषु चिन्तामगादिति प्रोद्गतकाललब्धिः ॥ १८ ॥
समस्तमेवंविधमेव पुंसामशाश्वतं जीवितयौवनादि ।
तथापि जानाति न मन्दबुद्धिरसादृशः पुत्रकलत्रमूढः ॥ १९ ॥
नगापगातोयतरङ्गलोलैर्विलोभ्यमानो विषयैर्वराकः ।
नारम्भदोषान्गणयत्यनन्तदुःखप्रदान्मोहवशेन जीवः ॥ २० ॥
क्षणक्षयिण्यायुषि मूढबुद्धिः स्थिराभिमानं यदि नैष कुर्यात् ।
न कर्मपाशैर्विवशीकृतात्मा योनिष्वनन्तासु सहेत दुःखम् ॥ २१ ॥
मुहुः प्रणष्टा मुहुरेव दृष्टाः समागमाः स्वप्नसमागमाभाः ।
विश्वासमृच्छत्यत एव विद्वान्न तेषु संयोगनिबन्धनेषु ॥ २२ ॥
या दुःखसाध्या चपला दुरन्ता यस्या वियोगो बहुदुःखहेतुः ।
तस्याः कृते जन्तुरुपैति लक्ष्म्याः परिश्रमं पश्यत मोहमस्य ॥ २३ ॥
विहाय ये निर्वृतिमव्यपाया बहुव्यपाया वृणुते विभूतिम् ।
हित्वा हिमं ते शुचिचन्दनाम्भः पिबन्त्यपो मूढधियः सपङ्काः ॥ २४ ॥

---

१ गर्वम् २. 'कामः क्रोधश्च हर्षश्च मानो लोभस्तथा मदः । अन्तरङ्गोऽरिषड्वर्गः शत्रूणां भवत्ययम् ॥'. ३. मुख्यम् ४. पुत्रकलत्रादयः. ५. गच्छति.

ममेदमस्याहमिति ग्रहेण ग्रस्तो वराकः कथमेष जन्तुः ।
अणुप्रमाणस्य सुखस्य हेतोर्दुःखं गिरीन्द्रोपममभ्युपैति ॥ २५ ॥
न काकतालीयमिदं कथंचित्क्लेशक्षयान्मानुषजन्म लब्धा ।
युक्तः प्रमादः स्वहिते विधातुं संसारवृत्तान्तविदा नरेण ॥ २६ ॥
इति प्रजानामधिपः स्वचित्ते विचिन्तयन्संसृतिफल्गुभावम् ।
जगाम वैराग्यमपेतरागो बुद्धेः फलं यात्महितप्रवृत्तिः ॥ २७ ॥
अन्येद्युराहूय युवेशमीशः कृतप्रणामाञ्जलिमित्युवाच ।
मन्दीभवत्प्रेमरसानुबन्धां तदीयवक्त्रे विनिवेश्य दृष्टिम् ॥ २८ ॥
वात्येव यावन्न वपुःकुटीरमेतज्जरा जर्जरयत्युपेत्य ।
प्रवर्धमानं तिमिरं विहन्तुं यावन्न वा दर्शनशक्तिमीष्टे ॥ २९ ॥
यावन्न तीर्थोपगमप्रवीणौ पादौ निजप्रस्फुरणं जहीतः ।
कालेन यावद्भजतेऽवसादं न च श्रुतिर्धर्मकथावसक्ता ॥ ३० ॥
वयोनुरूपेण विवर्धमानो यावत्स्मृतिं भ्रंशयते न मोहः ।
यावच्च शास्त्राध्ययनप्रवीणा प्रवर्तते प्रस्खलितुं न वाणी ॥ ३१ ॥
तावद्भवान्मोचयितुं प्रयत्नादात्मानमिच्छाम्यसुखानलार्तम् ।
जिनेन्द्रदीक्षाविधिनात्र कार्ये त्वया न भाव्यं परिपन्थिना मे ॥ ३२ ॥
पुरैव संसारपरम्पराया हेतोः श्रियश्चित्तमपेतमेव ।
अपेक्षमाणोऽनुदिनं त्वदीयमेवोदयं राज्यपदेऽवतिष्ठे ॥ ३३ ॥
भवानपास्तव्यसनो निजेन धाम्नाब्धिमर्यादमिमामिदानीम् ।
महीमशेषामपहस्तितारिवर्गोदयः पालयतु प्रशान्तः ॥ ३४ ॥
यथा भवत्यभ्युदिते जनोऽयमानन्दमायाति निरस्तखेदः ।
सहस्ररश्माविव चक्रवाको वृत्तं तदेवाचर चारचक्षुः ॥ ३५ ॥
वाञ्छन्विभूतीः परमप्रभावा मोद्वीविजस्त्वं जनमात्मनीनम् ।
जनानुरागं प्रथमं हि तासां निर्बन्धनं नीतिविदो वदन्ति ॥ ३६ ॥
समागमो निर्व्यसनस्य राज्ञः स्यात्संपदां निर्व्यसनत्वमस्य ।
वश्ये स्वकीये परिवार एव तस्मिन्नवश्ये व्यसनं गरीयः ॥ ३७ ॥

१. युवराजम्. २ दुःखदावपीडितम्. ३ उद्वेगविषयं मा कृथाः. ४ कारणम्.

विधित्सुरेनं तदिहात्मवश्यं कृतज्ञतायाः समुपैहि पारम् ।
गुणैरुपैतोऽप्यपरैः कृतघ्नः समस्तमुद्वेजयते हि लोकम् ॥ ३८ ॥
धर्माविरोधेन नयस्व वृद्धिं त्वमर्थकामौ कलिदोषमुक्तः ।
युक्त्या त्रिवर्गं हि निषेवमाणो लोकद्वयं साधयति क्षितीशः ॥ ३९ ॥
वृद्धानुमत्या सकलं स्वकार्यं सदा विधेहि प्रहतप्रमादः ।
विनीयमानो गुरुणा हि नित्यं सुरेन्द्रलीलां लभते नरेन्द्रः ॥ ४० ॥
निगृह्णतो बाधकरान्प्रजानां भृत्यांस्ततोऽन्यान्नयतोऽभिवृद्धिम् ।
कीर्तिस्तवाशेषदिगन्तराणि व्याप्नोतु बन्दिस्तुतकीर्तनस्य ॥ ४१ ॥
कुर्याः सदा संवृतचित्तवृत्तिः फलानुमेयानि निजेहितानि ।
गूढात्ममन्त्रः परमन्त्रभेदी भवत्यगम्यः पुरुषः परेषाम् ॥ ४२ ॥
तेजस्विनः पूरयतोऽखिलाशा भूभृच्छिरःशेखरता गतस्य ।
दिनाधिपस्येव तवापि भूयात्करप्रपातो भुवि निर्विबन्धः ॥ ४३ ॥
इति क्षितीशः सह शिक्षयासौ विश्राणयामास सुताय लक्ष्मीम् ।
सोऽपि प्रतीयेष गुरूपरोधात्पितुः सुपुत्रो ह्यनुकूलवृत्तिः ॥ ४४ ॥
ततः स पुत्रार्पितराज्यभारः पृष्टाखिलज्ञातिरपास्तसङ्गः ।
तप्त्वा तपः श्रीप्रभपादमूले समासदत्सिद्धिवधूवरत्वम् ॥ ४५ ॥
श्रीधर्मराजोऽपि पितुर्नियोगाद्दिनानि भूत्वा कतिचित्सशोकः ।
संबोधितो मन्त्रिसुहृत्समूहैर्विनिर्ययौ साधयितुं धरित्रीम् ॥ ४६ ॥
विधाय मौलं बलमात्ममूले स नीतिमानाटविकं बहिःस्थम् ।
मध्ये च सामन्तबलं बलीयश्चचाल चूडामणिभासिताशः ॥ ४७ ॥
समुच्छलत्तस्य तुरंगमोत्थं सेनारजो रासभरोमधूम्रम् ।
परं दिशामेव मलीमसानि नास्यानि चक्रे रिपुयोषिता च ॥ ४८ ॥
सैन्यध्वजैरप्रतिकूलवातव्याधूननप्रोल्लसितैस्तदीयैः ।
नान्तर्दधे केवलमेव सूर्यः शत्रुप्रभावस्य महाप्रभावैः ॥ ४९ ॥
प्रयाणकालप्रभवैरुदारैस्तदीयमातङ्गमदप्रवाहैः ।
पांसुप्रतानः शमयांबभूवे न केवलं धाम च शात्रवीयम् ॥ ५० ॥

---

१ परित्यागम् २ वृद्धमुनिना गुरुणेन च ३ दत्तवान् ४ जग्राह ५. श्रीप्रभो नाममुनि

मूर्च्छन्दरीणां विवरेषु तस्य प्रस्थानशंसी पटहप्रणादः ।
न पातयामास परं तटानि क्षोणीधराणां द्विषतां च चेतः ॥ ५१ ॥
पौरैः समागत्य गृहीतरत्नस्थालैः सुदूरान्नतपूर्वकायैः ।
प्रदर्शितानेकपयोविकारैः प्रत्युद्ययै ग्राममहत्तरैश्च ॥ ५२ ॥
निशम्य तस्यातुलपुण्यशक्तेः प्रस्थानमाविष्कृतविक्रमस्य ।
महाभयव्याकुलमानसानां द्विषामभूवन्निति चेष्टितानि ॥ ५३ ॥
दारान्सुतानप्यनपेक्ष्य केचित्स्वदेहरक्षां बहुमन्यमानाः ।
तत्सैन्यसंचारविमर्दभीता भेजुर्दिगन्तान्हरिणैः सहैव ॥ ५४ ॥
कठोरधारं विनिवेश्य कण्ठे कुठारमन्ये भयविह्वलाङ्गाः ।
सतां शरण्यं शरणं तमीयुर्जिनं यथा मानमपोह्य भव्याः ॥ ५५ ॥
संनह्य सैन्यैः सह शौर्यशौण्डैरेके महामानगजाधिरूढाः ।
तदीयशस्त्राग्निशिखावलीषु प्रपेदिरेऽभ्येत्य पतङ्गवृत्तिम् ॥ ५६ ॥
पत्रं धनं धान्यमशेषरत्नान्युपायनीकृत्य निरस्तदर्पाः ।
हिमर्तुवृक्षा इव शातिताङ्गाः स्वजीवितान्येव ररक्षुरन्ये ॥ ५७ ॥
बद्धाञ्जलीन्खण्डितमानशृङ्गान्गृहीतसारानथ तान्विधाय ।
न्ययुङ्क्त स स्वेषु पदेषु भूयः सतां हि कोपो नमनावसानः ॥ ५८ ॥
निपातितानां रणमूर्ध्न्यरीणामुपेयुषः कण्ठकुठारवृत्त्या ।
सोऽन्वग्रहीदार्द्रमनास्तनूजान्युक्तैव दीनेषु कृपोन्नतानाम् ॥ ५९ ॥
गतावलेपैः प्रविशद्भिरेत्य दत्ताभयैर्मण्डलिनां समूहैः ।
दिने दिने तत्कटकः समन्तादवर्धताम्भोधिजिगीषयेव ॥ ६० ॥
गण्डस्थलामोदहृतद्विरेफैर्मदाम्बुविक्लेदितभूरजोभिः ।
तत्तोरणद्वारमभूदुदारैर्न जातुचिच्छून्यमुपायनेभैः ॥ ६१ ॥
गजेन्द्रदन्तैश्चमरीकचौघैर्मृगेन्द्रशावैरपि पञ्जरस्थैः ।
तं पार्वतीयाः समुपेत्य भीताः सिषेविरे सेवकवृत्त्यभिज्ञाः ॥ ६२ ॥
वस्तूपदीकृत्य विचित्ररूपं द्वीपोद्भवं द्वीपपतीनुपेतान् ।
संभावयामास सुहृत्प्रदानैश्चेत. प्रभूणा नहि नोचितज्ञम् ॥ ६३ ॥

---

१. प्रतिरहित. २. वाहनम्.

यातेन मुक्ता रविणेव साभूदङ्गारिणी शत्रुचिताभिराशा ।
प्रधूमिता या च चकाङ्क्ष यांतु पलायमानारिचमूरजोभिः ॥ ६४ ॥
कल्लोलहस्तैः स्फुरदंशुजालं मुक्ताफलौघं विकिरंस्तटेषु ।
वेलावनप्राप्तबलस्य तस्य भयादिवारात्करमर्णवोऽपि ॥ ६५ ॥
द्वीपेषु दुर्गेष्वथ मण्डलेषु विदिक्षु दिक्षु प्रतिकूलिताज्ञः ।
न कोऽपि तस्याजनि पुण्यराशेर्दैवेऽनुकूले किमु नानुकूलम् ॥ ६६ ॥
संस्पृश्य पूर्वं परितः करेण नीता पुनस्तेन रतिं समानाम् ।
वधूरिवाम्भोनिधिवारिवस्त्रा बभूव वश्या सकला धरित्री ॥ ६७ ॥
इति प्रसाध्याखिलभूतधात्रीं धात्रीं चतुर्वारिधिवारिसीमाम् ।
स वन्दिवृन्दैरभिवन्द्यमानः श्रीमान्पुन. श्रीपुरमाससाद ॥ ६८ ॥
नवोदयं प्रस्फुरितप्रतापं प्रसाधिताशेषदिगन्तरालम् ।
प्रत्यागतं भानुमिव प्रणन्तुं तमर्घहस्ता जनता निरीयुः ॥ ६९ ॥
मनोहरैः संहतकच्छवाटैर्बहिर्भुवा श्यामरुचः प्रदेशान् ।
विलोकयन्राजगजाधिरूढः स गोपुरस्याभिमुखो बभूव ॥ ७० ॥
भरक्षमक्ष्मारुहमूलबद्धस्कन्धान्मदान्धानलिशोभिकुम्भान् ।
व्यलोकतासौ धुनतः शिरोधीन्कृतप्रणामानिव वारणेन्द्रान् ॥ ७१ ॥
कलं नन्दती परिखातटेषु निषेदुषी शङ्खसिता समन्तात् ।
हंसावलिस्तस्य जहार चित्तं सहैव गत्या गमनोत्सुकस्य ॥ ७२ ॥
स खातिकायाः पयसो विनिर्यत्कुतूहलेनेव विलोकनस्य ।
ददर्श पाठीनकुलं समन्तात्सरोजजै. पिञ्जरितं रजोभिः ॥ ७३ ॥
गवाक्षनिक्षिप्तमुखारविन्दा. पौराङ्गनास्त नयनाभिरामम् ।
सभूय नेत्राञ्जलिभिः पिबन्त्यो न ससरु. स्वं श्लथनीविबन्धम् ॥ ७४ ॥
समधिकनवयौवनोदयश्रीर्विदधदधः शशिन शरीरकान्त्या ।
स नृपतिरविशत्पुरं पुरान्तर्गतवनिताहृदयं च पञ्चबाणः ॥ ७५ ॥

सह शशिसमकान्त्या शीलसौभाग्यवत्या
विधृतविमलमूर्त्या कामशक्त्येव देव्या ।

१ रविणा मुक्ता दिगङ्गारिणीत्युच्यते, गन्तव्या तु प्रधूमितेति २ पृथिवीम्.

रतिसुखमसमानं मानयन्स्वैर्विलासै-
रकृत निकृतशत्रुस्तत्र राज्यं स भूपः ॥ ७६ ॥

दृष्ट्वा कदाचिदथ शारदमभ्रवृन्द-
मुत्पत्त्यनन्तरविनाशि विनाशितारिः ।
निर्वेदमाप सहसा स भवस्थितिज्ञः
सन्तः प्रयान्ति विषयेषु हि नातिसक्तिम् ॥ ७७ ॥

श्रीकान्ताय समर्प्य राज्यमखिलं नत्वा मुनिश्रीप्रभं
प्रव्रज्य प्रशमानुरक्तहृदयस्तप्त्वा तपो दुश्चरम् ।
सौधर्मे परमोदयः प्रमुदितो ह्यब्धिप्रमायुःस्थिति-
र्देवः श्रीधर इत्यभूत्स विबुधस्त्रीनेत्रनित्योत्सवः ॥ ७८ ॥

इति श्रीवीरनन्दिकृतावुदयाङ्के चन्द्रप्रभचरिते महाकाव्ये चतुर्थः सर्गः ।

पञ्चमः सर्गः ।

अथ धातकीत्युपपदेन युतामभिभूष्य याम्यदिशि खण्डभुवम् ।
प्रविभासमानवपुरस्ति गुरुः सुरसेव्यसानुरिषुकारगिरिः ॥ १ ॥
अपि तस्य पूर्वभरते भरतप्रमुखक्षितीश्वरकृतावतरे ।
कविवेधसां श्रुतिपथाविषयो विषयोऽलकेति दधदस्त्यभिधाम् ॥ २ ॥
कमलानना मधुकरीनयना नवनालदण्डतनुबाहुलताः ।
हृदयंगमा वहति यः परितस्तरुणीरिव स्थलसरोरुहिणीः ॥ ३ ॥
वितताखिलक्षितितलाः पृथवः शिखरावलीवलयलीढघनाः ।
समतां यदीयनिगमान्तगता धरणीधरैर्दधति धान्यचयाः ॥ ४ ॥
विमलाकृतीरपरिदृष्टतला विहितादरैरपि गभीरतया ।
प्रबिभर्ति यः सकललोकमता महतां मतीरिव महासरसीः ॥ ५ ॥
जलदीर्घिका जनविगाह्यजलाः सरितः शकुन्तरवरम्यतटाः ।
प्रविभाति यः परिदधत्परितः सरसीश्च पङ्कजवनाभरणाः ॥ ६ ॥
खरशीतमारुतरजोरहिते समयोचितोष्णहिमवर्षसुखे ।
निवसन्कदाचिदपि नाकुलतां सकलर्तुषु व्रजति यत्र जनः ॥ ७ ॥

सिकतास्थलोज्ज्वलबृहज्जघना भ्रमनाभिकारुचिरमध्यभुवः ।
सुपयोधरा वहति योऽङ्कगता निजवल्लभा इव महासरितः ॥ ८ ॥
न नवं वयो व्यसनवर्गहतं न जरा मतिस्मृतिविमोहहता ।
न हता गुणा मलिनदोषगणैर्न च यत्र मृत्युरपमृत्युहतः ॥ ९ ॥
निरवग्रहैर्नवनवैः परितः परिपूर्णया विविधसस्यचयैः ।
प्रतनोति योऽखिलजनस्य भुवा नयनोत्सवं सुरकुरूपमया ॥ १० ॥
तरुराजयः सकुसुमाः कुसुमं फलवत्फलं मधुरतानुगतम् ।
नहि तत्र किंचिदपि वस्तु न यज्जनतामुदं प्रविदधात्यथवा ॥ ११ ॥
अथ कोशलेति भुवनत्रितयप्रथितास्ति तत्र विषये नगरी ।
अलकेव भूरिविभवानुगतैः परिवारिता प्रचुरपुण्यजनैः ॥ १२ ॥
तनुकुक्षयोऽप्यतनुधारमपो विसृजन्ति यत्र शरदागमने ।
अतितुङ्गसौधशिखरावततिप्रविदारितोदरभुवोऽम्बुधराः ॥ १३ ॥
मणिदीपकप्रकटनिर्वृतये क्षिपती शिखासु निजमाल्यरजः ।
दयितेन यत्र नवमुग्धवधूरवहस्यते नतमुखी त्रपया ॥ १४ ॥
विविधासु धन्यजनहर्म्यततेर्मणिभूमिषु प्रतिमया निपतन् ।
निशि यत्र कुन्दसदृशः कुसुमप्रकरायते ग्रहगणो निखिलः ॥ १५ ॥
असतीजनं जिगमिषुं बहुलक्षणदामुखेषु दयितावसथम् ।
निज एव विघ्नयति यत्र मुहुर्मुखचन्द्रमाः सितविभिन्नतमाः ॥ १६ ॥
रजनीषु यत्र गुरुहर्म्यशिखागतनीलरत्नरुचिविच्छुरितः ।
हिमदीधितिर्भवति कृष्णवपुः पुरयोषितामिव मुखैर्विजितः ॥ १७ ॥
शिखराणि यत्र परिघेः परितः परिवारितानि शरदभ्रलवैः ।
रविवाजिनामिव विलङ्घयतां श्रमजैर्विभान्ति मुखफेनचयैः ॥ १८ ॥
सति मानसेऽप्यकलुषाम्भसि यद्गृहदीर्घिका निरतहंसकुलैः ।
न विमुच्यते सततसंनिहितैरिव सुन्दरीगतिशिशिक्षिषया ॥ १९ ॥
अतुलप्रतोलिशिखराग्रगतस्फटिकोपलांशुचयसंवलितः ।
भजते सहस्रकिरणत्वमुडुप्रकरोऽपि यत्र रजनीसमये ॥ २० ॥

सुरसुन्दरीसमशरीरलताः प्रविधाय यत्र युवतीर्विधिना ।
समपादि संकरभियेव भिदा सनिमेषलोचनयुगेन पुनः ॥ २१ ॥
त्रिदशाधिवासजिति यत्र सदाप्यगुणः समस्ति परमेष महान् ।
निपतन्मुखे कमलशङ्किमना यदुपद्रवत्यलिगणः सुमुखीः ॥ २२ ॥
अथ तत्र शक्त्युपचयानुगतो नृपशेखरीकृतपदाम्बुरुहः ।
नयविक्रमार्जितजगज्जयवानजितंजयोऽजनि नराधिपतिः ॥ २३ ॥
बिसतन्तुनिर्मलतमैर्जनतापरितापनोदिभिरतीततुलैः ।
करणैरिवोडुपतिनात्मगुणैर्धवलीकृता जगति येन दिशः ॥ २४ ॥
मम कः प्रतापमवजेतुमलं जगतीत्युदेति समदः प्रथमम् ।
प्रविलोक्य धाम पृथु यस्य पुना रविरेति लज्जित इवास्तमयम् ॥ २५ ॥
महिमा निसर्गविनयेन यथा न तथा श्रियाप्यजनि यस्य सतः ।
न निमित्तमत्र विभवः पुरुषं गुणसंपदेव गुरुतां नयते ॥ २६ ॥
भुवनातिगेन यशसा कथितं प्रविधार्य यस्य गुरु धैर्यगुणम् ।
लवणोदधिर्निजयशोभिभवादिव कालिमानमवहद्वपुषि ॥ २७ ॥
दहनेन येन रिपुवंशततेः सुहृदाननाम्बुजविकासकृता ।
न जितः परं दिनमणिर्महसा शशिलाञ्छनोऽपि कमनीयतया ॥ २८ ॥
गुरुरीश्वरो नरकविद्धनदः कमलालयः शिशिरगुश्च बुधः ।
सुगतश्च सन्सकलदेवमयः समपादि यो वसुमतीवलये ॥ २९ ॥
निजशौर्यवह्नि हुतशत्रुगणे गुणरञ्जिताखिलमहीवलये ।
पृथुधाम्नि रक्षितरि यत्र सदा निरुपद्रवा विववृधे धरणी ॥ ३० ॥
रिपुसुन्दरीविततवाष्पजलैः शमितोरुवैरदहनस्य सतः ।
रविधाम यस्य ससहायमभूदुरुतेजसाखिलमटद्भुवनम् ॥ ३१ ॥
निजविक्रमाहितरणैकरसो मदद्दप्तकेसरिकिशोर इव ।
द्विषतां बले विपुलतेजसि यः प्रवबन्ध कीटकधियं प्रधने ॥ ३२ ॥
अतुलप्रतापपरिभूततमोरिपुधाम्नि यत्र कृतदिग्विजये ।
निजनाम सर्वभुवनप्रथितं दधुरर्थशून्यमधिपाः ककुभाम् ॥ ३३ ॥

जयशालिनः सहजभद्रतया परिभूषितस्य गुरुवंशभृतः ।
अजनिष्ट यस्य न मनागपि दिक्करिणोऽपि कीर्तिनिलयस्य मदः ॥३४॥
वसुधां पयोनिधिपयोवसनां परिधाकृतौ दधति यस्य भुजे ।
गुरुभारभुग्नमहिराजशिरोनिकुरुम्बमुन्नतिमवाप चिरात् ॥ ३५ ॥
निजरूपविभ्रममनोरमया जितसेनया सकुलपुत्रिकया ।
प्रजगाम योगमवनीतिलको रजनीमुखे विधुरिवात्मरुचा ॥ ३६ ॥
यदभूत्सुरासुरवधूसमितेरुपपादने महदतीव तराम् ।
प्रकटं विधातुमिव तद्विधिना निजकार्यकौशलमजन्यतया ॥ ३७ ॥
रतिरूपसंपदभिभूतिकरैर्ललितैर्निजस्य वपुषोऽवयवैः ।
शुभलक्षणैः परिविभूषितया विभवाय भूषणमभारि यया ॥ ३८ ॥
शशिलाञ्छनेऽस्तमितवत्यपि सत्यगमद्यदीयमुखचन्द्रमसा ।
सितचन्द्रिकोज्ज्वलतरद्युतिना जगतीतलं सरजनीकरताम् ॥ ३९ ॥
स तयोर्गुणाभरणभूषितयोर्विबुधः समेत्य सुरलोकभुवः ।
भुवनातिशायिकमनीयतनुस्तनुभूरभूदजितसेन इति ॥ ४० ॥
जनतानुरागपरिवृद्धिकरः सुभगाकृतिर्वयसि यः प्रथमे ।
शरदौषधीपतिरिवामलिनास्तिलकः क्षितेरुपचिकाय कलाः ॥ ४१ ॥
गुणनिर्मितैः सुरभिभिः कुमुदैरिव यद्यशोभिरनुरागकरैः ।
प्रविभासिते जगति शीतरुचेरुदयो जनैरवयये विफलः ॥ ४२ ॥
ध्रुवमस्य रूपविभवेन जितस्त्रपया विलीय समभूदतनुः ।
मदनस्तदीयतनुदाहकरी हरलोचनार्चिरिति वीतमदः ॥ ४३ ॥
नयमिन्द्रलाघवकरो विभवो विभवं च यस्य सहजो विनयः ।
तमलंचकार परमप्रशमं प्रशमं पराक्रमगुणो गुणिनः ॥ ४४ ॥
गुणसंपदा सकलमेव जगल्लघयन्तमात्मतनयं तमसौ ।
मुमुदे महीपनिरुदीक्ष्य भृशं शशिनं समग्रकलमब्धिरिव ॥ ४५ ॥
इति च व्यचिन्तयदलाभि न किं निजजन्मनः फलममुष्य मया ।
भुवि यस्य भानुमदृशस्तनयोऽपि दधाति धामभिरशेषदिशः ॥ ४६ ॥

१. मनागपि. २ गमयति ३ उपचय नीतवान्. ४ अबुधे. ५. फलमु.

मलसङ्गवर्जितमितं पृथुतामुदयास्पदं सकलधामवताम् ।
घनवर्त्म शीतरुचिनेव करैर्मम दीपितं कुलमनेन गुणैः ॥ ४७ ॥
कुसुमाद्यथा विटपिनो वपुषो नवयौवनाच्छ्रुतवतः प्रशमात् ।
पुरुषान्वयस्य जगतीह तथा न सुपुत्रतः परमलंकरणम् ॥ ४८ ॥
अपरेद्युरेनमवनीतिलकं महतोत्सवेन नृपचक्रयुतः ।
नृपतिर्न्यवीविशदनिन्द्यतमे जगतो हिताय युवराज्यपदे ॥ ४९ ॥
श्रुतशुद्धधीरधरितेन्द्रपदं पदमास्थितः पितुरुदारतमम् ।
स कलाधरः सकलभूमिभृतां मुकुलीचकार करपद्मवनम् ॥ ५० ॥
नयनाभिराममकलङ्कतनुं नवमादधानमुदयं जनता ।
शिरसा दृशोर्गतममुं विषयं प्रणनाम बालमिव चन्द्रमसम् ॥ ५१ ॥
स कदाचनाथ युवराजयुतः सदुपायनानुगतमण्डलिनाम् ।
प्रविलोकयन्निवहमास्त मुदा नृपतिर्मनोहरसभाभवने ॥ ५२ ॥
प्रथितोऽथ चन्द्ररुचिरित्यसुरस्तदशेषमेव परिमोह्य सदः ।
कृतपूर्ववैरमवगम्य सुतं तमिलापतेरपजहार रुषा ॥ ५३ ॥
प्रतिबुद्धवानसुरमोहनजं क्षणमात्रकेण परिधूय तमः ।
सकलं ससंभ्रममिलाधिपतिः सुतशून्यमैक्षत सभाभवनम् ॥ ५४ ॥
इदमिन्द्रजालमुत धातुगता विकृतिर्मनः किमुत विप्लवि मे ।
अवलोकयामि यदहं युवराड्विकलामिमां निजसभां परितः ॥ ५५ ॥
अथ मायिनान्यभववैरवशाद्रजनीचरेण दृढबद्धरुषा ।
असुरेण वाशु सदृशस्तनुभूरकृपेण केनचिदहारि स मे ॥ ५६ ॥
इति तर्कयन्विकलमङ्गभुवा गणयन्नरण्यमिव जीर्णमसौ ।
सकलं सदो दयितया सहितः प्रललाप मुक्तकरुणार्तरवम् ॥ ५७ ॥
प्रविहाय मामशरणं सहसा क मदङ्कदुर्ललित हासि गतः ।
लघु देहि दर्शनमहं हि विना भवतावलम्बितुमसूननलम् ॥ ५८ ॥
अधिसूनु लालनविधावहितेऽप्यमनोहरं तव मयाभिहितम् ।
न कदाचिदप्यसदृशप्रणये किमकारणं मयि विरक्तिमगाः ॥ ५९ ॥

वचनामृतैः सुखरसज्ञमिदं कुरु पूर्ववच्छ्रवणयोर्युगलम् ।
अनिबन्धनाकुशलशङ्कितया किमुपेक्षसे पितरमाकुलितम् ॥ ६० ॥
यदि वा कुतश्चिदपि कारणतो मयि वत्स तेऽजनि निरादरता ।
अनिमित्तमेव रहिता किमिमां जननीं प्रति प्रकृतिवत्सलता ॥ ६१ ॥
गुणिनं मनोरथशताधिगतं निजवंशवारिधिविधुं विधिना ।
हरता भवन्तमकृपेण मम क्षतमक्षियुग्ममुपदर्श्य निधिम् ॥ ६२ ॥
पदवीमतीत्य तमसां तपता भुवनोदयाचलशिखामणिना ।
रहितास्त्वया स्वजनवत्सल मे तिमिरावृता इव विभान्ति दिशः ॥६३॥
दिनमद्य मे गतमनुत्सवता शरणोज्झितोऽद्य मम बन्धुजनः ।
भवदीयदुःसहवियोगभवत्तनुदेहयष्टिरहमद्य मृतः ॥ ६४ ॥
यशसः सुखस्य विभवस्य तथा महसस्त्वमेव मम हेतुरभूः ।
व्रजता त्वया भुवनभूषण तद्व्यपहस्तित सकलमेकपदे ॥ ६५ ॥
ललितभ्रुलोचनयुगं वदनं तुहिनद्युतिद्युति वचो मधुरम् ।
भवदीयमङ्ग तदशेषमगान्मम पाप्मभिः स्मरणगोचरताम् ॥ ६६ ॥
अपि तद्भवेद्दिनमपुण्यवतः परमोत्सवं पुनरपीह मम ।
विषयत्वमेष्यति विलोचनयोस्तव वत्स यत्र मुखपङ्करुहम् ॥ ६७ ॥
किमभूदमीष्वपि न वत्सलता स्वसुहृत्सु काचन कठोरधिया ।
गमनोत्सुकेन सह पाशुरता यदिमे त्वया दयित नालपिताः ॥ ६८ ।
निजभर्तृदुर्व्यसनदुःखचितं शरणोज्झितं प्रविलपन्तमिमम् ।
सपदि प्रदर्शितपदाम्बुरुहः सुखिनं कुरुष्व नृपभृङ्गचयम् ॥ ६९ ॥
यदसह्यशोकघनकालबलप्रविवृद्धमस्य समुपेत्य पुनः ।
भव वत्स बान्धवजनाश्रुधुनीपयसो निदाघसमयः सहसा ॥ ७० ॥
सुतशोकशङ्कुपरिविद्धमनाः प्रलपन्निति प्रबलबाष्पजलः ।
क्षणमाधिमन्तरयितुं जगृहे परिमूर्छया स कृपयेव नृपः ॥ ७१ ॥
अथेश्वरश्चन्दनसेचनाद्यैः क्षणादुपायैरपनीतमूर्च्छः ।
व्यलोकयच्चारणमन्तरिक्षे यतिं तपोभूषणनामधेयम् ॥ ७२ ॥

दधानमिन्दोः परिवेशभाजस्तुलामतुल्याङ्गरुचा परीतम् ।
तदा तमुद्ग्रीवमुदीक्षमाणा सर्वा सभा विस्मयमाजगाम ॥ ७३ ॥
प्रलापिनीशे करुणार्द्रभावं बिम्बं किमेतद्गतमुष्णरश्मेः ।
वितर्कमेवं जनयञ्जनानां जवेन जज्ञे स नृपान्तवर्ती ॥ ७४ ॥
संदर्शनादेव तदा महर्षेस्तपोमयेन ज्वलतोऽङ्गधाम्ना ।
स भूभृतः पुत्रवियोगजन्मा जगाम शोकः सहसा कृशत्वम् ॥ ७५ ॥
न यावदद्यापि पवित्रपांसू निषीदतस्तच्चरणौ धरित्र्याम् ।
ससंभ्रमं तावदुपेत्य भूपः प्रसारयामास निजोत्तरीयम् ॥ ७६ ॥
अर्घादिकां सम्यगवाप्य पूजां ससंभ्रमेणोपहिता जनेन ।
स्वहस्तदत्तं नृवरेण पश्चादलंचकारोन्नतमासनं सः ॥ ७७ ॥
न तस्य तावानसुसंनिभस्य सूनोर्वियोगेन बभूव शोकः ।
यावान्भुवो भर्तुरभूतपूर्वो मुनीश्वराभ्यागमनेन तोषः ॥ ७८ ॥
अस्पृष्टपांसू अपि खेचरत्वात्कृतादरः शान्त्युदकार्थमेव ।
प्रक्षालयामास मुनीन्द्रपादौ नृपः पयोभिः प्रमदाश्रुमिश्रैः ॥ ७९ ॥
तस्मिन्नधीताशिषि साधुमुख्ये सप्रश्रयां वाचमुवाच भूपः ।
दन्तांशुभिः कुन्ददलैरिवासौ समर्चयन्पादयुगं तदीयम् ॥ ८० ॥
जातोऽहमद्येन्दुसमानकीर्तिर्धन्यः कृतार्थो जगतश्च मान्यः ।
यदभ्युपेतो मदनुग्रहार्थी मनोरथस्यापि भवानभूमिः ॥ ८१ ॥
न काचिदीहा कृतकृत्यभावान्न च क्वचित्प्रेम शमत्वयोगात् ।
इयं हि कल्याणकरी प्रवृत्तिर्जगद्धितायैव भवादृशानाम् ॥ ८२ ॥
निमज्जतो मे परिमूढबुद्धेरेवंविधे बन्धुवियोगदुःखे ।
मनः समुच्छ्वासि कृतं त्वयैव त्वं बान्धवेभ्योऽपि यतोऽसि बन्धुः॥८३॥
इति श्रुतिह्लादिवचो ब्रुवाणं महीपतिं भक्तिभरावनम्रम् ।
जगाद भव्याम्बुरुहैकभानुर्मुनिर्मनोहारिभिरुक्तिभेदैः ॥ ८४ ॥
नराधिप त्वां प्रियविप्रयुक्तं विलोक्य दिव्येन सुलोचनेन ।
गुणानुरागादहमागतोऽस्मि गुणेषु केषां न मनोऽनुरक्तम् ॥ ८५ ॥

श्रुतान्वितस्यान्त्यशरीरभाजस्तत्त्वाववोधक्रमप्रमाणबुद्धेः ।
भवस्थितिस्ते विनिवेद्यमाना शतक्रतोर्नाककथेव भाति ॥ ८६ ॥
अनिष्टयोगप्रियविप्रयोगौ साधारणौ सर्वशरीरभाजाम् ।
इत्यात्मबुद्ध्या विगणय्य विद्वान्न खेदयत्यात्ममनो विषादैः ॥ ८७ ॥
अर्हस्यतस्त्वं प्रविधातुमेनं शरीरसंतापकरं न शोकम् ।
विपत्सु दैवोपनिबन्धनासु प्रखिद्यते कातरधीर्न धीरः ॥ ८८ ॥
विशङ्कमानोऽकुशलं तनूजे खेदं महीमण्डन मा स्म यासीः ।
संयुज्यसे त्वं दिवसैः कियद्भिः समृद्धिभाजा निजनन्दनेन ॥ ८९ ॥
इति गिरमभिधाय निश्चितार्थां गतवति तत्र निजाश्रमं मुनीन्द्रे ।
स निखिलमकृताह्निकं विधेयं प्रहितनरेन्द्रनियोगिमन्त्रिवर्गः ॥ ९० ॥
दिनैरल्पैरेव प्रथितगुणराशेस्तनुभुवो
विदित्वा संयोगं परममुदयं चोग्रमहसः ।
पठद्बन्दिव्रातस्तुतशशिकलाशुभ्रयशसा
सुखं तस्थे राज्ञा मुनिवचनविश्वस्तवचसा ॥ ९१ ॥

इति श्रीवीरनन्दिकृतावुदयाङ्के चन्द्रप्रभचरिते महाकाव्ये पञ्चमः सर्गः ।

षष्ठ सर्ग ।

अथ तेन परिभ्रमय्य मुक्तः सरुषासावसुरेण राजसूनुः ।
निपपात मनोरमाभिधाने सरसि प्रोन्मिषदुग्रनक्रचक्रे ॥ १ ॥
गगनात्पतितस्य तस्य घातादपविद्धेषु पयःसु सर्वदिक्कम् ।
ज[illegible]लधाम तदा स्थलीबभूव स्थलमासीच्च जलाशयो मुहूर्तम् ॥ २ ॥
परि[illegible]लः परिचूर्णयन्नुपेतान्मकरादीन्घनमुष्टिपार्ष्णिघातैः ।
प्रकटी[illegible]तपूर्वपुण्यशक्तिस्तटमाप प्रविलङ्घ्य वारि दोर्भ्याम् ॥ ३ ॥
धवलारुणकृ[illegible]ष्णदृष्टिपातैः ककुभः कर्बुरयन्सरोन्तिकस्थः ।
स ददर्श सम[illegible]न्ततोऽपि वीरः परुषाख्यामटवीमगम्यरूपाम् ॥ ४ ॥
पृथुतुङ्गनिरन्तरैस्तरूणां निवहैश्छन्नसमस्तदिङ्मुखायाम् ।
निपतन्ति न यत्र तिग्मरश्मेरपि पादा इव दर्भसूचिभीत्या ॥ ५ ॥

मृगराजविदारितेभकुम्भच्युतमुक्ताफलपङ्क्तयः समन्तात् ।
पतिता इव तारका नभस्तस्तरुशाखास्खलनेन भान्ति यस्याम् ॥ ६ ॥
अतिरौद्रकिरातभल्लभिन्नप्रियकास्रारुणिता दधाति भूमिः ।
रुचिरत्वमरण्यदेवतानां चरणालक्तकचर्चितेव यस्याम् ॥ ७ ॥
शवराहतपुण्डरीकयूथैर्विटपालम्बिभिरेकतोऽपरत्र ।
हरिहिंसितसामजास्थिकूटैर्जनसंत्रासकरी पुरीव मृत्योः ॥ ८ ॥
मदगन्धिषु सप्तपर्णकेषु प्रचुरप्रान्तलतान्धकारितेषु ।
करिशङ्कितया क्रमं दधाना हरयो यत्र भवन्ति वन्ध्यकोपाः ॥ ९ ॥
सततप्रसृतैरपोढशीताः शयुनिःश्वासचयोष्णितैर्मरुद्भिः ।
गमयन्ति महीधराधिरूढाः शिशिरर्तुं प्लवगाः सुखेन यस्याम् ॥ १० ॥
घनपादपसंकटान्तराले गहने यत्र स जातदिक्प्रमोहः ।
विनिचाय्य चिराद्वनेचराणां पदवीं निर्भयमानसः प्रतस्थे ॥ ११ ॥
गुरुवंशमथाप्रमाणसत्त्वं स्थितिमत्युन्नतिशालिनीं दधानम् ।
रुचिराकृतिमेकमाललोके स्वसमानं स नगं गजेन्द्रगामी ॥ १२ ॥
वहुनागमनेकखड्गिसेव्यं तमिलानाथमिव प्रसाधिताशम् ।
गगनस्पृशमारुरोह शैलं वनपर्यन्तबुभुत्सया कुमारः ॥ १३ ॥
स्फुरदोष्ठतलः करालवक्त्रो भुजदण्डभ्रमितप्रचण्डयष्टिः ।
सहसाविरभूत्पुरोऽस्य तस्मिन्पुरुषः प्रावृषिजाम्बुवाहनीलः ॥ १४ ॥
प्रतिनादितसर्वशैलरन्ध्रः स समेत्य त्वरया समीपदेशम् ।
वचनैः परुषाक्षराविषह्यैरिति तं तर्जयति स राजपुत्रम् ॥ १५ ॥
किमु कोऽपि बलोद्धतस्त्वमुच्चैरुत विद्यातिशयं दधासि कंचित् ।
यदकारि मनस्त्वया मदीयां भुवमाक्रान्तुमिमामनन्यभोग्याम् ॥ १६ ॥
त्रिदशो यदि वा दितेस्तनूजो न मदाज्ञामनवाप्य कोऽपि शक्तः ।
परिरक्षितमस्मदीयदोर्भ्यां गिरिमाक्रान्तुमिमं विशालशृङ्गम् ॥ १७ ॥
जलनिर्झरसङ्गशीतवाते धरणीध्रे शिशिरत्वमादधानाः ।
प्रतपन्ति न यत्र तिग्मरश्मेः किरणाः कारणमत्र मत्प्रतापः ॥ १८ ॥

१ प्रियका मृगभेदाः- २. पुण्डरीको व्याघ्र ३ शयुरजगरः.

इदमात्मवधाय मद्विरुद्धं विदधानो बुध केन विप्रलब्धः ।
अथवा न गतः श्रुतिं तवाहं नहि विद्वानसमीक्षितं विधत्ते ॥ १९
इति तस्य निशम्य गर्वगर्भां स गिरं मर्मनिकृन्तनीमिवेषुम् ।
कुपितः कृतसौष्ठवं बभाषे जयलक्ष्मीनिलयो नरेन्द्रसूनुः ॥ २० ॥
भजते भयमेभिरर्थशून्यैर्वचनैः कापुरुषो न धीरचेताः ।
अहमस्मि सुरासुरैकमल्लो गणना कैव भवद्विधे नृकीटे ॥ २१ ॥
तदलं परिभाषितैरमीभिर्बहुभिः सस्मितभाषिणो हि सन्तः ।
यदि पौरुषमस्ति मुञ्च घातं न भवत्येष मदीयमुष्टिपिष्टः ॥ २२ ।
इति वादिनि तत्र राजपुत्रे तरसापातयदायसीं स यष्टिम् ।
तमसावपि वञ्चितप्रहारः स्वभुजाभ्यन्तरवर्तिनं चकार ॥ २३ ॥
इतरेतरबाहुपीडिताङ्गौ मिलितौ लोकपती इवाजिकण्डूा ।
निभृताभिररण्यदेवताभिर्ददृशाते तरुजालकान्तरेण ॥ २४ ॥
करणैर्विविधैरशेषबन्धैश्चरणाभ्याहतिभिर्भुजप्रहारैः ।
क्रमजातजयं प्रचण्डशक्त्योश्चिरमङ्गेन तयोर्बभूव युद्धम् ॥ २५
अथ भूपतिसूनुना कराभ्यां स समुत्फाल्य नभस्तले विमुक्तः ।
कृतषोडशभूषणाभिभूषं वपुरादर्शयति स्म दिव्यरूपम् ॥ २६ ॥
इति चाभिदधे हिरण्यनामा परमर्द्धिस्त्रिदशोऽस्मि नाकलोके ।
अभिवन्द्य जिनालयान्सुराद्रौ सुभग क्रीडितुमागतोऽत्र शैले ॥ २
कृतकप्रधनेन रूपमन्यत्समुपादाय मया परीक्षितोऽसि ।
अमुना तव साहसेन चेतः परतन्त्रीकृतमेतदस्मदीयम् ॥ २८ ॥
विभृतोऽसि ययाम्बुजाक्ष कुक्षौ जननी धन्यसमा तवैव सैका ।
कृतिनः ससुरासुरेऽपि लोके चरितं यस्य चमत्कृतिं विधत्ते ॥ २९
हृदयाभिमतं वरं वृणीष्वेत्यभिधातुं त्रपया न मेऽस्ति शक्तिः ।
नहि पुण्यवता भवद्विधाना परनिघ्नं भुवने समस्ति किंचित् ॥ ३
तदपि क्वचन प्रयत्नसाध्ये विषयेऽहं मनसि त्वया विधेयः ।
न सहायविनाकृता कदाचित्पुरुषस्योद्यमशालिनोऽपि सिद्धिः ॥ ३

१ युद्धकण्डूत्या २ पराधीनम्

अपरं च निवेदयाम्यहं ते शृणु जन्मान्तरवृत्तमेकचित्तः ।
अभवस्त्वमितो भवे तृतीये नृपतिः श्रीपुरभुक्सुगन्धिदेशे ॥ ३२ ॥
गृहिणौ शशिसूर्यनामधेयावथ तत्रैव कृषीवलावभूताम् ।
अपरेद्युरुपेत्य दत्तखातः सकलं सूर्यधनं शशी जहार ॥ ३३ ॥
अवगम्य निपातितस्त्वयासौ स्वधनेन प्रतियोजितश्च सूर्यः ।
परिवृत्य भवे प्रभूतयोनावसुरश्चन्द्ररुचिः शशी बभूव ॥ ३४ ॥
समुपार्जितपूर्वपुण्यलेशादभवं सूर्यचरस्त्वहं हिरण्यः ।
अजनिष्ट ततः स पूर्ववैरात्तव हर्ता रिपुरस्म्यहं च मित्रम् ॥ ३५ ॥
मधुराक्षरहारिणीं स वाणीमभिधायेति तिरोबभूव देवः ।
नरनाथसुतोऽपि तत्प्रभावात्सहसात्मानमलोकयद्वनान्ते ॥ ३६ ॥
किमिदं परमाद्भुतं मया यद्वनमुत्तीर्णमदर्शि काननान्तः ।
मनसेति विचिन्तयंस्तदा तं महिमानं स हिरण्यजं विवेद ॥ ३७ ॥
गहनान्तमथापहाय राष्ट्रं नगरग्रामनिरन्तरं प्रविष्टः ।
सकलास्वपि दिक्षु जातभीतिं विलुलोके स जनं पलायमानम् ॥ ३८ ॥
उपसृत्य पुमांसमेकमाराद्भयरोमाञ्चितसर्वगात्रयष्टिम् ।
उपजातकुतूहलः कुमारः परिपप्रच्छ पलायनस्य हेतुम् ॥ ३९ ॥
पृथिवीपतिपुत्रपृच्छयासाविति निर्विण्णमना जगाद वाचम् ।
गगनात्पतितोऽसि किं प्रसिद्धं न विजानासि यदेतमप्युदन्तम् ॥ ४० ॥
प्रथितोऽयमरिंजयाभिधानो धनधान्याढ्यजनाकुलो जनान्तः ।
विजहाति सदा न यत्र शोभा नवसस्याङ्कुरशाद्वला धरित्री ॥ ४१ ॥
विपुलं विपुलाभिधा दधानं पुरमस्त्युत्तममस्य नाभिभूतम् ।
प्रविभाति यदुच्चसौधशृङ्गैर्विलिखत्खं खचराधिवासकल्पम् ॥ ४२ ॥
जयवाञ्जयवर्मनामधेयो नगरं तत्पृथिवीपतिः प्रशास्ति ।
यदतीव्रकरापनीततापा निरपेक्षा वसुधोदये हिमांशोः ॥ ४३ ॥
दिननाथविभेव पूरिताशा स्मरपत्नीव वितीर्णकामसौख्या ।
रणलब्धजयश्रियो जयश्रीरभवत्तस्य वधूर्विधूपमास्या ॥ ४४ ॥

१. मारित.. २. उल्लङ्घितम्. ३. देश..

उदपादि तयोः शशिप्रभाख्या दुहिता सर्वजगल्ललामभूता ।
तरतीव शशाङ्कचारु यस्या निजलावण्यपयोनिधौ शरीरम् ॥ ४५ ॥
अथ तामपरो महेन्द्रनामा जयवर्माणमयाचत क्षितीशः ।
वितरन्न[1]चिरायुषे तनूजां किल तस्मै स निमित्तिना निषिद्धः ॥ ४६ ॥
स निरस्यमनोरथस्तदानीं सह संभूय समस्तराजलोकैः ।
जयवर्मबलं निहत्य युद्धे पुरमावृत्य वितिष्ठते तदीयम् ॥ ४७ ॥
तदयं स्वविनाशमीक्षमाणः सकलो राष्ट्रजनः प्रयाति भग्नः ।
गिरमित्यवगम्य तस्य हृष्यन्युवराजो विपुलं प्रति प्रतस्थे ॥ ४८ ॥
ददृशे च गतेन तेन तस्मिन्नगरं तद्रिपुसैनिकैः परीतम् ।
शिशिरांशुसमुद्गमे प्रवृद्धैरिव वेलावनमम्बुधेस्तरङ्गैः ॥ ४९ ॥
अविकम्पितधीरसंस्तुतत्वात्प्रतिषिद्धोऽपि नृपाज्ञया प्रगच्छन् ।
करिकीर्णपथां प्रतिप्रतोलीमिति तैः सोऽभिदधे महेन्द्रयोधैः ॥ ५० ॥
शिरसा न निजेन तेऽस्ति कार्यं परिनिर्विण्णमतिः स्वजीविते वा ।
नृपशासनमप्रसह्यमन्यैर्यदतिक्रम्य पथैषि निर्विशङ्कः ॥ ५१ ॥
स तदीयवचःप्रवृद्धमन्युर्धनुरेकस्य कराज्जहार धीरः ।
स्वनृपेण सहैव रक्षतासून्यदि शक्तिर्भवतामिति ब्रुवाणः ॥ ५२ ॥
नगतुङ्गमतङ्गजोग्रनक्रे पवनस्पर्धितुरङ्गवीचिचक्रे ।
विचरंश्चतुरङ्गसैन्यसिन्धौ ददृशे मन्दरवत्स पौरलोकैः ॥ ५३ ॥
विषवह्निशिखामिवेषुमालां क्षिपतः संततधारमेकवक्रम् ।
विदधद्विमुखान्भटानिवाहीन्स गरुत्मेव महेन्द्रमाप कोपात् ॥ ५४ ॥
प्रलयाहिमदीधितेरिवोल्कां सृजतो मार्गणसंहतिं कुमारः ।
सविलासनिपातितैकबाणो विधवां तस्य चकार राज्यलक्ष्मीम् ॥ ५५ ॥
तमकारणबान्धवं ततोऽसौ समुपादाय विपक्षकक्षदावम् ।
प्रविवेश समुत्सवैर्महद्भिर्जयवर्मा नगरं कृताट्टशोभम् ॥ ५६ ॥
पुरनाथपुरःसरः कुमारः प्रविशन्राजनिकेतमुत्पताकम् ।
विदधे विविधान्वधूजनानां हृदयोन्मादविधायिनः स भावान् ॥ ५७ ॥

1. आसन्नमृत्यवे.

वपुषा जयतामरेन्द्रलक्ष्मीमितरासंभविना च पौरुषेण ।
परिसूचनया विनापि राज्ञा बुबुधे जातिकुलोन्नतिस्तदीया ॥ ५८ ॥
निवसन्कृतसत्कृतिः स तस्मिन्विनमय्यावनिपान्निजप्रतापैः ।
विपुलाधिपतेश्चकार वश्यां सुरराजोपमविक्रमो धरित्रीम् ॥ ५९ ॥
सह वल्लभया पतिं प्रजानां शयनीयस्थितमेकदा समेत्य ।
विहितप्रणतिः परेङ्गितज्ञा निजगादेति सखी शशिप्रभायाः ॥ ६० ॥
नरनाथ युवा यदा स दृष्टो भवतो देहजया महेन्द्रमर्दी ।
विदधाति ततः प्रभृत्यनास्थां स्वशरीरेऽपि विमुक्तगन्धमाल्या ॥ ६१ ॥
परिशून्यमना विचिन्तयन्ती किमपि क्षामविपाण्डुगण्डलेखा ।
परिवारसमाहृतेऽन्नपाने ज्वरहीनापि दधात्यरोचकत्वम् ॥ ६२ ॥
हिमदग्धसरोरुहोपमाङ्ग्या हृदि तस्या विनिपत्य तत्क्षणेन ।
कथता नयनाम्बुनान्तरङ्गः परितापः परिगम्यते गरीयान् ॥ ६३ ॥
श्वसितैरहिमैर्नितान्तदीर्घैरिव धूमप्रसरैर्वियोगवह्नेः ।
सरसीरुहशङ्कया मुखेऽस्या निपतद्दूरमुदस्यतेऽलिवृन्दम् ॥ ६४ ॥
मुषिता वदनश्रिया मम श्रीरनयेतीव रुषोपजातमूर्छाम् ।
विदधाति मुहुर्मुहुर्मृगाक्षीं विषनिःस्यन्दिभिरंशुभिः शशाङ्कः ॥ ६५ ॥
परितापविनाशनाय शय्या क्रियते या नवपल्लवैः सखीभिः ।
दववह्निशिखावलीव सापि ज्वलयत्यम्बुजकोमलं तदङ्गम् ॥ ६६ ॥
विदधातु भुजंगसङ्गभाजो रससेकः खलु चन्दनस्य तापम् ।
प्रविभाति महत्तदत्र चित्रं यदमूं प्लुष्यति दक्षिणोऽपि वातः ॥ ६७ ॥
नितरां परिकोपितो मनोभू रतिरूपं ध्रुवमेतया हरन्त्या ।
विदधाति विनाशहेतुमस्याः किमसाधारणमन्यथा प्रयत्नम् ॥ ६८ ॥
सपदि प्रविधीयतां तदत्र प्रविधेयं गुणवद्विमृश्य बुद्ध्या ।
हरिणायतचक्षुरीश यावद्दशमीं याति दशां न पुष्पकेतोः ॥ ६९ ॥
श्रुतवानिति तद्गिरं गरीयःप्रमदोद्यत्पुलको बभूव भूपः ।
दुहितुर्विगणय्य चित्तवृत्तिं सदृशीमात्मन एव चित्तवृत्तेः ॥ ७० ॥

अपरेद्युरपृच्छदाहृतात्मा सहसाहूय निमित्तिनं नरेन्द्रः ।
विदधे च शुभे शरीरजाया दिवसे तत्प्रतिपादिते प्रदानम् ॥ ७१ ॥
स ततः प्रभृति प्रतीततेजा निजपाणिग्रहवासरं कुमारः ।
गणयन्स्मरबाणभिन्नमर्मा दयितासङ्गसमुत्सुकोऽवतस्थे ॥ ७२ ॥
गिरिरस्त्यथ खेचराधिवासः शिखरोत्तम्भिततारकासमूहः ।
विजयार्ध इति प्रसिद्धनामा निजविस्तारनिरुद्धदिग्विभागः ॥ ७३ ॥
कलधौतमयोऽखिलासु दिक्षु प्रकिरन्यः शशिशुभ्रमंशुजालम् ।
प्रविभाति विशालमेदिनीकः शुचिनिर्मोक इवाम्बरोरगस्य ॥ ७४ ॥
पृथु दक्षिणतोऽस्ति तत्र रम्यं पुरमादित्यपुराभिधां दधानम् ।
रजताच्छतयेव देवलोकात्प्रतिबिम्बं पतितं मनोभिरामम् ॥ ७५ ॥
धरणीध्वज इत्यभूत्प्रशास्ता बलवांस्तस्य पुरस्य खेचरेन्द्रः ।
अमरेन्द्र इवोद्धतान्व्यधाद्यः सकलान्खेचरभूभृतो विपक्षान् ॥ ७६ ॥
अथ स प्रियधर्मनामधेयं परमाणुव्रतपालनप्रसक्तम् ।
यतिचिह्नधरं सभान्तरस्थः सहसा क्षुल्लकमागतं ददर्श ॥ ७७ ॥
प्रतिपत्तिभिरर्थपूर्विकाभिः[3] स्वयमुत्थाय तमग्रहीत्खगेन्द्रः ।
मतयो न खलूचितज्ञतायां मृगयन्ते महतां परोपदेशम् ॥ ७८ ॥
प्रविसर्जितसर्वपादसेवागतविद्याधरबन्धुमन्त्रिवर्गः ।
गुरुविष्टरमास्थितेन तेन स्मितपूर्वं स कृताशिषा बभाषे ॥ ७९ ॥
खचराधिप योगिनोऽपि कामं किमपि स्निह्यति मानसं न जाने ।
त्वयि बान्धववत्सले ममाहो बलवान्सर्वजगत्सु मोहराजः ॥ ८० ॥
तव मानधनाखिलप्रकारैः प्रविधातुं प्रियमीहते मतिर्मे ।
तमिमं शृणु यो मया मुनीन्द्रात्त्वदुदन्तो विदित. सुधर्मनाम्नः ॥८१॥
विपुलाख्यमरिंजयाभिधाने पुरमस्तीन्द्रपुरोपमं जनान्ते ।
तदपास्तसमस्तवैरिवर्गो जयवर्मेति भुनक्ति भूमिपालः ॥ ८२ ॥
मृगदृष्टिरपि भ्रमप्रहीणा शशभृत्कान्तिरलाञ्छनप्रसङ्गा ।
करदीकृतमण्डलस्य जिष्णोस्तनया तस्य शशिप्रभाभिधाना ॥ ८३ ॥

१. दुहितु २. वर्णिनम्. ३. सपर्याभि.

परिणेष्यति तां य एव धन्यो मदनस्येव धनुर्लतां नताङ्गीम् ।
स भविष्यति पुण्यराशिरेकस्तव हन्ता भरतस्य च प्रभोक्ता ॥ ८४ ॥
इति वाचमदृष्टमुद्गराभां सहसा तस्य निशम्य खेचरेन्द्रः ।
हृदये विषसाद साध्वसोद्यत्प्रचुरस्वेदजलप्लुताङ्गयष्टिः ॥ ८५ ॥
गुणवत्सल मा गमस्त्वमस्मिन्विषये मामकचिन्तयाकुलत्वम् ।
कमपि प्रतिकारमत्र योग्यं प्रविधास्याम्यहमप्रमत्तचित्तः ॥ ८६ ॥
इति देशयतिं नभश्चराणामधिपस्तं विससर्ज नम्रमौलिः ।
अवधार्य च कृत्यमात्मचित्ते तमनैषीद्दिवसं निगूढभावः ॥८७॥(युग्मम्)
अपरेद्युरशेषसैन्ययुक्तः स विमानैर्मणिकिङ्किणीकरालैः ।
जयवर्मपुरं रुरोध गत्वा सभयैः पौरजनैर्विलोक्यमानः ॥ ८८ ॥
प्रजिघाय च दूतमुद्धताख्यं वचनज्ञं विनिवेदिताभिसंधिम्[1] ।
स सभामुपगम्य सूचितात्मा जयवर्माणमिदं वचो बभाषे ॥ ८९ ॥
धरणीध्वज इत्यमोघनामा प्रथितः खेचरचक्रचक्रवर्ती ।
वदतीति भवन्तमक्षताज्ञो नृप मद्वक्त्रनिवेशितैर्वचोभिः ॥ ९० ॥
तव कापि शशिप्रभाभिधाना दुहितास्त्यर्थसमन्वितेन नाम्ना ।
भवता किल सा विदेशकाय प्रवितीर्णेति मया श्रुतं जनेभ्यः ॥ ९१ ॥
तदिदं शरदभ्रशुभ्रकीर्तेस्तव युक्तं न कुलोन्नतस्य कर्तुम् ।
भवतो भवति ह्यकीर्तिरेवं सति गुर्वी पृथिवीतले समस्ते ॥ ९२ ॥
विदधाति मतिं सुताविमोहाद्गृहजामातरि यद्यपीह कोऽपि ।
अभिजातिरवश्यमेव तेनाप्यभिमृग्या ननु सा वरेषु मुख्या ॥ ९३ ॥
भवतो ननु पुण्यमत्र हेतुर्यदविज्ञातकुलेन[2] तेन नोढा ।
तदियं स्वकरेण दीयतां मे हठकारः क्रियते मया न यावत् ॥ ९४ ॥
इति तद्वचनैर्विरुद्धचेता वचनं भूपतिरभ्यधात्समासात् ।
मतिमानपि दूत कोविदस्त्वं न मनागप्यसि लौकिकक्रियायाम् ॥ ९५ ॥
कुलजोऽकुलजोऽथवास्तु सोऽसै नहि दत्ता तनया भवत्यदत्ता ।
यदि कोऽपि बलाद्ग्रहीतुमीशस्त्वरितोऽभ्येतु[3] विलम्ब्यते किमर्थम् ॥९६॥

१ कथिताभिप्रायम्. २. कुलम्. ३. अभ्यागच्छतु

इति दूतमसौ विसृज्य राजाजितसेनाय तदाख्यदाशु कार्यम् ।
रचितभ्रुकुटिस्तदा स कोपादिदमूचे श्वशुरं विलोक्य वाहू ॥ ९७ ॥
तव तात न युक्तमाकुलत्वं मयि तिष्ठत्यरिमस्तकैकशूले ।
त्वमिमं प्रविलोकयाद्य मृत्योर्वदने दुष्टनभश्चरं विशन्तम् ॥ ९८ ॥
इति चित्तममुष्य धीरयित्वा हृदि ससार दृढस्मृतिर्हिरण्यम् ।
स्मृत एव पुरोऽभवद्गृहीत्वा स रथं रोपितदिव्यशस्त्रजालम् ॥ ९९ ॥
अधिरुह्य स तत्र विस्मितास्यैः पुरलोकैश्च परैश्च दृश्यमानः ।
सुरसारथिरुत्पपात शत्रोरभिसैन्यं शरसंहतीर्विमुञ्चन् ॥ १०० ॥
तमुदीक्ष्य खरांशुवद्दुरीक्ष्यं प्रभुलज्जाविवशीकृताः प्रहर्तुम् ।
शरशक्तिरथाङ्गकुन्तहस्ताः सह संभूय ढुढौकिरे नभोगाः ॥ १०१ ॥
निखिलानमितानलक्षमोक्षैः सममेक्षत्रधियागतान्पृषत्कैः[1] ।
समकोचयदप्रकम्प्यधैर्यः कुमुदानीव करैः सरोजबन्धुः ॥ १०२ ॥
तमसाध्यमवेत्य मानुषास्त्रैरवलोक्य स्वबलं विहन्यमानम् ।
मुमुचे धरणीध्वजेन कोपादरिमोहप्रबलेन तामसास्त्रम् ॥ १०३ ॥
तिमिरप्रविधायि धावमानं स तदुद्वीक्ष्य तिरोहिताखिलाशम् ।
सुरदत्तविसर्जितेन सद्यस्तपनास्त्रेण निवारयाबभूव ॥ १०४ ॥
भुजगान्गरुडेन वह्निमब्दैः कुलिशेनाचलमुद्यमेन तन्द्राम् ।
पवनेन पयोधरान्स शत्रो रुरुधे विघ्नविनायकेन सिद्धिम् ॥ १०५ ॥
स ततो हतहेतिरुग्रकोपादसिमुद्यम्य समापतञ्जवेन ।
विगतासुरकार्यमोघशक्त्या हृदि निर्भिद्य शशिप्रभाप्रियेण ॥ १०६ ॥
निहतप्रमुखे ततोऽरिसैन्ये नगमुड्डीय गते समं वयोभिः ।
प्रविसृज्य हिरण्यमक्षताङ्गः स पुरं पौरकृतोत्सवं विवेश ॥ १०७ ॥
अथ पुण्यदिने मुहूर्तमात्रान्मिलिताशेषपरिच्छदो महेच्छः ।
गुरुणा निरवर्तयद्विवाहं जयवर्मा दुहितुर्महोत्सवेन ॥ १०८ ॥
विधिना परिणीय राजपुत्रीं युवराजः कतिचिद्दिनान्युषित्वा ।
श्वशुरानुमतो जगाम शीघ्रं स्वपुरीमुत्सुकसर्वबन्धुलोकाम् ॥ १०९ ॥

१ एकस्योपरि बहूनामागमने क्षात्रवृत्तिर्नास्ति २. बाणविशेषेण.

अतिदूरतरोऽपि तेन सोऽध्वा जनकाश्वासनलोलमानसेन ।
दिवसैरतिसंमितैर्ललङ्घे जनयत्युत्सुकतां न कस्य बन्धुः ॥ ११० ॥

श्रुत्वा तं सकलत्रमुद्धृतरिपुं भूत्या महत्यागतं
बिभ्राणः प्रमदोदयान्निजतनुं पुष्यत्कदम्बाकृतिम् ।
निर्गत्यानुगतः पिता परिजनैः पौरैश्च जातोत्सवै
रानन्दाश्रुतरङ्गितेक्षणयुगः प्रावेशयत्पत्तनम् ॥ १११ ॥

इति श्रीवीरनन्दिकृतावुदयाङ्के चन्द्रप्रभचरिते महाकाव्ये षष्ठः सर्गः ।

सप्तमः सर्गः ।

पूर्वजन्मकृतपुण्यकर्मणः पाकशासनसमानतेजसः ।
चक्ररत्नमथ तस्य खण्डितारातिचक्रमुदपादि चक्रिणः ॥ १ ॥
रश्मिजालजटिलीकृताखिलव्योमदुःसहनिरीक्ष्यविग्रहम् ।
यद्व्यभाव्यत विलोक्य मानवैर्भानुबिम्बमिव सेवयागतम् ॥ २ ॥
त्रासितारिरुदभून्निजद्युतिद्योतितद्युविवरो महानसिः ।
दृश्यजिह्व इव तेन चक्रिणं छद्मना स्वयमसेवतान्तकः ॥ ३ ॥
वज्रपांसुजलघर्मवारणं जातमिन्दुरुचि धर्मवारणम् ।
व्यञ्जितुं कमलया स्वसेवनं पाणिपद्ममिव संप्रदर्शितम् ॥ ४ ॥
सिन्धुतोयतरणादिषु क्रियासूपयोगगमनेन गर्वितम् ।
पुण्यवैभववशीकृतं विभोश्चर्मरत्नमगमद्विधेयताम् ॥ ५ ॥
ज्योतिरुज्ज्वलमनल्पमण्डलं यद्वचराजदवनौ प्रसारितम् ।
चक्रभृन्महिमनिर्जितं नभः संप्रकुच्य तमिवाश्रयं गतम् ॥ ६ ॥
वृत्तिमद्रिकुलिशादिभेदनप्रायकर्मसु दधत्पटीयसीम् ।
दण्डरत्नमभवद्भवान्तरोपार्जितोर्जितशुभाभ्युदीरितम् ॥ ७ ॥
यद्रराज निजभासुरप्रभाभासिताखिलनभोदिगन्तरम् ।
तद्भयाधिगतवेपथोश्च्युतं वासवस्य कुलिशं करादिव ॥ ८ ॥
भास्करादिरुगगोचरीभवद्ध्वान्तपाटनविधौ पटीयसी ।
किंकरत्वमभजत्समुज्ज्वला तारकाधिपकलेव काकणी ॥ ९ ॥

---

१. छत्रम्.

प्रोद्बभूव नवमेघमेचकप्रान्तवर्तितिमिरक्षतिक्षणः ।
रत्नदर्पण इव श्रियः स्फुरद्दीपभासुरशिखः शिखामणिः ॥ १० ॥
स्यन्दमानमदनिर्झरश्चलच्चारुचामरविराजितो गजः ।
तद्गुरुत्वगुणनिर्जितश्छलाच्छैलराडिव ययावुपानतिम् ॥ ११ ॥
अस्खलद्गति बृहद्बलान्वितं वाजिरत्नमसिधन्मनोजवम् ।
तन्निभेन विदधे समीपगस्तस्य वायुरिव पर्युपासनम् ॥ १२ ॥
शत्रुदुर्विषहशक्तिभीषणस्तेजसा विजिततारकाधिपः ।
शौर्यभूररिभियामभूरभूत्कार्तिकेय इव वाहिनीपतिः ॥ १३ ॥
देवमानवशुभेतरग्रहप्रापितापर्दपहस्तनक्षमः ।
देहबद्ध इव पुण्यसंचयः संबभूव भवने पुरोहितः ॥ १४ ॥
तत्क्षणाभिलषितामराधिपावासकल्पसदनादिसाधकः ।
ब्रह्मणा सकलशिल्पकर्मणा संनिभः स्थपतिरप्यजायत ॥ १५ ॥
चित्रपट्टलिखितव्ययागमो नित्यकृत्यगृहकार्यकोविदः ।
लोकवृत्तविदुदारधीरधीसंगतो गृहपतिः समुद्ययौ ॥ १६ ॥
प्रासिधन्निति शशिप्रभान्विता रत्नशब्दगदिताश्चतुर्दश ।
तस्य भाग्यभवनस्य भूपतेर्दुर्लभं किमथवा शुभोदये ॥ १७ ॥
नित्यसंनिहितदेहदेवतादत्तचिन्तितविचित्रवस्तवः ।
रत्नवच्च निधयः सुकर्मणस्तस्य सद्मनि नवोपतस्थिरे ॥ १८ ॥
तेषु माषचणकातसीतिलव्रीहिशालियवमुद्गकोद्रवान् ।
पाण्डुकः सततमेवमादिकान्क्षुन्मयामयहरान्व्यशिश्रणत् ॥ १९ ॥
कान्तकुण्डलमनोज्ञमुद्रिकातारहारमणिमेखलादिकम् ।
रत्नरश्मिरुचिरं विभूषणं चित्तवाञ्छितमदत्त पिङ्गलः ॥ २० ॥
वृक्षगुल्मलतिकासमुद्भवं चित्तहारि सकलर्तुगोचरम् ।
पुष्पपल्लवमथोत्तमं फलं तस्य कालनिधिरीप्सितं ददौ ॥ २१ ॥

१. दूरीकरणे. २. सिध्यन्ति स्म. ३. अदात्. ४ एतन्नामको निधिः.

रं[1]न्ध्रनद्धनिबिडादिभेदतो भिद्यमानवपुरुत्तमोत्तमम्।
वाद्यवस्तु सुखकारि कर्णयोस्तस्य शङ्खनिधिना व्यतीर्यत ॥ २२ ॥
चित्रनेत्रपटचीनपट्टिकारलकम्बलपटीपटादिकम्।
वस्त्रजातमखिलं महागुणं चित्तहारि विततार पद्मकः ॥ २३ ॥
कम्रताम्रतपनीयनिर्मितं त्रापुषं रजतलोहसंभवम्।
मन्दिरोपकरणं ददौ महातालनामनिधिरेवमादिकम् ॥ २४ ॥
प्राससायकरथाङ्गमुद्गरं शक्तिशङ्कुतरवारितोमरम्।
शस्त्रजालमिदमादि माणवः शात्रवघ्नमददादुरुप्रभम् ॥ २५ ॥
सोपधानशयनासनादियद्देहनिर्वृतिविधायि मार्दवम्।
तत्समस्तमजनिष्ट तस्य नै[2]पूर्वसर्पनिधिसंप्रपादितम् ॥ २६ ॥
चित्ररत्नकिरणैः प्रवर्तयन्व्योमनीन्द्रधनुरुद्भवां श्रियम्।
सर्वरत्ननिधिरस्य सर्वदा सर्ववाञ्छितफलप्रदोऽभवत् ॥ २७ ॥
नोदसि[3]क्त स मदप्रवर्तिनीं तादृशीमपि विलोक्य तां श्रियम्।
धर्म एष हि सतां क्रमागतो यन्न यान्ति विभवेन विक्रियाम् ॥२८॥
वीतरागचरणौ समर्च्य सद्गन्धधूपकुसुमानुलेपनैः।
संपदा परमया सबान्धवः स व्यधत्त निधिरत्नपूजनम् ॥ २९ ॥
चक्रवर्तिविभवोचितोत्सवं तस्य पार्थिवसमूहसंगतः।
पट्टबन्धविधिमन्यदा स्वयं संनिधाय निरवर्तयद्गुरुः ॥ ३० ॥
केवलं तदभिषेकवारिभिर्दूरमुच्छ्वसदभून्न भूतलम्।
हर्षसागरविवर्तवर्तिनां सर्वबन्धुसुहृदां च मानसम् ॥ ३१ ॥
सप्रसादसविकासतारकं निर्मलाम्बरतया मनोहरम्।
केवलं न पुरलोकयोषितां मण्डलं समभवद्दिशामपि ॥ ३२ ॥
लब्धसौरभगुणैर्मधुव्रतव्रातचुम्बितविकासिकेसरैः।
पर्यपूरि कुसुमोत्करैः परं भूमिजैर्न दिविजैरपि क्षितिः ॥ ३३ ॥

---

१. रन्ध्रा वंश्यादयः, नद्धा मुरजादयः, निबिडास्तन्त्र्यादयः. २. नैसर्पनिधिना दत्तम्. ३. गर्वं न कृतवान्.

संततोत्सवनिविष्टचेतसां संबभूव सुहृदां न केवलम् ।
विद्विषामपि भविष्यदापदां सर्वतोऽप्युदितकेतु मन्दिरम् ॥ ३४ ॥
प्राप वारवनिताप्रवर्तितैर्गीतनृत्यविधिभिर्मनोज्ञताम् ।
मेदिनी विहितलोकविस्मयैर्यौश्च किंनरवधूसमुद्भवैः ॥ ३५ ॥
पेठुरेत्य नटगायनादयो मङ्गलं नृपतिमन्दिराङ्गणे ।
तुम्बरुप्रभृतयश्च कोकिलालापकोमलगिरो नभोङ्गणे ॥ ३६ ॥
वारिकैर्मृदुजलच्छटोद्यतैः केवलं न खलु राजवर्त्मसु ।
वारिदैरपि मनाक्प्रवर्षिभिः पांसवः प्रशममाशु निन्यिरे ॥ ३७ ॥
केवलं न मणिबन्धुभासुरं तेन पुण्यजयिना नृपासनम् ।
चक्रिरे गुरुजनाशिषोऽप्यधस्तन्मनोरथपथातिगश्रिया ॥ ३८ ॥
प्राप्य चक्रधरराज्यसंपदां संगमं गुरुकृताभिषेचनः ।
सोऽधिकं सहजदीधितिर्बभौ सूर्यकान्त इव सूर्यरोचिषा ॥ ३९ ॥
अन्तरेऽत्र नखचन्द्रचन्द्रिकाचुम्बितत्रिदशराजमस्तकः ।
भव्यलोकनिवहं प्रबोधयन्नाययौ जिनपतिः स्वयंप्रभः ॥ ४० ॥
सिंहविष्टरनिविष्टमच्युतं तं निशम्य निकटव्यवस्थितम् ।
निर्जगाम रभसेन वन्दितुं चक्रवर्तिसहितोऽजितंजयः ॥ ४१ ॥
तीर्थभूतमुरुभक्तिभावितस्तं प्रणम्य मुनिहंससेवितम् ।
मस्तकस्थकरकुड्मलोऽमलं प्रश्नमित्यकृत बन्धगोचरम् ॥ ४२ ॥
बध्यते कथय कर्मभिः कथं नाथ जन्तुरिह मुच्यतेऽथवा ।
देव संशयविपर्ययाकुलं तिष्ठते त्वयि जगद्यतोऽखिलम् ॥ ४३ ॥
वस्तुतत्त्वमधिगन्तुमिच्छतो भारतीमिति निशम्य भूभृतः ।
योजनप्रमितया गिराधरस्पन्दवर्जितमुवाच तीर्थकृत् ॥ ४४ ॥
सप्रमादहृदयः कषाययुग्योगवान्विरतिवर्जिताशयः ।
सम्यगीक्षणविपर्ययस्थितः कर्मबन्धमुपयाति चेतनः ॥ ४५ ॥

---

१. [illegible], [illegible]   २. वारिणि नियुक्त·. ३. सिंहासनस्थित.

तेन स स्ववशभावमाहृतः कर्मणाष्टविधभेदभागिना ।
संसरत्यशरणो भवाम्बुधौ लोहकान्तमणिकृष्टलोहवत् ॥ ४६ ॥
कर्मभिः परवशीकृतात्मनो भ्राम्यतो बहुविधासु योनिषु ।
खल्वबिल्वविधिना प्रमादतो जायते मनुजजन्मसंगमः ॥ ४७ ॥
प्राप्तमानवभवोऽपि कृच्छ्रतः पुत्रबान्धवकलत्रमोहितः ।
कर्म तत्किमपि संचिनोत्यसौ येन गच्छति पुनः कुयोनिषु ॥४८॥
इत्यवेत्य भवदुःखभीरवः संगमं विदधते सुमेधसः ।
कर्मबन्धनविपक्षभूतया ज्ञानदर्शनचरित्रसंपदा ॥ ४९ ॥
ज्ञानमर्थपरिबोधलक्षणं दर्शनं जिनमताभिरोचनम् ।
पापकार्यविरतिस्वभावकं कीर्तितं चरितमात्मवेदिभिः ॥ ५० ॥
संगतं त्रयमिदं प्रजायते कृत्स्नकर्मविनिवृत्तिकारणम् ।
पङ्गुलोचनविहीनवद्भवेदेककं न पुनरर्थसाधकम् ॥ ५१ ॥
ज्ञानमागमनिरोधिकर्मणो भाविनश्चरितमर्जितासनम् ।
दृष्टिराचरति पुष्टिमेतयोरित्थमेतदुपयोगवत्त्रयम् ॥ ५२ ॥
ज्ञानमात्रमिह संसृतिक्षये कल्पितं यदबुधैर्न तत्तथा ।
भेषजैश्च विदितैर्यतः शमं व्याधिरेति किमनुष्ठितैर्विना ॥ ५३ ॥
शुश्रुवानिति स बन्धमोक्षयोः कारणं जिनमुखारविन्दतः ।
तत्क्षणादुपययौ विरक्ततां श्रेयसि त्वरयते हि भव्यता ॥ ५४ ॥
स प्रहाय शमसक्तमानसः प्रेम बन्धुसुतदारगोचरम् ।
देहजार्पितपरिच्छदः परं शिश्रिये श्रमणसेवितं पदम् ॥ ५५ ॥
चक्रवर्त्यपि गृहीतदर्शनः कायवाङ्मनसशुद्धिसंयुतः ।
त्रिः प्रणम्य जिनमर्चितं सतां प्राविशत्पुरमुदारगोपुरम् ॥ ५६ ॥
अन्यदा नृपतिवृन्दवेष्टितः संनियोज्य स पुरः प्रयाणके ।
वाहिनीपतिमसह्यतेजसं निर्जगाम दशदिग्जिगीषया ॥ ५७ ॥
छत्रमुल्लसितफेनपाण्डुरं निर्बभावुपरि तस्य गच्छतः ।
घर्मवारणमिषेण सेवितुं चन्द्रमण्डलमिवागतं स्वयम् ॥ ५८ ॥

---

१. खल्वाटविल्वफलवत्.

चित्ररत्नपरिपूर्णकुक्षयो मन्द्रगर्जितकृतोऽर्णवा इव ।
संचरिष्णुरथ रूपधारिणः स्वं विकृत्य निधयः प्रतस्थिरे ॥ ५९ ॥
स्वस्वकृत्यकरणोद्यताशयं व्यन्तरामरसहस्ररक्षितम् ।
सर्वमध्वनि रथाङ्गपूर्वकं तस्य रत्नमभवत्पुरःसरम् ॥ ६० ॥
तस्य वाजिखुरजै रजश्चयैरुच्छ्रितैस्तपनवर्त्मरोधिभिः ।
पूरिताः करभयादिव स्वयं भेजिरे भृशमदृश्यतां दिशः ॥ ६१ ॥
चित्रमेतदतिदूरवर्तिनाप्यस्य सैन्यरजसा प्रसर्पता ।
यन्निरन्तरमरातियोषितश्चक्रिरे विगलदश्रुलोचनाः ॥ ६२ ॥
सिद्धरत्नमवगम्य संमुखीभूतमप्रतिमपौरुषाश्रयम् ।
मूर्धदेशनिहिताग्रपाणयः प्राभृतैस्तमुपतस्थिरे नृपाः ॥ ६३ ॥
नामयन्नतुलदैवपौरुषान्सिद्धशक्त्युपचितान्स पार्थिवान् ।
प्राप वारिधितटं समुच्छलत्कीर्तिभासितसमस्तदिङ्मुखः ॥ ६४ ॥
तत्क्षणक्षुभितसिंहविष्टरः संनिकृष्टमवगम्य चक्रिणम् ।
तं प्रभासविबुधः कृताञ्जलिर्दिव्यरत्ननिकरैरपूजयत् ॥ ६५ ॥
एत्यढौकितविचित्रभूषणो देव नन्द जय रक्ष मेदिनीम् ।
तं वचोभिरिति साञ्जलिः स्तुवन्मागधोऽप्यजनि सत्यमागधः॥६६॥
द्वीपसिन्धुविविधाकरोद्भवैः प्राभृतैर्वरतनुर्मनोहरैः ।
तं विनम्रमुकुटः कुटुम्बिवत्पर्युपास्त मदमानवर्जितः ॥ ६७ ॥
प्रागप्राग्वरुणदिग्व्यवस्थितानानमय्य नृपखेचरामरान् ।
व्योमसंचरणगर्वितानसौ निर्जिगाय विजयार्धवासिनः ॥ ६८ ॥
शक्तिभिस्तिसृभिरन्वितोऽभवद्यः समस्तविजयस्य भाजनम् ।
तस्य कः खलु जितांशुमद्द्युतेर्विस्मयोऽत्र विजयार्धसाधने ॥ ६९ ।
साधयन्विविधरत्नमण्डितां मेदिनीमधरितारिविक्रम. ।
वर्धमानविभवोऽनुवासरं सोऽभवत्सकललोकवत्सलः ॥ ७० ॥
प्रत्यहं द्विगुणषोडशावनीमुख्यपार्थिवसहस्रमूर्धसु ।
तस्य संसदि गतस्य चक्रिरे वासचूर्णरुचिमङ्घ्रिरेणवः ॥ ७१ ॥

पूर्वजन्मकृतपुण्यकर्मणा सोऽजनिष्ट भुवनातिवर्तिना ।
षण्णवत्यचिररोचिरुज्ज्वलस्त्रीसहस्रमुखपद्मषट्पदः ॥ ७२ ॥
तस्य मन्थरचतुष्टयाधिकाशीतिलक्षकरिदानकर्दमैः ।
मन्दिराङ्गणमभूदनारतं दुष्प्रलङ्घ्यमघनागमेष्वपि ॥ ७३ ॥
तस्य मारुतविलोलमूर्तिभिर्द्विर्नवोत्तमतुरंगकोटिभिः ।
क्षुभ्यति स्म परितश्चमूचयो वीचिपङ्क्तिभिरिवापगापतिः ॥ ७४ ॥
शुद्धकुन्ददलरोचिषां गवामाचितास्तिसृभिरस्य कोटिभिः ।
रेजिरे गहनभूमयो दिशः शारदीभिरिव मेघपङ्क्तिभिः ॥ ७५ ॥
तस्य वारिनिधिवारिमेखला मेदिनी मदनसंनिभाकृतेः ।
सस्यसंपदमसूत वाञ्छितामेकसंख्यहलकोटिवाहिता ॥ ७६ ॥
सैन्यनाट्यनिधिरत्नभोजनान्यासनं शयनभाजने पुरम् ।
वाहनेन सममित्यभीप्सितं भोगमाप स दशाङ्गमीश्वरः ॥ ७७ ॥
सोऽधिगम्य वसुधाविशेषकः षोडशामरसहस्रसेव्यताम् ।
नाकनायक इव स्वतेजसा दुःसहेन विततान रोदसी ॥ ७८ ॥
संकुलं नरनभश्चरामरैराकरैश्च बहुरत्नयोनिभिः ।
म्लेच्छखण्डसहितं स संमितैरार्यखण्डमनयद्वशं दिनैः ॥ ७९ ॥

षट्खण्डमण्डितमखण्डबलः प्रचण्ड-
कोदण्डखण्डितरिपुर्भरतं प्रसाध्य ।
प्रत्याजगाम जगतीतिलकः स सम्रा-
डुत्कण्ठमाननिजबन्धुजनामयोध्याम् ॥ ८० ॥

तस्यां वणिक्पथकृताधिकसंस्क्रियायां
द्वारप्रदेशविनिवेशिततोरणायाम् ।
तं कामकल्पवपुषं प्रविशन्तमुच्चै-
श्चुक्षोभ वीक्ष्य निवहः पुरसुन्दरीणाम् ॥ ८१ ॥

प्रावेशिकानकनिनादविबोधितस्य
भूपालमार्गमभिधावनतत्परस्य ।

योषिद्गणस्य गुणवानपि संभ्रमात्र
श्रोण्या सहानभिमतः कुचकुम्भभारः ॥ ८२ ॥
तद्रूपलोकनविलोभितलोचनायाः
कस्याश्चिदुद्ग्रथितनीवि नितम्बविम्बे ।
संसक्तमिन्दुरुचिरं दधदन्तरीयं
स्वेदाम्बुबुद्धिमदिव स्खलितं ररक्ष ॥ ८३ ॥
काचिद्विहाय गृहभित्तिगतं विचित्रं
चित्रं गवाक्षवदनाभरणीकृताक्षी ।
तद्रूपदर्शनसमुद्भवमन्यदेव
चित्रं स्वचेतसि चकार चकोरनेत्रा ॥ ८४ ॥
कस्याश्चिदन्यजनसंकुलमार्गगाया
घर्मोदविन्दुरुचिरे कुचकुम्भमध्ये ।
जातत्रपेव परभागमनश्नुवाना
तुत्रोट हारलतिका सहसा कृशाङ्ग्याः ॥ ८५ ॥
आर्द्रार्द्रदत्तनवयावकमण्डनेन
काचिद्विकासिरुचिराधरपल्लवेन ।
तद्रूपदर्शनसमुत्थममान्तमन्त-
र्बभ्राम रागमतिरिक्तमिवोद्गिरन्ती ॥ ८६ ॥
अन्योन्यसंहतकराङ्गुलि बाहुयुग्म-
मन्या निधाय निजमूर्धनि जृम्भमाणा ।
तद्दर्शनात्प्रविशतो हृदये स्मरस्य
माङ्गल्यतोरणमिवोत्क्षिपती रराज ॥ ८७ ॥
संभावितैकनयना रुचिराञ्जनेन
तद्रिक्तमेव दधतीक्षणमन्यदन्या ।
लोकस्य सस्मितविलोकनकारिणोऽर्ध-
नारीश्वरस्मरणकारणतां जगाम ॥ ८८ ॥

वस्त्रं गलद्विगतनीवितया दधाना
रोमोद्गमोपचयगाढतया रुजन्ती ।
विस्नस्तकेशनियमाकुलिताग्रपाणे-
र्द्वेष्या प्रिया च समभूद्दशना परस्याः ॥ ८९ ॥

कादम्बरीमद इवाशयसंप्रमोहं
संस्कारनाश इव च स्मृतिविप्रमोषम् ।
कुर्वन्प्रभञ्जन इवाखिलदेहभङ्गं
चिक्रीड तासु मदनो ग्रहतुल्यवृत्तिः ॥ ९० ॥

इत्थं नारीः क्षणरुचिरुचः क्षोभयन्नीतिदक्षः
क्षीणक्षोभः क्षपितनिखिलारातिपक्षोऽम्बुजाक्षः ।
क्षोणीनाथो विनिहितमहामङ्गलद्रव्यशोभं
प्रापत्तेजोविजिततपनो मन्दिरद्वारदेशम् ॥ ९१ ॥

प्रविश्य भवनान्तरं क्षणचतुष्कमध्यस्थितः
प्रतीक्ष्य जरतीकृतं कुशलमङ्गलारोपणम् ।
नमन्नपि स पादयोर्गुरुजनस्य वद्धाञ्जलि-
र्वभूव भृशमुन्नतो यदिदमद्भुतादद्भुतम् ॥ ९२ ॥

कृतचरणनमस्क्रियास्तदाज्ञां सह मुकुटेन शिरोभिरुद्वहन्तः ।
नृपखचरगणा यथायथं ते ययुरपरेऽह्नि रथाङ्गिना विसृष्टाः ॥ ९३ ॥

दिव्यान्दिव्याकारकान्तासहायो भोगान्भोगी निर्विशन्निर्विशङ्कः ।
राज्यं राज्यभ्रंशितारातिलोकश्चक्रे चक्री पूर्वपुण्योदयेन ॥ ९४ ॥

इति श्रीवीरनन्दिकृताबुदयाङ्के चन्द्रप्रभचरिते महाकाव्ये सप्तम. सर्ग. ।

अष्टम सर्गः ।

तत्र शासति महीं जनतायास्त्रातरि क्रमसरोजनतायाः ।
मोदयन्मधुरभून्मधुपानां संततिं कृतगलन्मधुपानाम् ॥ १ ॥

---

१. चित्तभ्रमः　२ मङ्गलस्त्रीभिर्विरचित स्वस्तिकम्.　३. चरणकमलप्रणतायाः.
४. कृतपतन्मकरन्दास्वादनाम्.

संहृति नवनवाङ्कुरलीनां नैक्षितुं तरुषु शेकुरलीनाम्।
साश्रुभिर्विरहिणो रमणीयैर्लञ्चनैरपहृता रमणी यैः॥ २॥
असरत्पतति चम्पकरेणौ वल्गुगां कुसुमतापकरेऽणौ।
अध्वगो विधुरधीरगराणां कामिनीमिव मनोरमराणाम्॥ ३॥
बिभ्रती मधुकरं कलिकालं नागकेसरतरोः कलिकालम्।
मन्मथार्तिमकरोद्वनितानां चित्तनाथवसतावनितानाम्॥ ४॥
पुष्पमम्बुरुहनाम धुनाना भृङ्गपङ्क्तिरदती मधु नाना।
कामिनीजनमनोऽभिनदन्तः कोकिलाश्च परितोऽभिनदन्तः॥ ५॥
वीक्ष्य जातमुकुलं सहकारं कामिनी प्रणयिना सह कारम्।
पञ्चसायकशरैर्विततान प्रीतिकारि सुरतं विततान॥ ६॥
शीतलो वनभुवामनिलोऽलं स्त्रीजनं दयितधामनि लोलम्।
उत्कयन्प्रविकसत्कमलास्यं पल्लवं प्रविदधे कमलास्यम्॥ ७॥
तापकृत्कुरवकः स्तवकेन हेतुना न नमितस्तव केन।
प्रावसो य इति नो किल नादः पान्थमभ्यधित कोकिलनादः॥ ८॥
योऽभवत्प्रियतमैः सह मानस्तं पुरंध्रिनिवहोऽसहमानः।
वायुनाम्ररजसा शबलेन प्रत्यबाध्यत रतीशबलेन॥ ९॥
याः प्रसूनविगलन्मधुरागास्तेनिरे मधुलिहो मधुरा गाः।
प्रोषितस्य सकलं विषमाभिर्हृद्यवस्तु विदधे विषमाभिः॥ १०॥
अप्यनारततपोनियतीनां तान्यजायत दिनानि यतीनाम्।
मानसं प्रविकसत्कुसुमेषुवीक्षितेषु सुरभेः कुसुमेषु॥ ११॥
मन्दधूतवकुलोपवनेन स्पृश्यमानवपुषा पवनेन।
सुभ्रुवामवधिना विकलेन पञ्चमेन समभावि कलेन॥ १२॥

---

१ कामजनके सूक्ष्मे २ मनोहरशब्दाम् ३ कलियुगस्यामलम् ४ अप्रासानाम्. ५ भक्षयन्ती ६. भिन्नन्ति स्म ७ कूजन्त ८. का अरमलर्थम् ९ कामशरैर्व्याप्ता १०. यस्त्व प्रावस प्रोषितोऽभव. प्रिया परित्यज्येति शेष ११. न अद वचनम्. १२ पान्थसहायेन १३. भ्रमरविशेषणम् १४ विष आभि १५. अनवरततपोनिष्ठानाम् १६ प्राप्येति शेष १७ मर्यादया रहितेन

माग्रहं सखि भजस्व स माया यत्करोति दयितः स्वसमायाः ।
गोप्यते तव कथं तनु तेन पुष्टिमङ्कमिदं तनुते न ॥ १३ ॥
नास्ति तस्य मयि यन्ममतापि तेन मानसमिदं मम तापि ।
तन्ममास्तु सखि तन्नमनेन [1]नासुखप्रतिविधानमनेन ॥ १४ ॥
योऽपराधरचनासु [2]खलेशस्तेन कः प्रणयिना सुखलेशः ।
तद्वरं विदधतं महिमानं युक्तमेव विदधीमहि मानम् ॥ १५ ॥
तापहारि वपुषो विधुरस्य चन्दनाम्बु न न वा [3]विधुरस्य ।
गन्तुर्मे[4]प्रियकृतौ नियतेहं न प्रियं तदपि धाम्नि यतेऽहम् ॥ १६ ॥
यान्यदास्त वचनानि वदन्ती दूतिकामिति महानिव दन्ती ।
माधवोऽकृत वशे [5]मधुरस्य तां प्रियस्य धृतकामधुरस्य ॥ १७ ॥

(पञ्चभिः कुलकम्)

त्वादृशी पटुरकारि वयस्या मच्छुभैर्ग्रह[6]पतेरिव यस्याः ।
मूर्तिरुत्सवकरी सकलस्य सज्जनस्य सविकासकलस्य ॥ १८ ॥
तत्प्रगम्य दयितं रुचिताभिर्वाग्भिरालि निर्गदे[7]रुचिताभिः ।
[8]यत्प्रियैकवचसामपरस्य जायते न तदसामपरस्य ॥ १९ ॥
किंकरी तव भवामि सदाहं मन्मनः सुरतकामि सदाहम् ।
ह्लादय प्रियतमानयनेन त्वं क्षमात्र न मृगीनयने न ॥ २० ॥
तापयन्ति मम मानिनि तान्तं मानसं मधुदिनानि नितान्तम् ।
तद्विधेहि दयितं दयमानं सामभिर्मम महोदयमानम् ॥ २१ ॥
काचिदुत्पलतुलासहनेत्रा रन्तुमुत्सुकमना सह [9]नेत्रा ।
दूतिकामिति जगौ विनयेन दुःखमुद्भवति भावि न येन ॥ २२ ॥

(पञ्चभिः कुलकम्)

का क्षता [10]हृदयभूशवरस्य सायकैर्न विननाश [11]वैरस्य ।
[12]संसरन्त्यनुपमासहितस्य प्रोषितस्य मधुमासहितस्य ॥ २३ ॥

---

१. अनेन दुःखप्रतीकारो न भवति. २. अतिदुर्जन ३. चन्द्रः. ४ अनिष्टकरणे नियतचेष्टम्. ५. दर्शनीयस्य ६. चन्द्रस्य. ७ वदे. ८ वस्तु ९ नायकेन. १० कामव्याधस्य. ११. प्रियस्य संस्मरन्ती १२ अनुपमस्य.

प्रीणिताहिनरदेवकुलानि प्रोल्लसन्ति नितरां वकुलानि ।
नीरे[1]रिक्तजलवाहसितानां साम्यमापुरवलाहसितानाम् ॥ २४ ॥
काञ्चनारकुसुमे द्युतिमत्ताहेपितामलिनविद्युति मत्ता ।
कुर्वती ध्वनि[2]मितारमतारं कालिनी न सरसारमतारम् ॥ २५ ॥
तां शशाङ्ककिरणा विदहन्ति मन्मथश्च नयकोविद हन्ति ।
पीडिता निजमनःकमलेन त्वद्वियोगभवशोकमलेन ॥ २६ ॥
शीतदग्धनलिनीसमदेहां वल्लभा च्युतविलासमदेहाम् ।
पासि तां यदि गुणो भवतोऽयं देहि वा जितमनोभव तो[3]यम् २७
यः प्रविश्य हृदये रजनीषु स्थैर्यवान्रतिपते[4]रजनीषुः ।
सुभ्रुवः स तव संगमनेन नोद्धृतो[5] व्रजति सङ्गमनेन ॥ २८ ॥
गच्छ तत्सुभग सारम[6]यत्वं संप्रहाय दयितां रमय त्वम् ।
[7]मन्मथव्यसनलाविरहस्य न क्षमेन्दुवदना विरहस्य ॥ २९ ॥
दूतिकोक्तमिति कोऽपि निकामं शुश्रुवान्मनसि कोपिनि कामम् ।
तत्क्षणादुपययौ परमेण दीर्घमानकलुषोपरमेण ॥ ३० ॥

(पञ्चभिः कुलकम्)

कर्णिकारम[8]धवाजनितान्तं चारु गन्धगुणतोऽजनि ता[9]न्तम् ।
सर्जने हि विधिर[10]प्रतिमोहस्तस्य युक्तघटनां प्रति मोहः ॥ ३१ ॥
वृक्षपङ्क्तियुवतेरधरेण चारुतापरमपारधरेण ।
किंशुकेन शुशुभे समयोऽसौ बिन्दुनेव सविलासमयो[11]ऽसौ ॥ ३२ ॥
गायनेष्वलिवधूनिकरेषु जातवत्सु शमहानिकरेषु ।
पुष्परेणुकृतपांसुलतानां नर्तको मरुदभूत्सुलतानाम् ॥ ३३ ॥
[12]केन्तुना भवदशोकबलेन मृत्युनेव सकलोऽकव[13]लेन ।
ग्रस्यते स विरही प्रमदायाः संसरन्मुहुरकम्प्रमदायाः ॥ ३४ ॥

---

१ शरन्मेघशुभ्राणा हसितानाम् २ मन्दमन्दम् ३. सतिल जलाञ्जलिम् ४ अजनि इषु ५ तव सगमनेन उद्धृत अनेन हृदयेन सङ्ग न व्रजति ६ लोहमयत्व कठिनत्व विहाय ७ हे कामव्यथाच्छेदकरहस्य ८ विधवाना जनितोऽन्तो येन ९ रिक्तम् १०. अनुपमतर्के ११. असौ खड्गे विन्दुना तिलकेन अयो लोहमिव १२ कामेन १३. ग्रासक्रम विना युगपदेव ग्रस्यते स

प्रागतीव मनसा समुदा यस्तस्थिवान्विरहिणीसमुदायः ।
सोऽतिदुःसहमनोभवदूनो माधवे सुखितयाभवदूनः ॥ ३५ ॥
कामशोकजलधेरुदितानि संहरालि सततं रुदितानि ।
मेरुभूधरसदृक्षमसुक्तं धैर्य[1]मापदसनक्षममुक्तम् ॥ ३६ ॥
यस्तवावधिरकारि वसन्तः प्रेयसा निजगुणैरिव [2]सन्तः ।
यत्र भान्ति कुसुमैरमलाभैः शाखिनो जनमनोरमलाभैः ॥ ३७ ॥
विप्रयोगकृशदारहितेन चेतसा कठिनतारहितेन ।
उत्सुको नहि विकासमयन्तं सोऽतिवर्तितुमलं समयं तम् ॥ ३८॥
रक्ष तद्वपुरिदं नियमेन मा विधेहि [3]लघुहानि यमेन ।
रम्यसेऽल्पदिवसैः सह तेन स त्वदीयविरहं सहते न ॥ ३९ ॥
मन्ददीप्तिरसुखावहमाना जीविते शिथिलतां वहमाना ।
[4]दूरदिक्पतिरपोहितमाल्या काचनेति जगदे हितमाल्या ॥ ४० ॥
(पञ्चभिः कुलकम्)

[5]दारुणा विरचना भ्रुकुटीनां साम्यमावहति सुभ्रु कुटीनाम् ।
बिभ्रति प्रियतमे तव दास्यं कोपनं किमिति [6]जातवदास्यम् ॥४१॥
का धृतिस्तव रतेन विना मे नोद्यताञ्जलिरहं न [7]विनामे ।
किं वृथैव मयि मानममाने संतनोति भवती नममाने ॥ ४२ ॥
कान्तिवारिणि [8]नभोवदनन्ते मग्नमम्बुजनिभं वदनं ते ।
पातुमुत्सुक इव भ्रमरोऽहं जायमानबहुविभ्रमरोहम् ॥ ४३ ॥
मन्मनः सुतनु भी[9]र्मदनेन बाध्यमानमनिशं मदनेन ।
वर्तते भज रुषस्तनिमानं मुञ्च पीवरतरस्तनि मानम् ॥ ४४ ॥
काचिदित्थमुदिता दयितेन प्रेम सार्धमकृतो[10]दयि तेन ।
कं वचांसि रसभाररचितानि प्रीणयन्ति न बुधै रचितानि ॥ ४५॥
(पञ्चभिः कुलकम्)

---

१. आपन्निवारणसमर्थम्. २ विद्वास इव निजगुणैः. ३. यमेन शीघ्रनश्वर वपुर्मा विधेहि. ४. दूरदिशि पतिर्यस्याः. ५. कर्कशा काष्टेन च. ६ जातं सुखम्. ७. प्रह्वीभावे ८. आकाशवदनन्ते लावण्ये. ९. भययुक्तम्. १०. उदययुक्त प्रेम.

कंदरास्वनुकृताहिमवन्तं ध्वान्तराशिमचलं हिमवन्तम् ।
भानुराप शशिशुद्धनदायां भाति यो दिशि वसद्धनदायाम् ॥४६॥

लीनषट्पदकुला तिलकाली यद्विकासमगमत्तिलकाली ।
प्राप तेन मनसाऽपमुदारं मानिनी मदनतापमुदारम् ॥ ४७ ॥

संनिषेव्य सततं कमलिन्या रागकारि मधु साकमलिन्या ।
यामि चक्रुरलयो ध्वनितानि के निशम्य ययुरध्वनि तानि ॥४८॥

शीतला इति विभाव्य जनेन पातिताः ससलिलव्यजनेन ।
को न जातविरहोऽतनुतापः क्वाथिताम्बुसदृशोऽतनुतापः ॥ ४९ ॥

वीक्ष्य जातरुडिवासमहानि पद्मखण्डमविकासमहानि ।
तिग्मगुर्विहितवार्नहिमानि भास्वता न हृदयं नहि मानि ॥ ५० ॥

इत्थं मधौ मधुकरीमुखरीकृताशे
व्याजृम्भिते मकरकेतुनिसर्गबन्धौ ।
भूयः प्रविश्य मुदितः सहसा निशान्तं
विस्त्रब्धमित्यभिदधेऽङ्कगतां स देवीम् ॥ ५१ ॥

पश्य प्रिये परभृतध्वनितच्छलेन
मामेष दर्शयितुमाह्वयतीव चैत्रः ।
प्रादुर्भवत्तिलकपत्रविचित्रशोभां
सीमन्तिनीमिव पुरोपवनस्य लक्ष्मीम् ॥ ५२ ॥

संभावयामि तदहं तमनङ्गबन्धुं
गत्वा वने मलयमारुतनृत्तशाखे ।
तत्र त्वमप्यवनताङ्गि तिरोहितानां
नेत्रोत्सवं कुरु गता वनदेवतानाम् ॥ ५३ ॥

ह्रीतो विहाय मम लोचनहारि नृत्तं
गन्तुं शिखी सुमुखि तत्र यदि व्यवस्येत् ।

---

१. [illegible] २. तिलकाली तृष्णा. ३. अपमुदा विगतहर्षण गमना ४. [illegible] ५. जातक्षोभ ६. [illegible] ७. दिनानि ८. [illegible]

कार्यस्त्वया स्मरनिवासनितम्बचुम्बी
    चीनांशुकेन पिहितो निजकेशपाशः ॥ ५४ ॥
माधुर्यमिच्छुरतिशायि परिग्रहीतुं
    चूताङ्कुरग्रसनजातकषायकण्ठः ।
मूकीभवन्परभृतां निवहोऽपि नून-
    माकर्णयिष्यति तवानतगात्रि वाणीम् ॥ ५५ ॥
तत्र त्वदीयचरणाम्बुजताड्यमानौ
    द्वौ यास्यतः सुवदने सदृशीमवस्थाम् ।
सद्यो वहन्मुकुलजालमशोकशाखी
    रोमाञ्चकञ्चुकितमूर्तिरहं द्वितीयः ॥ ५६ ॥
गत्या निसर्गपरिमन्थरया भ्रमन्तीं
    त्वां संनिरीक्ष्य निवसद्वनदीर्घिकासु ।
हंसीकुलं न हरिणाक्षि जनिष्यते न
    त्वच्छिष्यभावगमने स्पृहयालु मन्ये ॥ ५७ ॥
हस्तेन सुन्दरि मुहुर्विनिवारितोऽपि
    भृङ्गस्तवाधरदले नवविद्रुमाभे ।
धावन्नशोकनवपल्लवशङ्कितचेताः
    स्मेरं करिष्यति न कस्य मुखं वनान्ते ॥ ५८ ॥
पर्यन्तजाततरुजालनिरुध्यमान-
    भास्वत्करेष्वपि वनान्तलतागृहेषु ।
त्वद्वक्त्रचन्द्ररुचिभिः प्रतिहन्यमानो
    मुग्धाक्षि नः परिभविष्यति नान्धकारः ॥ ५९ ॥
दृष्टेर्मदालिषु लतासु शरीरयष्टे-
    रूर्वोर्विचित्रकदलीष्वधरस्य बिम्बे ।
संवाहिताङ्घ्रियुगला स्वसखीजनेन
    सादृश्यमिन्दुवदने विहरेक्षमाणा ॥ ६० ॥

क्षणमिति मधुराभिर्भूपतिर्भारतीभिः
स रहसि रमयित्वा वल्लभां बद्धभावाम् ।
निजनगरनिवेशे लोकमानन्दयन्तीं
वनविहरणयात्राघोषणामादिदेश ॥ ६१ ॥

दिङ्नागान्प्रतिदन्तिशङ्किमनसः श्च्योतत्कटान्कोपय-
न्नम्भःपूर्णपयोदरेकिहृदयानुत्कण्ठयन्केकिनः ।
नागानुत्फणयंश्चमत्कृतिभृतो भूभृत्तटांश्चालय-
न्व्योम व्याप मृदङ्गभूरुदयवान्प्रस्थानशंसी ध्वनिः ॥ ६२ ॥

इति श्रीवीरनन्दिकृतावुदयाङ्के चन्द्रप्रभचरिते महाकाव्येऽष्टमः सर्गः ।

नवमः सर्गः ।

मधुविनिहितविभ्रमाभिरामां मदकलकोकिलनादिनीं नरेन्द्रः ।
परिजनपरिवारितो वनान्तश्रियमबलामिव वीक्षितुं प्रतस्थे ॥ १ ॥

ललितघनतमालका मनोज्ञद्विजसुभगास्तिलकाहितोरुशोभाः ।
स्तनजघनभरालसं प्रचेलुस्तुलितवनावलिविभ्रमा रमण्यः ॥ २ ॥

प्रणदितकलकाञ्चिनूपुरोत्थं ध्वनिमनुबध्नति राजहंसयूथे ।
सदृशगतिकुतूहलेन दृष्टिर्मुहुरपतद्वनिताजने च यूनाम् ॥ ३ ॥

सुललितगमनो न राजहंसः कलभपतिर्न च मन्थरप्रयातः ।
अलसगतिषु वामलोचनानां गुरुरजनिष्ट निजो नितम्बभारः ॥ ४ ॥

गगनमुभयतः प्रपूर्यमाणं हरिणदृशां चटुलैः कटाक्षपातैः ।
पवनविधुतनीलनीरजौघव्यतिकरिणः सरसो बभार लक्ष्मीम् ॥ ५ ॥

ललिततिलकमण्डनानि मुग्धे रचयितुमेष वृथा तव प्रयासः ।
मुखकमलमलंकरोति यत्ते पतदलिनीकुलमेव पद्ममोहात् ॥ ६ ॥

विरचयसि यमादरेण हारं तमपि तवाहमवैमि शुद्धभारम् ।
कमलमुखि पयोधरान्तराले श्रमजलबिन्दुविभूषिते व्रजन्त्याः ॥ ७ ॥

---

१ सजलजलधरशङ्किमनसम्.

श्रवणतटविलम्बि संविधत्ते नयनयुगं न किमेतदीयशोभाम् ।
वरतनु विफलक्रियं विधातुं यदसितमुत्पलमुद्यतासि कर्णे ॥ ८ ॥
चिरयसि परमेव निक्षिपन्ती रसमतिसान्द्रमलक्तकस्य कान्ते ।
ननु किसलयभासि रागबन्धस्तव पदपद्मतले निसर्गसिद्धः ॥ ९ ॥
लघु जिगमिषुणेति काचिदूचे स्ववपुरलंकरणाकुला प्रियेण ।
प्रतिपदमवगच्छता तदीयं जघनमहाभरविघ्नितं प्रयातम् ॥ १० ॥
सकृदबुधतया कृतेऽपराधे भवति ततो विनिवृत्तिरेव दण्डः ।
तदहमपि न तं पुनर्विधास्ये सुतनु तवेति स वल्लभो ब्रवीति ॥ ११ ॥
अपि च सुवदने नरो न दोषाद्विरमति शिक्षयते न यावदन्यः ।
स च कुसुमशरेण शिक्षितस्त्वद्विरहसखेन निनीषुणा विनाशम् ॥१२॥
न च सखि सुसहस्त्वयापि तावत्प्रियविरहः क्षयहेतुरङ्गयष्टेः ।
कथयति हि तवोष्ठबिम्बमुष्णश्वसितविरूक्षतमान्तरङ्गमाधिम् ॥ १३ ॥
त्यज मम विरहोऽधुनेव पश्चादपि न रुजाकर इत्यपि स्वमानम् ।
नहि भवति यथास्थिरं क्रियादावधिकृतनिर्वहणे तथैव चेतः ॥ १४ ॥
इति हितमधुरैरिवाहिमन्त्रैरपहृतमानविषा सखीवचोभिः ।
दयितमनुजगाम मन्दमन्दं निहितपदा किल नेच्छतीव काचित् ॥१५॥
(कुलकम्)

स्मरपरवशबुद्धिरंसपृष्ठप्रगमितपाणिधृतप्रियाकुचाग्रः ।
गजपतिरिव मन्थरेण कश्चित्समुपजगाम शनैः पदक्रमेण ॥ १६ ॥
कृतमनसिजवेगमूरुयुग्मं पथिजपरिश्रमनोदनापदेशात् ।
मुहुरलसगतेः स्पृशन्प्रियायाः समुपययावपरोऽल्पकेऽपि मार्गे ॥ १७ ॥
इति कृतविविधप्रकारचेष्टा मनसिशयाकुलचेतसः सभार्याः ।
विविशुरुपवनं पुरः प्रयातक्षितिपतिसेवितकृत्रिमाद्रि पौराः ॥ १८ ॥
तटविटपशिखावसक्तहस्ताश्चिरमनुपात्तनिमेषनेत्रयुग्माः ।
फलकुसुमसमृद्धिमीक्षमाणा हरिणदृशो वनदेवता इवाभुः ॥ १९ ॥
सति निजकरजारुणांशुभिन्ने जरठपलाशचये महीरुहाणाम् ।
समजनि वनिताजनस्य हेतुर्म्रदिमगुणो नवपल्लवावबोधे ॥ २० ॥

प्रगमितमरविन्दलोचनायाः प्रणयवता श्रवणावतंसभावम् ।
स्वयमतिविहितादरेण शोकं व्यतरदशोकमपि प्रतीपपत्न्याः ॥ २१ ॥
कुसुमकिसलयं विचेतुकामां विटपिनि सत्यपि नम्रनम्रशाखे ।
तरुमनयत तुङ्गमेव भर्ता भुजयुगमूलदिदृक्षया मृगाक्षीम् ॥ २२ ॥
तिलकमिति यदत्र पूर्वमासीद्भुवि विदितं खलु नाममात्रकेण ।
कुवलयनयनाभिरुत्तमाङ्गे निहितमवाप यथार्थतां तदानीम् ॥ २३ ॥
वपुषि कनकभासि चम्पकानां सुदति न ते परभागमेति माला ।
स्तनतटमिति संस्पृशन्प्रियाया हृदि रमणो बकुलस्रजं बबन्ध ॥ २४ ॥
स्फुटमिह कमनीयमन्यथा वा न किमपि भावकृतस्त्वयं विभागः ।
समजनि यदशोकतः पलाशं प्रियमवतंसितमीश्वरेण वध्वाः ॥ २५ ॥
ऋतुजनितरुचिर्वधूसमूहैरवचितपुष्पचयश्च यस्तरूणाम् ।
मुदित इव परार्थयात्मलक्ष्म्या पवनधुतैर्नवपल्लवैर्ननर्त ॥ २६ ॥
इति वनविहृतिप्रसङ्गखिन्नं निखिलमवेत्य जनं स्वमप्यधीशः ।
सरसि शुचिजले ममज्ज सज्जीकृतजलकेलिपरिच्छदप्रपञ्चः ॥ २७ ॥
हृषिततनुरुहाश्चिरेण भीरुप्रकृतितयाम्भसि नाभिमात्रकेऽपि ।
प्रियकरधृतपाणयो रमण्यः प्रविविशुराहितमन्दमन्दपादाः ॥ २८ ॥
तदखिलमपि वारि निक्षिपन्त्यः कठिनपयोधरपीडनैः पुरस्तात् ।
पृथुतरनिजकुम्भनुन्नतोया वनकरिणीरनुचक्रुरब्जनेत्राः ॥ २९ ॥
जलमकलुषमन्तरानुबध्नन्युवतिमुखप्रतिमा पयोजबुद्ध्या ।
श्रममफलमवाप मत्तभृङ्गो न खलु हितं मदमूढधीरवैति ॥ ३० ॥
सरलनवमृणालनालबाहुश्चपलशिलीमुखलोचना कृशाङ्गी ।
निजतनुमनुकुर्वती कयाचित्सरभसमम्बुजिनी समालिलिङ्गे ॥ ३१ ॥
अपहृतवसना वधूस्तरङ्गैः पृथुनि नितम्बतटे निविष्टदृष्टिम् ।
प्रियतममवलोक्य जातलज्जा कलुषयति स्म जलं विलोडनाभिः ॥३२॥
पयसि समवतीर्य नाभिदघ्ने विलुलितकेशकलापबन्धनायाः ।
समजनि रभसोत्कटं तरन्त्याः स्तनयुगमेव तरण्डकं तरुण्याः ॥ ३३ ॥

१ स्म

जनभयपरिविद्रुतेऽपि पत्यौ युवतिघनस्तनबिम्बमोहितायाः ।
सलिलगतविमुग्धकोकवध्वा विरहभवव्यथया न संबभूवे ॥ ३४ ॥
इयमिह पुलिने निसर्गरम्ये चकिततया स्थिरतामनश्नुवाना ।
गतिमिव परिशिक्षितुं त्वदीयां सुतनु करोति गतागतानि हंसी ॥३५॥
अयमपि मधुरस्वरोऽभिसर्पन्मधु मधुपः परिहृत्य पद्मिनीजम् ।
अहमिव परिपातुमाननं ते सुमुखि निसर्गसुगन्धि वाञ्छतीव ॥ ३६ ॥
अयमनभिमुखीं सुकेशि कोकः समनुनयन्बहुचाटुभिः स्वजायाम् ।
प्रकुपितदयिताप्रसादहेतूनुपदिशतीव ममापि चाटुकारान् ॥ ३७ ॥
इयमपि शफरी समुत्पतन्ती गगनमितः सलिलादनेकवारान् ।
ध्रुवमपहृतविभ्रमा भवत्या नयनयुगेन नताङ्गि पूत्करोति ॥ ३८ ॥
इदमिदमिति दर्शयन्नशेषं सलिलनिवासिमनोज्ञसत्त्ववृत्तम् ।
अरमयत युवा चकोरनेत्रां सरसि तदंसविलम्बिवामबाहुः ॥ ३९ ॥
मुखमसदृशविभ्रमैर्विदित्वा सुभगतनोररविन्दमध्यगायाः ।
सरसिजमिदमित्युपेत्य शाठ्यादविदिततत्त्व इवापरश्चुचुम्ब ॥ ४० ॥
सरसिजरजसारुणे सपत्न्याः स्तनयुगले नखशङ्कया कृतेर्ष्या ।
किमपि न दयितं जगाद काचित्परमवधीत्परिभङ्गुरैः कटाक्षैः ॥ ४१ ॥
निजमधुरविलासशोभितानां सलिलविहारजुषां विलासिनीनाम् ।
वदनशशिजिताम्बुजानुमम्लौ दरमलिना नु मृणालिनी जनौघैः ॥४२॥
अधरदलगतं निधाय रागं स्ववपुषि यावकसंभृतं वधूनाम् ।
विदधति हृदयं स रागमासां विनिमयवृत्तिमशिश्रियञ्जलानि ॥ ४३ ॥
कठिनकुचविचूर्णितोऽप्यपसद्धृदि मुहुरूर्मिचयो विलासिनीनाम् ।
व्रजति खलु बुधोऽपि विप्रमोहं युवतिषु कैव कथा जलात्मकानाम्॥४४॥
कृतदयितविवञ्चना मुहूर्तं यदकृत वारिणि मज्जनं मृगाक्षी ।
स्फुटमजनि तदङ्गरागगन्धादुपरि परिभ्रमतालिनीकुलेन ॥ ४५ ॥
व्रजति मम जलक्रिया समाप्तिं वरतनु तावक एव कान्तितोये ।
किमपरमधिकं जलैर्विगाढैरिति दयितां दृढमालिलिङ्ग कश्चित् ॥ ४६ ॥

१. पूत्करणमार्तव्याहरणम्.

मुखमिदमरविन्दसुन्दरं नः प्रकृतिभवं मुषितं न पङ्कजिन्याः ।
इति पयसि चिरं निमज्य नार्यो ददुरिव दिव्यविशुद्धिमीश्वराय ॥४७॥
विचकृषुरलकान्विलासिनीनामधिरुरुहुर्जघनान्युरांसि जघ्नुः ।
अनवरतनिपातिनस्तरङ्गा निपुणमिवाभ्यसितुं भुजंगवृत्तिम् ॥ ४८ ॥
मदनरसमिवातिरिच्यमानं मुखगतवारिपदेन विक्षिपन्ती ।
प्रियतममभि काचिदावभासे सितरुचिराजितमुग्धवक्त्रचन्द्रा ॥ ४९ ॥
निपतति कुचमण्डले रमण्याः प्रियरचितः सलिलाञ्जलिर्न यावत् ।
हृदयमभिषिषेच तावदेव प्रतियुवतेर्नयनाम्बुनः प्रवाहः ॥ ५० ॥
सितकुसुमचयैश्च्युतैः कबर्या वियदिव तारकितं बभौ यदम्भः ।
समजनि मृगमुग्धलोचनाया वदनसरोरुहमेव तत्र चन्द्रः ॥ ५१ ॥
उदककणचितैर्नितम्बिनीनां नयनयुगैः सरसश्च कृष्णपद्मैः ।
उपहितमतिविभ्रमा बभूवुः क्वचिदपि न स्थितिशालिनो द्विरेफाः ॥५२॥
क्षणमरुणितलोचना रमण्यः सलिलविहारमपास्य जातखेदाः ।
समुरुपरि निपत्य कौतुकिन्यो निजजघनैरलघूनि सैकतानि ॥ ५३ ॥
अयमुदकहतो व्यथिष्यते त्वां यदि विदधे न मुखानिलेन सेकम् ।
इति कृतककृतकश्चिरं स दन्तव्रणमधरं दयितः पपौ प्रियायाः ॥ ५४ ॥
अनिमिषकुलसंकुले विशद्भिः पयसि निजप्रतिमानिभेन नेत्रैः ।
ध्रुवमभिलषितो विलासिनीना चलशफरीकुलविभ्रमापहारः ॥ ५५ ॥
वनजवनगताः करेण लीलाकमलमुदूढशिलीमुखं वहन्त्यः ।
श्रियमनुविदधुर्नरेन्द्रजाया जलकणमण्डितपीनपाण्डुगण्डाः ॥ ५६ ॥
निजभुजयुगलैरुदस्य जाया जघनभरेण पदे पदे स्खलन्तीः ।
कृतमुदमुदतारयंस्तदीयस्तनपरिमर्शनलोलुपा युवानः ॥ ५७ ॥
कुवलयनयनाभिरस्यमानान्यनुपुलिनं सरसानि रागवन्ति ।
मुमुचुरिव शुचाश्रुणः प्रवाहं स्रवणपदेन पुरातनांशुकानि ॥ ५८ ॥

विश्रान्त्यर्थं समनुसरति प्रस्थमम्भोधराध्व-
श्रान्त्युद्भूतश्रम इव रवौ पश्चिमस्याचलस्य ।

गत्वा भूयः पुरमुदयवांस्त्यक्ततोयावगाह-
श्चक्रे कृत्स्नं सह परिजनैरन्नपानादिकृत्यम् ॥ ५९ ॥

इति श्रीवीरनन्दिकृतावुदयाङ्के चन्द्रप्रभचरिते महाकाव्ये नवमः सर्गः ।

दशमः सर्गः ।

इतरेषु जनेषु का कथा न सुरेष्वप्युदया निरत्ययाः ।
इति सूचयितुं शरीरिणां रविरस्ताद्रिमथाधिशिश्रिये ॥ १ ॥
प्रियसङ्गसमुत्सुकाङ्गनानयनप्रान्तशरैरिव क्षतः ।
तनुमावहति स्म भानुमानरुणाम्भोरुहभारसंनिभाम् ॥ २ ॥
दिवसाधिपवल्लभागमे वरुणाशा परिलोहितानना ।
स्वयमेव समेत्य कुङ्कुमैः कृतचर्चेव रराज संध्यया ॥ ३ ॥
परकृत्यविधौ समुद्यतः पुरुषः कृच्छ्रगतोऽपि पूज्यते ।
शिरसास्तमयेऽप्यदीधरद्यदशीतद्युतिमस्तभूधरः ॥ ४ ॥
मयि पश्यति माभिभूयतां तमसेदं मलिनात्मना जगत् ।
इति तर्कयतेव मण्डलं दिनभर्त्रान्तरधीयतात्मनः ॥ ५ ॥
बलवान्विधिरेव देहिनां न सहाया न मतिर्न पौरुषम् ।
तमसा स तथा प्रतापवान्दिननाथोऽपि यदभ्यभूयत ॥ ६ ॥
विषये गुणवृद्धिवर्जिते गुणहीनाः प्रभवन्ति का गतिः ।
गगनं हि तमोभिरावृतं मलिनैरस्तमिते दिनाधिपे ॥ ७ ॥
कृतदीनरवैर्विहंगमैर्निजनीडाभिमुखैः समाकुलाः ।
वियुता इव पद्मबन्धुना प्रविलापं विदधुर्दिगङ्गनाः ॥ ८ ॥
ककुभो मलिनात्मनाखिलं तमसा व्याप्तमवेत्य विष्टपम् ।
ययुरस्तमुपागते रवाविव विध्वंसभयाददृश्यताम् ॥ ९ ॥
अवभास्य जगद्दृहं करै रविदीपे विरतिं गते तमः ।
प्रसरद्ददृशे शनैः शनैरिव तत्कज्जलमम्बरे जनैः ॥ १० ॥
तमसाखिलमेव कुर्वता निजसङ्गेन जगन्मलीमसम् ।
इति देहवता स्फुटीकृतं गुणदोषाः सदसत्प्रसङ्गजाः ॥ ११ ॥

विनिवृत्तनिजाह्निकक्रियं विगलल्लोककृतात्तसंभ्रमम् ।
परिवृत्तखगादिवामिनं भुवनं मौनमिवावगुण्ठितम् ॥ १२ ॥
न जहाति पुमान्कृतज्ञतामसुभङ्गेऽपि निसर्गनिर्मलः ।
रविणा गमितः समुन्नतिं सह तेनाभ्युपयाति सागरः ॥ १३ ॥
गुणवाननुपैति सेव्यतां गुणहीनात्कमलागमे जनः ।
दिवसापगमे मलीमसं कमलं पश्य समुज्झितं श्रिया ॥ १४ ॥
ककुभां विवरेषु तारका निहतध्वान्तचयाश्चकाशिरे ।
गलिता इव भिन्नविग्रहे गगनस्योग्रगुणोऽश्रुबिन्दवः ॥ १५ ॥
गलिताश्रुभिरार्तनिःस्वनैर्बहलध्वान्तमषीमलीमसैः ।
विरहानलधूमधूसरैरिव चक्राह्वयुगैर्व्ययुज्यत ॥ १६ ॥
विसरन्बिसतन्तुनिर्मलो विबभासेऽथ नभः पयोनिधौ ।
निकरो रजनीपते रुचामिव मुक्ताफलरोचिषां चयः ॥ १७ ॥
प्रसृतालकतुल्यलाञ्छनद्युतिरध्यन्तरितार्धमण्डलः ।
व्रजति स्म ललाटपट्टतां क्षणमात्रं वलभिद्दिशः शशी ॥ १८ ॥
विदधत्तिमिरं तिरोहितं करजालैर्गगनान्तगामिभिः ।
अभवद्रजनीकरः क्रमादुदयाद्रीन्द्रशिरःशिखामणिः ॥ १९ ॥
उदयाद्रिशिरः श्रितः शशी शशमन्तर्गतमाजिघांसुना ।
तमसा शबरेण सायकैरिव विद्धोऽधिजगाम रक्तताम् ॥ २० ॥
घनवीथिरथं क्षपापतावधिरूढे धृतधामधन्वनि ।
उपभुक्तनिशं तमो भयात्परदारग्रहजादिवाद्रवत् ॥ २१ ॥
विगलत्तिमिरावगुण्ठनामुडुघर्मोदकबिन्दुसंभृताम् ।
ददृशुः शिशिरांशुसंगमे सुरतस्थामिव शर्वरीं जनाः ॥ २२ ॥
भवतीह विनापि हेतुना घटना कस्यचिदेव केनचित् ।
विकसद्भिरिति स्फुटीकृतं कुमुदैरेव निशाकरोदये ॥ २३ ॥
प्रविकासिनि यन्न्यलीयत भ्रमराणां कुमुदानने कुलम् ।
तिलकं तदभूत्प्रसाधनं कुमुदिन्यास्तुहिनांशुसंगमे ॥ २४ ॥

अपहन्ति नरो निसर्गजानपि दोषान्गुणवन्तमाश्रितः ।
नभसा हि हिमांशुसंगमादपनीतं मलिनत्वमात्मनः ॥ २५ ॥
उदितेन पयोधिरिन्दुना परमां कोटिमनीयतोन्नतेः ।
महतां हि परोपकारिता सहजा नाद्यतनी मनागपि ॥ २६ ॥
विकसत्कुमुदाकरं सरः प्रकटोडुप्रकरं नभ.स्थलम् ।
द्वयमाप परस्परोपमां करजाले शशिनः प्रसर्पति ॥ २७ ॥
रजनी तमसान्त्यजातिना परिमृष्टा घनवर्त्मवर्त्मनि ।
प्रविधातुमिवात्मशोध्नं प्रविवेशेन्दुमहोमहाह्रदे ॥ २८ ॥
तिमिरेभमदुर्न हिंसितुं शशिसिंहाय गुहाश्रितं नगाः ।
शरणागतरक्षणं सतां नहि जातु व्यभिचारमेष्यति ॥ २९ ॥
विवभावधिरोहदम्बरे विधुबिम्बं क्षणमुद्गमारुणम् ।
जनयद्धरिदिग्वधूजपाकुसुमापीडवितर्कमङ्गिनाम् ॥ ३० ॥
समभूत्सुखिचक्रवाकयोर्मिथुनं संगमहृष्टमह्नि यत् ।
निशि तद्विरहार्तिविह्वलं धिगिमां दग्धविधेर्विडम्बनाम् ॥ ३१ ॥
यदधुः प्रियकोपधूपिते हृदि मानग्रहशल्यमङ्गनाः ।
विधुरुद्धरति स्म दुर्धरं करसंदंशकताडनेन तत् ॥ ३२ ॥
हिमरश्मिकरापसारिते तिमिरे काण्डपटस्फुटोपमे ।
रुरुचेऽम्बरकुट्टिमं स्थितैः सितपुष्पप्रकरैरिव ग्रहैः ॥ ३३ ॥
रजनीपतिना प्रतर्जितं करकुन्तैर्भुवनान्तवर्ति यत् ।
प्रविवेश वियोगिनीमनःस्विव मूर्छाकृतकेन तत्तमः ॥ ३४ ॥
क्षणदानिलभासुरीभवद्विरहाग्निज्वलितेन चेतसा ।
वनिताभिरचिन्ति चित्तभूशरशाणाकृति चन्द्रमण्डलम् ॥ ३५ ॥
शिशिरांशुकराभिमर्शनाद्रजसाविर्भवता समन्ततः ।
मकरन्दमयेन निर्बभाविव निर्यत्पुलका कुमुद्वती ॥ ३६ ॥
रजनीपतिबिम्बदर्शनात्प्रियसङ्गत्वरमाणचेतसाम् ।
परिवृद्धिमियाय योषितां हृदये कामपि रागसागरः ॥ ३७ ॥

सुहृदर्थपरैर्महात्मभिर्न पुनः स्वार्थपरैरुदीयते ।
यदभूद्रजनीकरोदयः परिवृध्द्यै सारशक्तिसंपदः ॥ ३८ ॥
बभुरौषधयः समन्ततः शिखरे भूमिभृतां ज्वलच्छिखाः ।
क्षणदाङ्गनयेव दीपिका हरिणाङ्काभिगमे प्रदीपिताः ॥ ३९ ॥
निजधामविवृद्धिकारिणी न परं चन्द्रमसा विभावरी ।
कुमुदिन्यपि भासिता सतां निरपेक्षा हि परोपकारिता ॥ ४० ॥
परिणामिनि यामिनीमुखे हरिणाङ्के च कठोरतेजसि ।
जगृहेऽथ विविक्तमास्पदं रतये रागिभिरङ्गनासखैः ॥ ४१ ॥
विरहे तनुतामतीव ये दधुरङ्गावयवा नतभ्रुवाम् ।
प्रियसंगमजन्मभिर्ययुः पुलकैस्ते पुनरेव पीनताम् ॥ ४२ ॥
हठकारिणि यावदङ्गनाः प्रतिकूलं क्षणमाचरन्प्रिये ।
निजशासनभङ्गसेर्ष्यधीरिव तावद्धनुराददे स्मरः ॥ ४३ ॥
नवसंगमजन्मना ह्रिया नतमूर्ध्नामरविन्दचक्षुषाम् ।
भयमिश्रमपीयताधरो हठवृत्त्युन्नमिताननैः प्रियैः ॥ ४४ ॥
पतिरङ्गनया न्यषेधि यत्परिरम्भेऽधरपीडनेऽपि वा ।
विपरीततया मनोभुवस्तदभूद्रागविवृद्धयेऽखिलम् ॥ ४५ ॥
हतदृक्प्रसरा निरन्तरस्तनभारेण ददर्श नाङ्गना ।
वसनं च्युतमप्यधः पतत्प्रियदृष्ट्यान्वमिमीत केवलम् ॥ ४६ ॥
सहसापहृताधरांशुकः किल यावज्जघनं कुतूहली ।
परिपश्यति तावदङ्गना प्रियमासञ्जयति स्म चुम्बने ॥ ४७ ॥
करताडनमास्यचुम्बनं परिरम्भो दशनच्छदग्रहः ।
विविधेति विलासिना क्रिया मदनाग्नेरभवद्घृताहुतिः ॥ ४८ ॥
हृदये हरिणीदृशा प्रियप्रथमालिङ्गनगाढपीडिते ।
पुलकैः प्रमदाङ्कुरैरिवानवकाशैः पदमादधे बहिः ॥ ४९ ॥
अनुरागपरापि बिभ्रती ह्रियमासन्नगते सखीजने ।
मुखचुम्बनलोलुपं प्रियं परिरम्भेण वधूरंजीगमत् ॥ ५० ॥

---

१. विलम्बयति स्म.

विरहश्वसितोष्णनीरसाधरबिम्बा वनिता समीयुषे ।
न ददौ क्षणमास्यचुम्बनं दयितायान्यकथाप्रवर्तिनी ॥ ५१ ॥
बहुशः प्रणिपत्य बोधिता प्रियवाग्भिः प्रणयेन मानिनी ।
स्मरकातरमात्मवल्लभं परिरेभे श्लथबाहुबन्धनम् ॥ ५२ ॥
परिरम्भभवो वधूवपुःपरिपुष्टिं विदधद्विलासिनाम् ।
बहुलः पुलकोद्गमोऽगमत्सचिवत्वं दृढनीविमोक्षणे ॥ ५३ ॥
परिरम्भिणि जीवितेश्वरे विगलत्स्वेदपदेन संततः ।
सुदृशां हृदयेष्वसंभवन्निव शृङ्गाररसो विनिर्ययौ ॥ ५४ ॥
दयितामतिपीवरस्तनीं परिरब्धुं दृढबन्धमक्षमः ।
स्पृहयालुरभूत्समाकुलो भुजदैर्घ्यातिशयाय कश्चन ॥ ५५ ॥
प्रियचाटुषु कोविदोऽपरो दधतीं मानकषायमङ्गनाम् ।
परिसान्त्व्य रसैस्तदोष्ठजैर्मदनाग्निं मनसि व्यदिध्यपत्[1] ॥ ५६ ॥
अदयं दयितेन पातितैरपि काठिन्यगुणेन योषिताम् ।
नवकुङ्कुमकेसरैरिवोपरि तस्थे स्तनयोर्नखक्षतैः ॥ ५७ ॥
करताडनमोष्ठखण्डनं नखपातप्रसरः कचग्रहः ।
अजनीष्टजनेऽपि कामिनां चरितं वाममहो मनोभुवः ॥ ५८ ॥
त्रुटिताप्यतिमात्रसंस्तवान्मणिमालेव गुणैर्विलासिनाम् ।
रमणीमणितैर्मनोहरैः सुरतेच्छा पुनरेव संदधे ॥ ५९ ॥
सुभगाकृतिसीत्कृतं कलक्वणितं चाटुमनोहरं वचः ।
दयितासुरतेषु शृण्वता बहु मेने त्रिदिवो न कामिना ॥ ६० ॥
इति वृद्धिमिते रतोत्सवे रमयित्वा क्षितिपः शशिप्रभाम् ।
सुखनिद्रमशेत कोमले शयने तद्भुजपाशवेष्टितः ॥ ६१ ॥

प्रक्षुभ्य क्षणमथ मङ्गलैकहेतौ विश्रान्तिं समुपगते प्रभाततूर्ये ।
यामिन्या विरतिमिति प्रविश्य सूता भूभर्तुः सपदि निवेदयांबभूवुः ॥६२॥
यात्येषा नृवर विभावरी विकीर्णं संवृत्याशुकमिव धाम तारकाणाम् ।
चन्द्रेऽस्तं जिगमिषति त्वदाननेन्दुं शोभायै जगत इव प्रबोधयन्ती ॥६३॥

---

१. विध्मापयति स.

सिन्दूरद्युतिरिव पूर्वदिक्पुरंध्र्याः सीमन्तान्तरविसृता विभाति संध्या ।
मुञ्चोर्वीप्रिय शयनं तव सितेन व्यामिश्रां दधतु रुचिं विभातदीपाः ॥६४॥
एतच्च प्रविकसदम्बुजाभिमुख्यं गच्छद्भिर्भ्रमरगणैर्विमुच्यमानम् ।
ब्रह्माण्डप्रसृतभवद्यशोजितश्रि संकोचं कुमुदवनं शुचेव धत्ते ॥ ६५ ॥
पिङ्गत्वादिव विरहानलप्रलिप्तमौत्सुक्यात्सरसि मिलद्रथाङ्गयुग्मम् ।
वक्षोजद्वयमिव नाथ कुङ्कुमाक्तं कामिन्यास्तव हृदयस्थले विभाति ॥ ६६ ॥
घर्मांशोरुदयमहीभृदुद्धमूर्तेः कुन्ताग्रैरिव किरणाङ्कुरैः प्रणुन्नम् ।
संश्लिष्यद्वनगिरिगह्वरेषु वृत्तिं ध्वान्तं त्वद्विषदनुशीलतां दधाति ॥ ६७ ॥
प्रत्यूषोद्भवहिमविन्दुभिः पतद्भिर्मुक्ताभैरवनिरुहाः परिष्कृताङ्गाः ।
रत्युत्थश्रमसलिलो भवानिवैते लक्ष्यन्ते तरुणलतावधूपगूढाः ॥ ६८ ॥
गच्छन्ती क्षितितलरोपितैकपादा शय्यास्थं यदतिरसेन चुम्बतीशम् ।
पाथेयं धरणिपते वधूर्ध्रुवं तद्गृह्णीते गुरुविरहाध्वलङ्घनाय ॥ ६९ ॥
खिन्नं ते वपुरनपायिनामुनैव मारेणोन्नतिजयिनः कुचद्वयस्य ।
मुञ्चेमं सुतनु वृथैव रोषभारं नो किंचित्फलमतिभग्नपीडनेन ॥ ७० ॥
नत्वाहं विरहभयाद्भणामि यस्माद्दुष्टापि त्वमसि हृदि स्थिता सदा मे ।
किं त्वम्भोजमुखि तवैव देहतापी कोपोऽयं नियतममङ्गलावसानः ॥ ७१ ॥
कालुष्यं त्यज भज तुङ्गमार्द्रभावं कः कोपः प्रणयिनि चक्रवाकवृत्तौ ।
इत्येवं निजविरुतैर्निशान्तशंसी वक्ति त्वामिव मुहुरेष ताम्रचूडः ॥ ७२ ॥
काठिन्यं तव हृदये स्तनद्वयस्य सानिध्यान्न खलु सुकेशि कल्पयामि ।
किं जातु त्यजति महामृतस्य वृक्षो माधुर्यं विषवनमध्यसंप्रसूतः ॥ ७३ ॥
कोऽपीत्थं प्रणयरुषा विवृत्त्य सुप्तां प्रेमान्धः प्रियवचसानुनीय कान्ताम् ।
संपूर्णाधिगतलतोपमानभावामालिङ्गन्नखपदपल्लवैर्विधत्ते ॥ ७४ ॥
सप्तीना रुचिरनवातपप्लुतानामज्ञात्वातिशयमरञ्जितेतरेभ्यः ।
तिग्मांशोर्विदधति वाजिभूपकास्ते प्रौढत्वे करकृतकुङ्कुमाः प्रतीक्षाम् ॥७५॥
शक्तोतीक्षितुमधरीकृतप्रतापी भूपालो न खलु ममोपरि प्रयातम् ।
रोचिष्मानिति भवतो भयादिवायमाकाशप्रणयि शनैः करोति विम्बम् ॥७६॥

वन्दिभ्यो ललितपदक्रमाभिरामां संशृण्वन्निति दयितोपमां स वाणीम् ।
निःस्पन्दोच्छ्वसदुदरप्रसुप्तभृङ्गैरम्भोजैः सममभजन्नृपः प्रबोधम् ॥ ७७ ॥

अथ कथमप्यपास्य दयिताभुजपाशमसा-
वरुणरुचा प्रसाधयति पूर्वदिशं तपने ।
रतिकलहप्रसङ्गगलितोज्ज्वलहारमणि-
प्रकरचितं पयोनिधिमिव व्यमुचच्छयनम् ॥ ७८ ॥

द्वाराग्रग्रथितामलारुणमणिज्योतिर्भिरुत्सर्पिभि-
र्भिन्नाङ्गावयवः स्वभावमहता दीप्तो वपुस्तेजसा ।
घर्मांशोरुदयाचलेन्द्रशिखरादभ्युद्यियासोः श्रियं
भेजे भूमिपतिः स वासभवनान्निर्यञ्जनानन्दितः ॥ ७९ ॥

इति श्रीवीरनन्दिकृतावुदयाङ्के चन्द्रप्रभचरिते महाकाव्ये दशमः सर्गः ।

एकादशः सर्गः ।

अथ प्रवृद्धे दिवसे विशांपतिर्विधाय स स्नानपुरःसराः क्रियाः ।
गृहीतवस्त्राभरणोऽधिशिश्रिये सभागृहं कल्पितसिंहविष्टरम् ॥ १ ॥
तमेत्य सर्वावसरव्यवस्थितं प्रधानदौवारिकसूचितागमाः ।
महीतलाश्लिष्टशिखेन मौलिना नृपाः प्रणेमुः प्रणतैकवत्सलम् ॥ २ ॥
ततः प्रतीहारकृतप्रवेशने यथायथं सभ्यजने व्यवस्थिते ।
विलोकयामास स सेवयागतं सभाजिरे राजगजं प्रजापतिः ॥ ३ ॥
अनल्पसत्त्वं गुरुवंशशालिनं प्रलम्बहस्तं स्वमिवावलोक्य तम् ।
मतङ्गजं क्रीडयितुं कुतूहलादचूचुदद्वीरनरान्नराधिपः ॥ ४ ॥
तदाज्ञयैकः समुपेत्य धीरधीर्जघान मुष्ट्या घनपीवरे करे ।
तमेति यावत्स जवेन पृष्ठतस्तुतोद तावद्भृशमारयापरः[१] ॥ ५ ॥
निवृत्य यावत्किल पृष्ठवर्तिनं प्रतिप्रधावत्यतिकोपदीपितः ।
निपत्य तावन्निजलाघवात्परश्चकार पार्श्वे घनलोष्टताडनम् ॥ ६ ॥
विनीयमानो नृपशासनान्नरैः कृतक्रियैरित्थमसौ मतङ्गजः ।
प्रधावितुं कंचिदशक्तमुद्धतः करेण जग्राह पुरः प्रसारिणा ॥ ७ ॥

---

१. लोहसूचीविशेषेण.

ग्रहागतं तं मदमूढमानसो जनस्य हाहेतिरवेण पश्यतः ।
तथा समास्फालयति स्म भूतले यथा स सर्वावयवैर्व्ययुज्यत ॥ ८ ॥
विलोक्य तं शारदमेघवत्क्षणाद्विलीनमङ्गेन च जीवितेन च ।
कृपाङ्कनालिङ्गिततुङ्गमानसो जगाम निर्वेदमिति क्षितीश्वरः ॥ ९ ॥
अहो नराणां भवगर्तवर्तिनामशाश्वतीं पश्यत जीवितस्थितिम् ।
ययातिदूरेण जिताः स्वचापलात्तडिद्विलासाः शरदम्बुदैः समम् ॥१०॥
गदेन मुक्तोऽशनिना कटाक्ष्यते तदुज्झितः शस्त्रविषाग्निकण्टकैः ।
अनेकमृत्यूद्भवसंकटे नरः कियद्वराकश्चिरमेष जीवति ॥ ११ ॥
वपुर्धनं यौवनमायुरन्यदप्यशाश्वतं सर्वमिदं शरीरिणाम् ।
तथाप्ययं शाश्वतमेव मन्यते जनः प्रमोहः खलु कोऽप्ययं महान् ॥१२॥
इदं करोम्यद्य परुद्दिनेष्विदं परार्यदश्च प्रविधेयमित्ययम् ।
अनेककर्तव्यशताकुलः पुमान्न मृत्युमासन्नमपीक्षितुं क्षमः ॥ १३ ॥
बिभेति पापान्न सतामसंमतान्न मन्यते दुर्मतिदुःखमुद्धतम् ।
विलोभ्यमानो विषयामिषाशया करोत्यकर्तव्यशतानि मानवः ॥ १४ ॥
मदान्धकान्तानयनान्तचञ्चलाः सदा सहन्ते न सहासितुं श्रियः ।
ज्वलज्जरावज्रहविर्भुजो जये कियच्चिरं स्थास्यति यौवनं वनम् ॥ १५ ॥
क्रियावसाने विरसैर्मुखप्रियैः स्वयं विहास्यैर्विषयैर्विनाशिभिः ।
विलेख्यते कालमरीचिमालिनः करैर्हतं हा हिमसंनिभं वपुः ॥ १६ ॥
शनैर्विहास्यन्ति गतश्रियं न मां न बान्धवा वद्धघनर्द्धिवुद्धयः ।
कि फलप्रसूनप्रलये हि कोकिला भवन्ति चूतावनिजं जिहासवः ॥ १७ ॥
को प्रपित्सु संपक्कफलोपमान्वितं जगत्यहो जीवितमत्र जीविनाम् ।
विलीयमाना निचयाः क्षणक्षयाः शुभाशुभं नंष्टुमनीश्वरं परम् ॥ १८ ॥
कषायसारेन्धनवद्धपद्धतिर्भवाग्निरुत्तुङ्गतरः समुत्थितः ।
न शान्तिमायाति भृशं परिज्वलन्न यद्ययं ज्ञानजलैर्निषिच्यते ॥ १९ ॥
दुरात्मकादेव भवाद्भयंकराद्भवन्त्यनर्था वधबन्धनादयः ।
न ते स्युरुत्खाततलः स चेद्भवेदहेतुकाः क्वापि न कार्यसंपदः ॥ २० ॥

नरो विबध्येत सरागतां गतो न कर्मभिस्तद्विपरीतभावनः ।
निरन्तरं मुञ्चति वारि वारिदे विगाहितुं धूलिरलं हि नाम्बरम् ॥२१॥
चराचरे नास्ति जगत्यभोजि यन्न जन्तुभिर्जन्मपयोधिमध्यगैः ।
किमेष लोको विषयान्धलोचनः पराङ्मुखो रूपति मोक्षसाधनात् ॥२२॥
दुरन्तभोगाभिमुखां निवर्तयेन्न शेमुषी यः सुखलेशलोभितः ।
कथं करिष्यत्युपरूढिमागतामिमां स जन्मव्रततिं विनाशिनीम् ॥ २३ ॥
मनुष्यजन्मेदमवाप्य दुर्लभं क्षयात्कथंचिन्मलिनस्य कर्मणः ।
भवाम्बुराशौ पुनरापदां पदे पतन्ति ते ये न हिते विजाग्रति ॥ २४ ॥
यदीदमागन्तुकदुःखकारणं प्रशस्यते संसृतिसौख्यमज्ञकैः ।
तदा प्रशंसापदमेतदप्यहो विषान्वितस्यास्तु गुडस्य भक्षणम् ॥ २५ ॥
निहत्य नूनं शमखड्गधारया विबन्धकानद्य कषायविद्विषः ।
वरीतुमिच्छोर्मम सिद्धिकामिनीं विबन्द्धुमीष्टे जगतीह कः परः ॥२६॥
समुद्धतान्पापरिपून्हनिष्यतो वशं स्वकर्म प्रकृतीश्च नेष्यतः ।
तपोवनं प्रासवतोऽप्यखण्डितं तदेव राज्यं मम सिद्धिभागिनः ॥ २७॥
त्वमेव भोगामिषलोभ्यलोकयः कदर्थनीश्चित्त चिरं चतुर्गतीः ।
प्रशान्तिमायाहि ममाधुनापि किं करिष्यसि क्लेशमतःपरं परम् ॥ २८॥
विवेकिनो जन्मविपत्तिभीरवो निरापदां संपदि बद्धचेतसः ।
अपीन्द्रियानीकजये यदीशते न मद्विधाः सिद्धिवधूरभर्तृकाः ॥ २९ ॥
निवर्तितात्मा विषयेभ्य इत्यसौ पुनर्भविष्यद्भवभारभीलुकः ।
चकार चित्तं चतुरस्तपोवने हितान्न योऽपैति स एव पण्डितः ॥ ३० ॥
विहर्तुमत्रावसरे समागतं महीपतिर्भूरिगुणं गुणप्रभम् ।
सवृन्दमज्ञानतमस्तमोरिपुं मुनीन्द्रमुद्यानचरादबुद्ध सः ॥ ३१ ॥
निशम्य तस्यागमनं स पावन शिवंकरोद्यानमुपेत्य तस्थुषः ।
मुदाभ्युदस्थादचिरेण विष्टरात्कृती कृतार्थोऽहमिति ब्रुवन्वचः ॥ ३२ ॥
जनेन पौरेण वृतः पुरादसौ निरित्य तद्धाम जगाम भूपतिः ।
प्रचालयन्धर्मकथां समं नृपैः समन्वितैः संसृतिदुःखभीरुभिः ॥ ३३ ॥

गतस्य तस्योपवने महीपतिर्निदर्शयामास समुत्कचेतसः ।
विविक्तमत्यन्तमजन्तुकं शुचिं महामुनेराश्रममाश्रितं श्रिया ॥ ३४ ॥
गृहीतयोगं तपसा कृशीकृतं ददर्श कंचिन्मुनिमातपस्थितम् ।
दिवाकरांशुप्रकरैकलक्ष्यतां प्रयान्तमुन्मूलितमोहविद्विषम् ॥ ३५ ॥
प्रभावनाया जिनवर्त्मनो रतं विशुद्धसिद्धान्तपयोधिपारगम् ।
समुद्यतं धर्मकथाप्रवर्तने यतिं धरित्रीपतिरैक्षतापरम् ॥ ३६ ॥
नयप्रमाणांशुभिरुज्ज्वलात्मभिः प्रवादि खद्योतचयं पराभवम् ।
नयन्तमुद्द्योतितलोकमैक्षत प्रजापतिः कंचन साधुभास्करम् ॥ ३७ ॥
त्रिकालमध्यस्थमनन्यगोचरं परोक्षवस्तूपदिशन्तमञ्जसा ।
स्वमार्गमाहात्म्यनिदर्शनोद्यतं व्यलोकतान्यं स नृपस्तपोधनम् ॥ ३८ ॥
अनेकचेष्टैरिति पर्युपासितं तपस्विवृन्दैरविनिन्द्यवृत्तिभिः ।
नरेश्वरस्तं प्रणिपत्य योगिनामधीश्वरं स्तोतुमिति प्रचक्रमे ॥ ३९ ॥
मनस्विभिर्नाथ भवान्भवान्तकृद्विचिन्त्यते यैः क्षणमात्मवेदिभिः ।
व्रजन्ति तेऽप्यात्तशुभाः कृतार्थतां कृतार्थ दृष्टे त्वयि का विचारणा४०
जगन्महामोहतमःपटावृतं कुदृष्टिसेवापरिवृद्धविभ्रमम् ।
कथं विबुध्येत तवांशुमालिनो न संचरेयुर्यदि वाङ्मरीचयः ॥ ४१ ॥
निराश्रयाणां पततामधोगतावसि त्वमालम्बनमीश देहिनाम् ।
त्वमेव सोपानपथः स्थिरश्रियो विमुक्तिसौधाग्रभुवं यियासताम् ॥४२॥
स्वभावजैः क्षान्तिदयादमादिभिः परिस्फुटत्कुन्दसमानकान्तिभिः ।
प्रकाशितं विश्वममेयतां गतैस्त्वया गुणैश्चन्द्रमसा च रश्मिभिः ॥४३॥
जगत्यमुष्मिन्दिवसाधिपोपम त्वदीयवाग्भासुररश्मिभासिते ।
न मार्गशुद्धिर्हतकैरलम्भि यैर्न तैर्न घूकायितमत्र जन्तुभिः ॥ ४४ ॥
विभिन्दतो हार्दमनेकजन्मजं तमस्तवाशेषजगद्गुरो न यैः ।
विलोकितं वक्त्रमपूर्वभास्वतो वृथैव तेषां बत जन्म जन्मिनाम् ॥४५॥
अपायमुक्तां पदवीं परे न या चिरादपि प्रापयितुं परिक्षमाः ।
त्वदाश्रयस्तामचिरेण लम्भयन्करोति नश्चेतसि नाथ विस्मयम् ॥ ४६ ॥

कषायनाम्नां विजयेन वैरिणामनश्वरश्रीप्रतिबन्धकारिणाम्।
तवेश यः प्रादुरभून्महोदयो भवादृशामेव गिरां स गोचरः॥ ४७॥
स्तुतिं विधायेति मुनेर्मनोहरां पुरो निषण्णे विनयेन भूपतौ।
सविग्रहप्रश्रयपुञ्जशङ्किनां निपेतुरक्षीणि समं तपोभृताम्॥ ४८॥
प्रवृत्तसंभाषणयोर्मिथस्तयोरुदंशुदन्तद्युतिदीपिताशयोः।
धृतैकचन्द्रद्युजिगीषया स्वयं मही तदा द्वीन्दुरिव व्यजायत॥ ४९॥
महीभृतस्तस्य सतां प्रणायकः स धर्मवृद्धिं परिघुष्य पावनीम्।
विलोकिताशेषमुखेन्दुरस्पृहो गुणानुरागाद्गिरमित्युपाददे॥ ५०॥
निमित्तभावेन मदस्य भूयसो निसर्गतः पार्थिवता व्यवस्थिता।
महानुभावे पुनरत्र सान्यथा प्रवर्तते पश्यत पश्यताद्भुतम्॥ ५१॥
नयेण नृणा विभवेन नाकिनां गतस्पृहाणां विनयेन योगिनाम्।
महीभुजामेष निजेन तेजसा तनोति चित्ते सततं चमत्कृतिम्॥ ५२॥
तुलां व्यतीतो विनयः क्व चेदृशः क्व सार्वभौमीप्रभुतेयमीदृशी।
निषेव्यते सर्वगुणो गुणैरयं परस्परप्रीतिमुपागतैरिव॥ ५३॥
न तादृशी स्वे विभवे न बान्धवे न चापि संसारसुखे मनोहरे।
यथास्य चिन्ता परलोकसाधने हितानुबन्ध्याचरितं महात्मनाम्॥५४॥
वदन्तमेवं तमुवाच भूपतिः समासतः प्रश्रयनम्रमस्तकः।
पिपासतस्तावकमेव धाम मे त्वदागमः पूर्वकृतैः कृतः शुभैः॥ ५५॥
पदातिपूर्वा विभवाश्च बान्धवा भवन्ति पाते शरणं न दुर्गतौ।
समाकलय्येति मम प्रवर्तते त्वदीयसेवास्पृहमेव मानसम्॥ ५६॥
प्रसीद नस्तद्वरदात्मदीक्षया यतः प्रसादो भवतः कियानपि।
शुभं तनोत्याशु निहन्ति चाशुभं करोति किं वा न सतामनुग्रहः॥५७॥
निवेदितान्तःकरणस्य भूभुजः परीक्षितुं साहसिकस्य साहसम्।
तदीयवाञ्छाविनिवर्तनोचितं पतिर्मुनीनां पुनरित्यवोचत॥ ५८॥
तपो वपुर्भिः कठिनैः सुदुष्करं यदर्पितं साधुजनेन मादृशा।
कथं सहेरन्सुकुमारमूर्तयो भवादृशाः कुङ्कुमलेपलालिता॥ ५९॥

दयावतो धर्मधनस्य धीमतामनिन्द्यवृत्तस्य परार्थसंपदः ।
चरित्रमेतद्गृहमेधिनोऽपि ते तपोभृतामाचरणान्न भिद्यते ॥ ६० ॥
दयापरः साधुरतः परत्रधीरतस्त्वमेतामनुशाधि मेदिनीम् ।
समुद्धरंल्लोकमनाथमायुगं किमस्ति दीनोद्धरणात्परं तपः ॥ ६१ ॥
उदीरितायामिति वाचि सूरिणा पतिः प्रजानामचलान्तराशयः ।
समाहितः श्रेयसि पक्षमात्मनः पुनर्दृढीकर्तुमथोपचक्रमे ॥ ६२ ॥
शिरः समभ्यर्च्यमपीश लङ्घ्यते मया यदेतद्भवतोऽनुशासनम् ।
विहाय जन्मव्यसनानि विद्यते मुनीन्द्र नैवापरमत्र कारणम् ॥ ६३ ॥
बहुप्रकारा यदि न स्युरङ्गिनामनिष्टयोगादिकृता दुराधयः ।
जिनेन्द्रचन्द्राचरितं सुदुःसहं सहेत कः सत्यमिदं महाव्रतम् ॥ ६४ ॥
विचित्रदुःखा भवमृत्युसंततिः प्रलीयते चेद्गृहमेधिनामपि ।
भवादृशामेव विवेकचक्षुषां भवेद्वृथा तर्हि तपःपरिश्रमः ॥ ६५ ॥
इति ब्रुवन्तं तमुदारचेष्टितं जिनेन्द्रदीक्षानिहितैकमानसम् ।
विनिश्चितैकान्ततदीयनिश्चयो विशामधीशं मुनिरन्वमन्यत ॥ ६६ ॥
ततः स तेनानुमतो महीपतिर्वितीर्य राज्यं जितशत्रु सूनवे ।
तपोऽग्रहीत्संयमभारभूषणं विमुक्तये मुक्तपरिग्रहग्रहः ॥ ६७ ॥
तपश्चरन्घोरमघोरमानसः स्थिरैकपर्यङ्ककृतस्थितिर्बहिः ।
निनाय निस्त्रिंशहिमानिलाहतो निशा धृतिप्रावरणः स हैमनीः ॥ ६८ ॥
त्रिभीषणोल्काशतपातदुःसहे घनागमे घोरघनान्धकारिणि ।
स वारिधारा मुसलाकृतीः कृती क्षपासु सेहे तरुमूलमास्थितः ॥ ६९ ॥
तपेऽभिसूर्यप्रतिमं व्यवस्थितः स तप्तसूचीसदृशै रवेः करैः ।
न तुद्यमानोऽपि चचाल योगतः स्थिरा हि सन्तः करणीयवस्तुनि ७०
मनो दधद्द्वादशसु प्रतिक्षणं स भावनासु ध्रुवमध्रुवादिषु ।
क्षुदादिभिः क्षुण्णमदो न बाधितुं परीषहैर्जातुचिदप्यशक्यत ॥ ७१ ॥
इत्थं विधाय विविधं स तपस्तपश्री-
व्यालिङ्गितः परिणतोज्ज्वलधर्मलेश्यः ।

ध्यायन्गुरूनगुणगुरून्हृदयेन पञ्च
प्राणान्समाधिमरणेन मुनिर्मुमोच ॥ ७२ ॥
प्राप्याच्युतं सपदि कल्पमथाच्युतेन्द्रो
भूत्वा सरोजनयनो नयनाभिरामः ।
सम्यक्त्वरत्नरुचिरोऽनुभवन्स तस्थौ
दिव्यं सुखं द्व्यधिकविंशतिसागरायुः ॥ ७३ ॥
च्युत्वा ततो विगलितायुरसाविहाभू-
स्त्वं रत्नसंचयपुरे नृप पद्मनाभः ।
पुत्रो जगद्विजयिनः कनकप्रभस्य
माता च ते जनमनोज्ञ सुवर्णमाला ॥ ७४ ॥
जन्मावलीमिति यथावदसौ निगद्य
तूष्णीमभून्मुनिपतिर्मुनिवन्द्यपादः ।
राजापि पूर्वभवकीर्तनहृष्टरोमा
बद्धाञ्जलिर्मुनिवृषं पुनरित्युवाच ॥ ७५ ॥
जन्मान्तराणि भगवन्भवतः प्रसादा-
ज्ज्ञातानि संशयमुपैति तथापि चेतः ।
तत्प्रत्ययं कमपि नाथ कुरुष्व येन
निःसंशया भवति धीर्मम संशयाना ॥ ७६ ॥
तद्भारतीमिति निशम्य जगाद भूपं
संदेहपङ्कमपहस्तयितुं मुनीन्द्रः ।
यूथं त्वदीयनगरे दशमेऽह्नि हित्वा
दन्ती मदान्धमतिरेष्यति कश्चिदेकः ॥ ७७ ॥
तत्प्रत्ययात्स्वयमिदं न चिरेण राज-
न्निश्चेष्यसि त्वमखिलं वचनं मदुक्तम् ।
प्रत्यक्षमन्यदथवा जगति प्रमाणं
संवादकं मतिमतां सकलं प्रमाणम् ॥ ७८ ॥

प्रह्लादिनेति वचसा वदतां वरस्य
निर्धूय संशयमलं विरतस्य साधोः ।
पादौ प्रणम्य शिरसा व्रतभूषिताङ्गः
प्रत्याययौ निजपुरं प्रति पद्मनाभः ॥ ७९ ॥

आकस्मिकोद्गतबृहत्परचक्रशङ्का-
त्रस्यज्जनोक्तकिमिदंध्वनिपूर्यमाणः ।
तस्मिन्मुनीन्द्रकथितेऽथ दिने तुरंगा-
नुत्कर्णयन्कलकलोऽतिमहान्बभूव ॥ ८० ॥

किं किं किमेतदुपयाहि विलोकयेति
संप्रष्टरि क्षितिभुजि त्वरितं प्रगत्य ।
कश्चिन्निवृत्य पुनरित्यवदद्वचस्वी
निर्णीतलोकविषयाकुलतानिमित्तः ॥ ८१ ॥

कोऽपि क्षरत्करटभित्तिरुपेत्य देव
दन्ती कुतोऽपि सुरदन्तिसमानसत्त्वः ।
हन्त्युद्धतः सकलमेव पुराद्बहिःस्थं
लोकं त्वदीयभुजरक्षितमारटन्तम् ॥ ८२ ॥

निष्क्रामति प्रविशति प्रकटोऽथ वा यः
सर्वः स तत्करपराहतिचूर्णिताङ्गः ।
दिग्भ्यो बलिर्भवति किं बहुना जनानां
संहारकाल इव स द्विपरूपधारी ॥ ८३ ॥

इत्यागमं करटिनो मुनिसूचितस्य
श्रुत्वा जहर्ष हृदयेऽधिपतिर्धरित्र्याः ।
भेजे विषादमपि किंचिदुदारबुद्धि-
र्दुःसाध्यता परिमृशन्मनसा तदीयाम् ॥ ८४ ॥

तस्मान्न दुष्टकरिणो यदि पौरलोकं
रक्षामि तन्मम वृथा क्षितिपालशब्दः ।

संचिन्तयन्निति स बाहुबलद्वितीयो
निर्गत्य तस्य बलिनोऽभिमुखीबभूव ॥ ८५ ॥
बद्धा दृढं परिकरं विनिवार्य दूरे
सामन्तलोकमिभमाजुहुवे तमेकः ।
सोऽप्युन्नमय्य करमुन्नतपूर्वकाय-
स्तत्संमुखं प्रचुररोषवशादधावत् ॥ ८६ ॥
तस्यायतः करिवधूज्झितमूत्रसिक्तं
चिक्षेप वस्त्रमभिवक्रमसौ करेणोः ।
यावत्स शक्तिमुपगच्छति तत्र ताव-
त्पार्श्वे निपत्य लकुटेन जवाज्जघान ॥ ८७ ॥
यावत्पुनः स वलतेऽभिमुखं जवेन
तावद्बभूव वसुधापतिरन्यपार्श्वे ।
तत्रापि वाहयति यावदसौ विवृत्य
हस्तं तलेन निरियाय स तावदीशः ॥ ८८ ॥
पश्चात्पुरोऽप्युभयतश्च गजाधिपस्य
बभ्राम तस्य स तथा निजलाघवेन ।
सर्वैर्यथा परिधिसौधतलाधिरूढैः
सर्वासु दिक्षु युगपद्ददृशे जनौघैः ॥ ८९ ॥
निःस्पन्दं गजमिति संविधाय तस्य स्कन्धेऽसौ विधृतसृणिः समारुरोह ।
तुष्टेनामरनिवहेन लोलभृङ्गैः पुष्पौघैर्दिवि दिविजैर्विकीर्यमाणः ॥ ९० ॥
अनुपमबलवीर्यैः संमुखीभूय सर्वैः
करिपतिरुरुधैर्यैः सुरैरप्यसाध्यः ।
तमकुरुत स वश्यं लीलया चारुलीलो
नहि जगति नराणां पुण्यभाजामसाध्यम् ॥ ९१ ॥
यस्मात्केलिमसावुवास विदधल्लब्धोदयः सद्वने
तस्मात्तं वनकेलिरित्यवितथं नाम्ना प्रपोष्यामुना ।

प्राविक्षत्क्षितिपो महेन महता चञ्चत्पताकं पुरं
श्रृण्वन्पौरजनैः प्रहृष्टहृदयैरुद्गीमानं यशः ॥ ९२ ॥

इति श्रीवीरनन्दिकृताबुदयाङ्के चन्द्रप्रभचरिते महाकाव्य एकादशः सर्ग ।

द्वादशः सर्गः ।

अथ कश्चिदुपेत्य शासनान्निजभर्तुर्विदितः सभागतम् ।
तमिलाधिपतिं कुशाग्रधीरिदमूचे वचनं वचोहरः ॥ १ ॥
रविणेव निजेन तेजसा कठिनांस्तापयता महीभृतः ।
विहिताः सह मित्रबान्धवै रिपवो येन महापदाश्रिताः ॥ २ ॥
परया प्रभुशक्तिसंपदा परिरक्षन्सकलां वसुंधराम् ।
नयति प्रथितं यथार्थतां पृथिवीपाल इति स्वनाम यः ॥ ३ ॥
नयविक्रमशक्तिशोभितो मतिमान्यो द्वितयेन मानदः ।
प्रणतेषु ददातिनाभवद्द्यतिना तद्विपरीतवृत्तिषु ॥ ४ ॥
परिरभ्य दृढं स मत्प्रभुर्मयि संक्रामितवाक्यपद्धतिः ।
वदतीति भवन्तमक्षतप्रणयं दूतमुखा हि पार्थिवाः ॥ ५ ॥
महतामतिदूरवर्तिनोऽप्यनुरागं जनयन्ति ते गुणाः ।
शरदभ्रनिभा गभस्तयः कुमुदानामिव कौमुदीपतेः ॥ ६ ॥
तव कीर्तिभिरेव सर्वदिग्विततामिर्विनयैकवृत्तिता ।
सुमनोभिरिवानुमीयते फलसंपन्महती महातरोः ॥ ७ ॥
विधिना द्रवरूपताम्बुधेर्विहिता मूलत एव शान्तये ।
तव धैर्यजितेन लज्जया द्रवता नाभिभवो यदीक्षितः ॥ ८ ॥
विवृणोति मनोगतामियं नयवृत्तिर्भवतः सुशीलताम् ।
अनुकूलतया प्रकाशते निजनेतुः करिणो हि भद्रता ॥ ९ ॥
गुणवानपि स त्वमीदृशो मदनिश्चेतनधीरिवेक्ष्यसे ।
कियतापि पुरातनं क्रमं यदतिक्रम्य विचेष्टसेऽन्यथा ॥ १० ॥
प्रणमन्ति मदन्वयोद्भवं तव वंश्या इति पूर्वजस्थितिः ।
करिणेव मदस्नुतार्गला भवता सा सकलापि लङ्घिता ॥ ११ ॥

करिणो मदमूढचेतसः परिपश्यन्स्वयमेव बन्धनम्।
भजते मदवृत्तिमात्मवान्क इवानात्महितप्रवर्तिनीम्॥ १२॥
मदमूढमतिर्हिताहितं न हि जात्यन्ध इवावलोकते।
परिपश्यति सोऽथवा धिया न मदान्धस्तु धिया न चक्षुषा॥१३॥
षडमी रिपवः शरीरजा नयविद्भिर्गदिता मदादयः।
निजचेतसि यः पुरेव तान्नृपतिः शास्ति स शास्ति मेदिनीम्॥१४॥
क्षमते निजमेव रक्षितुं रिपुषड्वर्गहतं मनो न यः।
परिभूतिभयादिवात्मनस्तमपास्यापसरन्ति संपदः॥ १५॥
शठता भवतोऽङ्कुशक्रिया द्विरदेनेव मयावधीरिता।
चिरकालमियं त्वयाधुना विहितो योऽपनयः स दुःसहः॥ १६॥
वनकेलिरिति द्विपाधिपः स्वयमागत्य तवाविशत्पुरम्।
स धृतो भवतेति सत्वरैर्मम निश्चित्य चरैर्निवेदितम्॥ १७॥
स्वयमेव किल प्रहेष्यसि द्विरदं तं ननु नष्टवस्तु मे।
स पुनर्भवतात्मसात्कृतो मदपेक्षारहितेन वारणः॥ १८॥
इति ते विनिवेदितं मया कुरु जानासि यदात्मशान्तये।
हितमज्ञजनो हि शिष्यते न भवान्नीतिसमुद्रपारगः॥ १९॥
तदवेत्य वचः प्रभोरिदं भव नम्रोऽर्पय तं मतङ्गजम्।
न भवन्ति हि जातुचिन्नदा जलधौ तिष्ठति रत्नभाजनम्॥ २०॥
अपरानपि यच्छति द्विपानमुनैकेन विभुः प्रसादितः।
परिकुप्यति चेत्स दारुणो न तवायं भविता न चापरे॥ २१॥
प्रविहाय जिगीषुतामिमां भव गत्वा प्रभुपादवत्सलः।
अधिकं तव लाभमिच्छतो ननु तन्मूलमपि प्रणङ्क्ष्यति॥ २२॥
क्षमते विनयातिलङ्घनं स यथा ते गदितास्मि ते तथा।
ननु तत्र भवत्यसंशयं मम वाक्येन पयोऽपि गोरसः॥ २३॥
हितमिच्छसि चेदकैतवां कुरु मद्वाचमथ प्रियप्रियः।
रहसि व्रज तिष्ठ भाषयञ्जय जीवेति गिरः स्वयोषितः॥ २४॥

इति भाषिण एव भारती रिपुदूतस्य सगर्वमाक्षिपन् ।
नरनाथदृशा कटाक्षितो युवराजो गिरमित्युदाहरत् ॥ २५ ॥
विनयप्रशमैकभूषणं परमन्यायसमर्थनोद्यतम् ।
प्रविहाय भवन्तमीदृशं वचन वक्तुमुपक्रमेत कः ॥ २६ ॥
सचिवैरधुना भवद्विधैः परमेधोद्यमयोग्यतान्वितैः ।
सहितस्य कथं भवेत्प्रभोस्तव भूति. प्रचुरा न मन्दिरे ॥ २७ ॥
विनयैकरतिर्महागुणः सकलेऽस्मिन्भुवने स गण्यते ।
नृपतिः प्रविनिन्दितं सतामुचितं तस्य विधातुमीदृशम् ॥ २८ ॥
यदि भाग्यवशेन वारणो गृहमस्माकमयं व्यगाहत ।
इयतैव किमक्षमा प्रभोः परवृद्धिष्वसतां हि मत्सरः ॥ २९ ॥
इह तावददातुमिच्छतां निजमस्माकमयं किलाक्रमः ।
परवस्तु जिगीषतां पुनर्भवतामेष किमुच्यते क्रमः ॥ ३० ॥
वचनं क खलूपयुज्यते प्रभुरसि क्रमतोऽहमित्यदः ।
ननु खड्गबलेन भुज्यते वसुधा न क्रमसंप्रकाशनैः ॥ ३१ ॥
करिणीपतिरन्यदेव वा कृतपुण्यं समुपैति वस्तु यत् ।
बलिना तदपास्य ते बलान्नहि लोके क्वचिदीदृश. क्रमः ॥ ३२ ॥
अथ सप्रणयेन याचते करिणीनाथमनाथवत्सलः ।
इति ते विनिवेदितं मयेत्यभिधत्ते भयदर्शि किं वचः ॥ ३३ ॥
किमु तस्य न सन्ति वारणा बहवोऽन्ये परपक्षवारणाः ।
अमुना स पदेन मन्दधीर्ध्रुवमस्मानभियोक्तुमिच्छति ॥ ३४ ॥
बलवानहमित्यहंक्रिया नहि सर्वत्र भवेत्प्रशान्तये ।
अधिकक्रमतैव मृत्यवे ननु सिंहस्य घनं लिलङ्घिषोः ॥ ३५ ॥
बलगार्वितयैव निष्फलं प्रविधित्सुर्महतामतिक्रमम् ।
स्वयमेव खलः स भोक्ष्यते कटुनो यन्मधुरस्य चान्तरम् ॥ ३६ ॥
शयितस्य हरे. प्रबोधनामितिकुर्वन्तमुपेत्य मत्प्रभुः ।
सहसैव हिनस्ति किं न तं यदि न स्यात्क्षमया निवारितः ॥ ३७ ॥

अभियुज्य निहन्ति यो रिपूनभियुक्तः स पुनर्विशेषतः ।
ज्वलितुं स्वयमुत्सुकः शिखी सुतरां मारुतसंप्रधुक्षितः ॥ ३८ ॥
क्षयवान्विजिगीष्यते परैर्व्यसनी दैवविवर्जितोऽथवा ।
कलिता वद तत्र के वयं प्रसभं त्वत्प्रभुणा जिगीषता ॥ ३९ ॥
भवति प्रियमिष्टसाधकं महति क्षुद्रजने हठक्रिया ।
इति किं न स वेत्ति मूढधीरथवा को विभवैः सचेतनः ॥ ४० ॥
न भवान्किमवैति यद्बलात्कुरुते राज्यमसावकण्टकम् ।
प्रहरन्ति न सांख्यपूरुषं ननु तं मत्प्रभुशङ्कयारयः ॥ ४१ ॥
इति तस्य निशम्य भारतीं रिपुदूतः परिवृद्धमत्सरः ।
न्यगदीद्गुरुगर्वगद्गदामभिसर्पन्गिरमग्रतोऽग्रतः ॥ ४२ ॥
स्वहितं स्वधियैव बुध्यते पुरुषः सत्युदये सुकर्मणः ।
अविधेयविधिर्न बुध्यते स्वधिया नापि परेण बोधितः ॥ ४३ ॥
न निमित्तमिहोपदेशको न च शास्त्रं न च साधुसंगतिः ।
कुशलाकुशला च जायते धिषणा दैववशेन देहिनाम् ॥ ४४ ॥
अवभाति निजं स पौरुषं कथयन्निर्वहते तथैव यः ।
निजविक्रमगर्विणो रणे हसनीया बहवो मयेक्षिताः ॥ ४५ ॥
प्रविचिन्त्यमुदेतुमिच्छता प्रथमं स्वस्य परस्य चान्तरम् ।
परिमृश्य कृतो न हि क्रमः शरभस्येव विपाकदारुणः ॥ ४६ ॥
अधमेन समेन वाधिकामधिगच्छन्निजभाग्यसंपदम् ।
मतिमान्विदधातु विग्रहं बलवद्भिः सह कोऽस्य विग्रहः ॥ ४७ ॥
बहुभिः परिवारितोऽखिलं हतबुद्धिर्जितमेव पश्यति ।
अवगच्छति नेदमुद्धते गुरुकार्ये मम नात्र कश्चन ॥ ४८ ॥
स्वयमैक्षि यतो नदीरयात्पतनं स्तब्धवतस्तटीतरोः ।
अभवत्खलु तेन संमतः प्रणिपातो विदुषां बलाधिके ॥ ४९ ॥
बहुसत्त्वयुतौ स्थिराशयावविलङ्घ्यौ यदि नाम तावुभौ ।
महदेव तथापि दूरतो नदभर्तुश्च नदस्य चान्तरम् ॥ ५० ॥

१. अकिंचित्करम्

प्रियवादपरेषु विश्वसीत्कुभटेष्वेषु वृथैव मा भवान् ।
परिवारितमप्यगैर्नगं क्षुभितः प्लावयितुं क्षमोऽम्बुधिः ॥ ५१ ॥
स्वयमेतदुदाहृतं मया प्रधने तत्प्रकटं भविष्यति ।
स्फुटतामुपयाति कस्यचिद्रसभेदो नहि जिह्वया विना ॥ ५२ ॥
अहितस्य हितोपदेशनैरथवा किं मम कुर्वभीप्सितम् ।
प्रतिकूलजने ह्युपेक्षणं हितशिक्षानुगतैकवृत्तिषु ॥ ५३ ॥
सश्रुतः समुपेत्य तत्सभां क्षितिमभ्यर्चय मुक्तमत्सरः ।
प्रणतिं गमितैः शिरोम्बुजै रणभूमीमथवा गलच्युतैः ॥ ५४ ॥
क्षुभितामिति तस्य भाषितैर्युवराजप्रमुखामसौ सभाम् ।
परवागनुवादिनोऽस्य कः खलु दोषः प्रभुरित्यवारयत् ॥ ५५ ॥
व्रज योग्यगृहासनादिकं व्यवहारोचितमस्य कारय ।
अभिधाय नियुक्तमित्यसावुदतिष्ठत्प्रविसर्जिताखिलः ॥ ५६ ॥
अथ मन्त्रगृहे स मन्त्रवित्समामाहूय समस्तमन्त्रिणः ।
युवराजसमन्वितोऽभ्यधादिति वाचं वचने विचक्षणः ॥ ५७ ॥
वयमप्यगमाम कौशलं नयमार्गे यदयं भवद्गुणः ।
अवभासयतेऽखिलं जगद्दिवसोऽयं महिमा रवेरसौ ॥ ५८ ॥
परिवर्धयति स्वकौशलैः कुशलं शास्त्यवति प्रमादतः ।
जननी जनिकेव तत्फलं कुरुते नः सकलं भवन्मतिः ॥ ५९ ॥
अपि मेरुसमे समुद्गते मम का व्याकुलता प्रयोजने ।
अभिजाग्रति यस्य सर्वतो गुरवः कार्यविधौ भवद्विधाः ॥ ६० ।
द्विरदानिव मद्विधान्सदा मदमूढान्स्खलतः पदे पदे ।
अपथाद्विनिवर्तयेत को गुरवश्चेन्न भवेयुरङ्कुशाः ॥ ६१ ॥
क्रमतेऽरिषु मत्पराक्रमो भवतामेव धिया पुरस्कृतः ।
नहि धामधनोऽप्यसारथिर्नभसः पारमुपैति भास्करः ॥ ६२ ॥
स्वयमेव भवद्भिराहितश्रुतिभिः किं न सभागतैः श्रुतम् ।
निजदूतमुखेन निष्ठुरं मयि यत्तेन शठेन भाषितम् ॥ ६३ ॥

परुषं मम शृण्वतस्तथा सहसा क्षोभमुपन्नजन्मनः ।
किममन्त्रि गृहं तदीयमित्यपवादेन जनस्य वारितम् ॥ ६४ ॥
भजते गदवन्न विक्रियामुदयन्नेव रिपुश्चिकित्सितः ।
इति वक्रमतिः स कैतवाद्गुतमस्मानभिहन्तुमीहते ॥ ६५ ॥
अत एव च दण्डवर्जितः सदुपायोऽस्मि न तस्य सिद्धये ।
वदतास्मि स चेत्प्रकृष्यते मतिरासर्ववविदो हि देहिनाम् ॥ ६६ ॥
अभिधाय गिरं स सौष्ठवामिति तूष्णीं नृपताववस्थिते ।
न्यगदीदिति नीतिमद्वचः पुरुभूतिः पुरुभूतिकारणम् ॥ ६७ ॥
अभवाम भवत्प्रसादतो वयमृद्धेश्च मतेश्च भाजनम् ।
अत एव भुवि त्वमेव नो गुरुरीशः सुहृदेकबान्धवः ॥ ६८ ॥
तव कार्यविदोऽभिजल्पितुं पुरतो दृष्टपरम्परस्य च ।
नयशास्त्रलवैकलिप्तधीः परिजिह्रेति कथं न मादृशः ॥ ६९ ॥
नहि कार्यविपश्चितः पुरो निगदन्राजति शास्त्रपण्डितः ।
सकलं पुरुषस्य लक्षणं ननु संदिग्धमर्मलक्षवेदिनः ॥ ७० ॥
अधिकारपदे स्थितैस्तथाप्यनुशिष्यः प्रभुरात्मशक्तितः ।
तुषराशिकणक्रमाद्भवेदपि बालाद्भिरलं सुभाषितम् ॥ ७१ ॥
पुरुषेण जिगीषुणा सदाप्यवलम्ब्यौ नयविक्रमद्रुमौ ।
नहि तावपहाय विद्यते फलसिद्धेरपरं निबन्धनम् ॥ ७२ ॥
नयविक्रमयोर्नयो बली नयहीनस्य वृथा पराक्रमः ।
प्रविदारितमत्तकुञ्जरः शबरेणापि निहन्यते हरिः ॥ ७३ ॥
बलवानपि जायते रिपुः सुखसाध्यः खलु नीतिवर्तिनाम् ।
मदमन्थरमप्युपायतो ननु बध्नन्ति गजं वनेचराः ॥ ७४ ॥
नयमार्गममुञ्चतः स्वयं विघटेतापि यदि प्रयोजनम् ।
पुरुषस्य न तत्र दूषणं स समस्तोऽपि विधेः परामवः ॥ ७५ ॥
नयशास्त्रनिदर्शितेन यः सततं संचरते न वर्त्मना ।
शिशुवत्स कुबुद्धिरुल्मुकं स्वयमाकर्षति कृच्छ्रमात्मनः ॥ ७६ ॥

१. असमर्मज्ञस्य.

त्वमतः प्रथमो विवेकिनां सहसा दण्डमरौ प्रयुङ्क्ष्व मा ।
स हि शाम्यति साममात्रतः पृथिवीपाल नृपोऽभिमानवान् ॥७७॥
अभिमानधनो हि विक्रियां व्रजति प्रत्युत दण्डदर्शनैः ।
प्रशमं न तु याति जातुचित्परिनिर्वाति किमग्निरग्निना ॥ ७८ ॥
प्रथमं द्विषि साम बुद्धिमानथ भेदादि युनक्ति सिद्धये ।
गुरुदण्डनिपीडना रिपोरियमन्त्या हि विवेकिनां क्रिया ॥ ७९ ॥
प्रभुदोषशतं प्रमार्जितुं पुरुषस्यैकमपि प्रियं वचः ।
पयसैव जनस्य वल्लभा ननु वज्रादिमुचः पयोमुचः ॥ ८० ॥
धनहानिरुपप्रदानतो बलहानिर्नियमेन दण्डतः ।
अयशः कपटीति भेदतो बहुभद्रं नहि सामतः परम् ॥ ८१ ॥
प्रणिगद्य नयान्वितं वचः पुरुभूताविति मौनमास्थिते ।
युवराडथ पौरुषाश्रयामिति सासूयमुदाहरद्गिरम् ॥ ८२ ॥
पठितव्यमिहान्यथा स्थितं करणीयप्रतिपत्तिरन्यथा ।
नहि पृष्ठभरे नियुज्यते हलसंभावितयोग्यतः पशुः ॥ ८३ ॥
अनिरूपितकृत्ययानया ह्रियते कः खलु कूर्चशोभया ।
ननु वीजपदे व्यवस्थितं फलमन्यः पदवाक्यडम्बरः ॥ ८४ ॥
परवृद्धिनिबद्धमत्सरे विफलद्वेषिणि साम कीदृशम् ।
सुतरां स भवेत्खरः प्रियैरविभाव्यप्रकृतिर्हि दुर्जनः ॥ ८५ ॥
विषये खलु संनियोजितः सदुपायः फलवान्न चान्यथा ।
नहि वज्रधरायुधोचिते क्रमते ग्रावणि लोहमायुधम् ॥ ८६ ॥
मदभाजि परापमानताप्रवणे दण्डमुशन्ति सूरयः ।
उपयाति सुखेन वश्यता किमनड्वानपनाथनासिकः ॥ ८७ ॥
पुरुषस्तपनीयवद्गुरुर्न परैर्यावदसौ निगृह्यते ।
तुलितस्तु स एव तत्क्षणात्तृणराशौ निपतत्यसंशयम् ॥ ८८ ॥
शिवहेतुरुदाहृता क्षमा यतिनामेव न मेदिनीभुजाम् ।
बहुना ननु विप्रकृष्यते पदवी संसृतिमुक्तिधर्मिणोः ॥ ८९ ॥

अभिवाञ्छति पादसङ्गमप्यखिलः कर्तुमतिग्मदीधितेः ।
तपनं न दृशापि वीक्षितुं महिमा नन्वखिलः स तेजसः ॥ ९० ॥
कृपणस्य परानुवर्तनैः सततार्तस्य धिगस्तु जीवितम् ।
अनुनीय परं निजोचितैर्ललितैर्जीवति किं न मण्डलः[1] ॥ ९१ ॥
अनुगच्छति यः शठं प्रियैः प्रविहायोचितमात्मसौष्ठवम् ।
स निजां विवृणोत्यसारतामपवृष्टिर्निनदन्निवाम्बुदः ॥ ९२ ॥
मृत एव विलीन एव वा वरमप्राप्तभवः पुरैव च ।
न पुमान्परिभूतिजीवितः सहते कः खलु मानखण्डनम् ॥ ९३ ॥
रहितः सहजेन तेजसा पशुवत्केन बलान्न वाह्यते ।
महतामत एव वल्लभा ननु वृत्तिर्मृगराजसेविता ॥ ९४ ॥
अवगाच्युतनीति मा भवानिदमेकान्तत एव मद्वचः ।
अहमीश यतो ब्रवीम्यदः सकलं कालबलव्यपेक्षया ॥ ९५ ॥
स्वयमेव न वेत्ति किं प्रभुः स यथा क्षीणबलो बलाहवे ।
ससुहृद्व्यसनश्च वर्तते विगृहीतं कुलजैर्महाबलैः ॥ ९६ ॥
अभियातुमतः प्रयुज्यते भवतो वृद्धिमतः क्षये स्थितः ।
प्रभवेत्खलु भाग्यसंपदा सहितः स्थानगतोऽप्यरातिषु ॥ ९७ ॥
अवधार्य सुवर्णनामजामिति वाणीं करणीयपेशलाम् ।
भवभूतिरुदाहरद्वचः प्रभुणा स्निग्धदृशावलोकितः ॥ ९८ ॥
निखिले विधिवद्विवेचिते युवराजेन विधेयवस्तुनि ।
अपरोऽत्र यदाह सोऽखिलः प्रतिशब्दः शुकशारिकादिवत् ॥९९॥
विशदामसमुज्झितान्वयां नयसारामविहीनसौष्ठवाम् ।
गिरमेष कदाचिदीदृशीमभिदध्यादथवा बृहस्पतिः ॥ १०० ॥
न तथाप्यनुवर्तनामहं सहसास्य प्रविधातुमुत्सहे ।
न विमुह्यतु मद्विधः कथं गहने कृत्यविधौ विधेरपि ॥ १०१ ॥
सुविचार्य करोति बुद्धिमानथवा नारभते प्रयोजनम् ।
रभसात्करणं हि कर्मणां पशुधर्मः स कथं नु मानुषे ॥ १०२ ॥

---

१ कुक्कुर.

प्रविचेष्टितमेवमेव चेदुभयोरप्यविवेकपूर्वकम् ।
पशुमानुषयोस्तदा भवेत्किमृते शृङ्गयुगाद्विभेदकम् ॥ १०३ ॥
युवराण्मतमस्तु किं तु नः प्रतिपाल्यः समयः कियानपि ।
विदिताखिलाः प्रयुञ्जते ननु षाड्गुण्यमुदारबुद्धयः ॥ १०४ ॥
सकलं प्रविगाह्यतां चरै रिपुसर्वस्वमुपेत्य सर्वतः ।
स्वपरप्रविभागवेदने स्वयमस्तूद्यतधीर्भवानपि ॥ १०५ ॥
तरसोभयवेतनैर्वशीक्रियता भृत्यगणो यथोचितम् ।
कृतकप्रथितैश्च शासनैः परिदूष्या रिपुसामवायिकाः ॥ १०६ ॥
विनिवेद्यमिदं प्रयोजनं सकलं भीमरथस्य रंहसा ।
स न तिष्ठति लेखदर्शनात्समदुःखोऽस्ति सुहृन्न तादृशः ॥ १०७ ॥
तनयः स तनोति यः कुलं स सुहृद्यो व्यसनेऽनुवर्तते ।
स नृपः परिपाति यः प्रजा स कविर्यस्य वचो न नीरसम् ॥ १०८ ॥
तमनन्यसमानतेजसं समनुप्राप्य सहायमूर्जितम् ।
सवितेव घनात्यये भवान्भविता भासुरधामदुःसहः ॥ १०९ ॥
करिणं प्रदिशामि निश्चितं समरं वाहनि मासपूरणे ।
भवतेऽहमिति प्रहीयतां रिपुदूतो वचनैर्द्वयाश्रयैः ॥ ११० ॥
हितमिति वचनानि मन्त्रिमुख्यादिति सकलाभिमतान्यसौ निशम्य ।
अनलसमतिरर्थतोऽनुतस्थौ गुरुवचनं हृदयैषिणामलङ्घ्यम् ॥ १११ ॥

इति श्रीवीरनन्दिकृतावुदयाङ्के चन्द्रप्रभचरिते महाकाव्ये द्वादशः सर्गः ।

त्रयोदशः सर्गः ।

अथ स विक्रमवान्नयभूषणो मिलितभीमरथप्रमुखः प्रभुः ।
निरगमत्प्रतिशत्रु जिगीषया प्रशमितप्रकृतिव्यसनो नृपः ॥ १ ॥
सकललोकमनोरममुल्लसत्कुमुदपाण्डु विभावितदिङ्मुखम् ।
पथि रराज धृतं धरणीपतेः स्वयशसा सममातपवारणम् ॥ २ ॥
जलदवीथिविशालमुरः प्रभोः पृथुलहारलतामणिभिर्बभौ ।
मुखसरोजमुपासितुमागतैरुडुगणैरिव जातशशिभ्रमैः ॥ ३ ॥

प्रसृतया बभतुर्वरकुण्डलग्रथितवारिजरागमणित्विषा ।
सरसगैरिकपङ्कपरिष्कृतौ करिकराविव भूमिभुजो भुजौ ॥ ४ ॥
मुकुटरत्नचयेन परस्परव्यतिकरोल्लसितामलरोचिषा ।
जलदकाल इवेन्द्रधनुःश्रियं प्रविततान महीपतिरम्बरे ॥ ५ ॥
परिभवत्यरिनिर्जयनिर्गतो निखिलमाण्डलिकाननतानयम् ।
इति भयेन तदीयभुजद्वयं शशिरवी इव भेजतुरङ्गदे ॥ ६ ॥
शिखिगलाकृतिना रशनाश्मनां रुचिचयेन निरन्तरपूरितम् ।
क्षितिपतेरखिलां यमुनाह्रदश्रियमलुम्पत नाभिसरोरुहम् ॥ ७ ॥
गुरुमताभिरतामलमानसं विहितदिव्यशरीरपरिग्रहम् ।
त्रिदिवनाथमिव त्रिदिवौकसस्तमवनीपतयो नृपमन्वयुः ॥ ८ ॥
तुरगवारकठोरकरद्वयीधृतकशागुणपीडितकंधरैः ।
पथि भयापसरच्छिशुसंकुले स्खलितवेगमगामि तुरंगमैः ॥ ९ ॥
तुरगियत्ननिरुद्धमहाजवैर्हरिभिरुत्पतितैर्जलदोन्मुखे ।
गगननीरनिधिर्निखिलस्तदा समजनीव तरङ्गितविग्रहः ॥ १० ॥
चलितवद्भिरजीयत वाजिभिस्त्वरितमभ्यधिकेन निजौजसा ।
कृतपदैर्निखिलेऽपि महीतले यदनिलः किमिवात्र महाद्भुतम् ॥ ११ ॥
निरवधि प्रसृतैर्वसुधातले नृपबलैर्महिमा मम खण्डितः ।
इति नभस्त्रपयेव तिरोभवद्रजसि वाजिखुराहतिबृंहिते ॥ १२ ॥
सतडिदाभरणाः प्रवितन्वते धृतजला जलदा दिवि यां श्रियम् ।
स्फुरितरत्नकुथैरलिकोमलैः प्रचलितैर्भुवि सा विदधे गजैः ॥ १३ ॥
पथिषु हस्तिपकाहतडिण्डिमध्वनितनष्टजनेषु यदृच्छया ।
कुपितधीरविवर्तितदृष्टिभिः पदमदीयत मत्तमतङ्गजैः ॥ १४ ॥
नृपतिरेकक एव कुलं द्विषां क्षपयितुं क्षम एष किमत्र वः ।
जगुरितीव रवैर्वत दन्तिनां श्रितमदार्द्रकटा मधुलिङ्गणाः ॥ १५ ॥
यमवनीशगमावसरे मदं जगृहिरे करिणो जयशंसिनः ।
रजसि तेन तुरङ्गखुरोत्थिते प्रशमिते ददृशुः पदवीं जनाः ॥ १६ ॥

खुरनिपातविदारितभूमिभिः प्रजविभिस्तुरगैर्विषमीकृते ।
पथि परिस्खलनेन समुच्छलच्चरणया चलितं रथकट्यया ॥ १७ ॥
न सहते करपातमयं नृपो विजयवानपरस्य महीतले ।
रविरितीव रथध्वजचीवरैरविरलैर्विदधेऽन्तरितं वपुः ॥ १८ ॥
नृपपराक्रमबीजविवप्सुभिरिव रथैर्यदकृष्यत भूतलम् ।
मदपयोभिरपूर्यत तन्मधुव्रतकुलाकुलगण्डतलैर्गजैः ॥ १९ ॥
चलितशैलचयेन गरीयसा बलभरेण निपीडितदेहया ।
बधिरिताखिलदिग्रथमण्डलध्वनिपदैरिव निःस्वनितं भुवा ॥ २० ॥
कतिपयानि न यावदयुः पदान्यनुचरै रभसेन विनिर्गताः ।
कतिपयैः पथि तावदुपेत्य तान्भटगणा नृपतीन्परिवव्रिरे ॥ २१ ॥
परिहितायसकञ्चुकमेचकं पिहितभूमि पदातिकदम्बकम् ।
नरपतेररुचच्छरणागतं तिमिरशत्रुभयादिव तामसम् ॥ २२ ॥
कृतसमुन्नतवंशपरिग्रहा गुणविशेषविभूषितविग्रहा ।
कुलवधूरिव मुष्टिगता मुदं व्यधित योधजनस्य धनुर्लता ॥ २३ ॥
घनघटासदृशीषु कृतासना गजवधूष्ववरोधपुरंध्रयः ।
विपुलकान्तिपरिप्लुतविग्रहा विदधिरे श्रियमाचिररोचिषीम् ॥ २४ ॥
तदखिलं पुटभेदनमुद्भटैः स्फुटदिवाभवदात्तकुतूहलैः ।
न निरतैर्यदवेक्षितुमीश्वरं दशतयीष्वपि दिक्षु जनैर्ममे ॥ २५ ॥
परिचिते बहुशोऽप्यवनीश्वरे कमलिनीकुसुमैरिव भास्करे ।
विचकसे नयनैः पुरयोषितां न रमणीयमपोहति कौतुकम् ॥ २६ ॥
जनरवात्त्रसतो निपतन्त्यधस्तरलवेगसरादवरोधिका ।
युवजनं विदधे गलदम्बरप्रकटितावयवा सुकुतूहलम् ॥ २७ ॥
कृतकटुस्वरमायतकंधरं सपदि भाण्डमपास्य पलायितः ।
करिभयात्कटके समपूपुषन्नट इवाधिकहास्यरसं मयः ॥ २८ ॥
पथि वृषैः करिसूत्कृतिविद्रुतैर्मृदितधूर्द्वितये शकटे सति ।
विपुललाभकृते वणिजोऽटतो घृतघटैर्मनसा सह पुस्फुटे ॥ २९ ॥

१. उष्ट्र.

अविदितागतवारणभीभवत्पतनभग्नबृहद्दधिपात्रया ।
निववृते क्षणशोचितनाशया नृपपथात्किल बल्लवयोषिता ॥ ३० ॥
गुरुभरग्रहकुञ्चितविग्रहैश्चिरतराच्चलितैरपि चक्रिरे ।
कटकिनः प्रथमं कृतनिर्गमाः सपदि वैवधिकैरनुयायिनः ॥ ३१ ॥
नृपवधूजनयानवितानकैरलघुभिः कटकं निचितान्तरम् ।
तमवलोक्य जनैर्न स सस्मरे प्रचुरपोतचितः सरितांपतिः ॥ ३२ ॥
सरभसैर्नरनाथविनिर्गमे क्षितिभुजां प्रतिपालयतां बलैः ।
रुरुचिरे निचिताः पुरवीथयो गुरुतरङ्गचयैरिव निम्नगाः ॥ ३३ ॥
तुरगरोहकराग्रसमुत्पतत्तरलतुङ्गतुरंगतरङ्गया ।
वहुमुखैर्जलधेरिव वेलया क्षुभितया प्रसृतं नृपसेनया ॥ ३४ ॥
पटहजेन पटुध्वनिना मुहुर्मुहुरिवाह्वयता प्रतिनिःस्वनैः ।
क्षितिपतीश्वरनिर्गमशंसिना सकलसैनिकसद्मसु वभ्रमे ॥ ३५ ॥
अधिकमेधितया मुदितैर्जनैः सुहृतदृष्टिमनाः पुरशोभया ।
क्षितिपतिः सहसैव सविस्मयो रथमलोकत शालतले निजम् ॥ ३६ ॥
कृतपरस्परवाजिविघट्टनानमितवारणरोहशिरोधरा ।
व्यधित तिर्यगुपाहितकेतना निरयणं पुरगोपुरतश्चमूः ॥ ३७ ॥
विधुतपङ्करुहो मधुपायिनामिव रवैर्विदधत्परिभाषणम् ।
वसुमतीदयितं परिरभ्य तं सुहृदिवासुखयत्परिखानिलः ॥ ३८ ॥
विकसिताम्बुरुहाणि सरोरुहाण्यकलुषाश्च पयोनिधियोषितः ।
पथि विलोकयतः स्पृहणीयया क्षितिभुजोऽजनि शारदयात्रया ॥३९॥
हृदयहृद्वयसो विमलाम्बराः पृथुसमुन्नतपाण्डुपयोधराः ।
नरवरेण पुनः पुनरादराद्ददृशिरे दयितासदृशो दिशः ॥ ४० ॥
रुचिररत्नकराजितविग्रहैर्विहितसंभ्रमगोष्ठमहत्तरैः ।
पथि पुरो दधिसर्पिरुपायनान्युपहितानि विलोक्य स पिप्रिये ॥ ४१ ॥
कुचभरादसहां शुकवारणे कलमगोपवधूमवलोकयन् ।
स्मितमुखः समचिन्तयदित्यसौ क्वचिदतीव गुणोऽप्यगुणायते ॥ ४२ ॥

बृहदलाबुकगौरववामनां वृतिमुपर्युपरि प्रसृतैः पपे।
सतृषितैरिव गोकुलयोषितां विपुलकान्तिजलो नयनैर्नृपः॥ ४३॥
समधिगम्य समस्तसमीहितामवनतैर्महतीं फलसंपदम्।
क्षितिभृतः कलमैरवलोकितैः स्मृतिरजायत सज्जनगोचरा॥ ४४॥
क्षणमुपास्य परां प्रियमागतं सरसि हंसवधूमवजानतीम्।
समवलोक्य विवेद स भूपतिः सहजमेव पुरंध्रिषु कैतवम्॥ ४५॥
शशिकराङ्कुरनिर्मलगून्बहिःकृतखलान्निजसीमपरिष्कृतान्।
बुधनिभान्निगमान्स विलोकयन्नजनि हृष्टमना वसुधाधिपः॥ ४६॥
अनुपदाय बिसं प्रणयार्पितं सरसि चञ्चुधृतं परिकोपिताम्।
अनुनयन्तमथो हृदयेश्वरीमभिननन्द स कोकमिलाधिपः॥ ४७॥
जलदनादगभीरमथिध्वनिश्रवणजातसमुत्सुकमानसम्।
नटदुदीक्ष्य कुलं भुजगद्विषामभिशशंस स गोकुलवासिताम्॥ ४८॥
कलमगोपकवंशरवाहितश्रुति कुरङ्गकुलं पृतनाचरैः।
हतमुदीक्ष्य जनैरिति सोऽध्यगाद्विषयिणो नियतं विपदां पदम्॥ ४९॥
सुगतिगामिनि भावितमानसे विमलपक्षतया परिभूषिते।
न स शशाक निवर्तयितुं दृशौ स्वसदृशे नृपहंसकुले नृपः॥ ५०॥
फलितसस्यसमूहनिरन्तरास्वतिमनोरमलाङ्गलराजिषु।
क्षितिषु गौरिव गौर्जगतीभुजश्चिरतरं विचचार निरङ्कुशा॥ ५१॥
जनमनःशयने शयितं मनोभवमिव प्रतिबोधयता कृतः।
समदहंसकुलेन कलध्वनिर्नृपतिनावहितश्रुति शुश्रुवे॥ ५२॥
परिमितैर्गमनैः कुथवाहिनीं पथिषु विश्रमयन्गजवाहिनीम्।
जलधिधीरजलां जलवाहिनीं वसुमतीपतिराप स वाहिनीम्॥ ५३॥
विविधभङ्गतरङ्गशिरःस्थितैस्तुहिननिर्मलफेनकदम्बकैः।
वसुमतीव विराजति या सरिद्धनघनाघनरुद्धमहीधरा॥ ५४॥
समवगाढवतां वनदन्तिना कटतटाद्गलितस्य मदाम्भसः।
उपरि संचरतामलिनां कुलैः सतिलकाभरणेव विभाति या॥ ५५॥

कृतपरस्परकेलिभिरुच्छलन्मधुरगीतरवानुगनिःस्वनैः ।
उभयकूलगतैः पततां कुलैर्निजविनोदकरैरिव भाति या ॥ ५६ ॥
तटगतामलनीलशिलातलोल्लसितदीधितिरञ्जितनीरया ।
पतितया सततायतवर्त्मनः प्रतिमयेव विभाति मही यया ॥ ५७ ॥
मकरसूत्कृतदूरसमुच्छलत्सलिलबिन्दुभिरिन्दुमणिप्रभैः ।
सततमम्बुधराध्वनि तारकाकुलकृता क्रियतेऽभिरुचिर्यया ॥ ५८ ॥
पुलिनभूमिषु यत्र तटद्रुमव्यवहितांशुमदंशुषु मारुतः ।
सुरतजश्रमवारिकणान्पिबन्नमयते मिथुनानि नभःसदाम् ॥ ५९ ॥
घनतरैरुपरञ्जितवारिभिः सुरभिताखिलदिग्वलयान्तरैः ।
परिमलैरुपरिस्थितखेचरीसलिककेलिमधो विवृणोति या ॥ ६० ॥
दानाम्भोभिर्भूरिभिर्वारणानां श्रान्त्युद्भूतैर्वाजिनां वक्त्रफेनैः ।
चक्रे पुष्यत्स्रोतसं तुल्यनाम प्रीत्येवासौ वाहिनी वाहिनीं ताम् ॥६१॥
संसर्पत्तटगतकर्कटां समीनामुन्मज्जन्मकरविराजमानमध्याम् ।
तीर्त्वा तामुदयसमन्वितो जगाम क्षोणीभृत्सरितमिवाम्बुवाहवीथीम् ॥६२॥

इति श्रीवीरनन्दिकृताबुदयाङ्के चन्द्रप्रभचरिते महाकाव्ये त्रयोदशः सर्गः ।

चतुर्दशः सर्गः ।

मणिप्रभाभिर्मणिकूटमद्रिं सदीपमुच्चैर्हषदं ददर्श ।
च्युतं दिवोऽन्योन्यविघट्टनेन तडित्वतां वारिमुचामिवौघम् ॥ १ ॥
विचित्ररत्नैः कटकैः स्वकीयैरिवाद्वितीयां वहतो विभूषाम् ।
निशाकरो यस्य निशासु शोभां करोति चूडामणिमात्रजन्याम् ॥ २ ॥
पर्यन्तचर्यः कनकोज्ज्वलासु यन्मेखलासूच्चतरासु ताराः ।
परिस्फुरद्दीधितिभासुराणा कुर्वन्ति कृत्यं मणिकिङ्किणीनाम् ॥ ३ ॥
धूमोद्गमैरागुरवैः सुरस्त्रीप्रवर्त्यमानैः पटवासहेतोः ।
सदाम्बरे यत्र तपान्तलक्ष्मीर्वितन्यते बद्धपयोदवृन्दैः ॥ ४ ॥
दत्तश्रुतिः किंनरकामिनीनां गीतेषु मूर्छागतनिश्चलाङ्गः ।
मृगव्रजो यत्र सजीवशिल्पशङ्कां विधत्ते गगनेचराणाम् ॥ ५ ॥

निवारयन्तोऽपि दरीमुखस्थाः करप्रवेशं सवितुः पयोदाः ।
तडित्प्रभादर्शितवल्लभास्या व्रजन्ति यत्र द्युसदां प्रियत्वम् ॥ ६ ॥
प्रभावतो लब्धमहर्द्धिकस्य प्रभावतो योगिजनस्य यस्मिन् ।
नरो गतो रम्यविशालशृङ्गे न रोगतो गच्छति कोऽपि पीडाम् ॥ ७ ॥
नितम्बवाप्यः खचराङ्गनानामधःप्रवर्षिष्वपि वारिदेषु ।
विच्छिन्दते यत्र न तोयकेलिं परिस्रवन्निर्झरपूर्यमाणाः ॥ ८ ॥
परिस्रुतानीन्दुमणिप्रतानात्पयांसि पीयूषवदापिबन्तः ।
नित्यप्रसूताभिनवप्रवाला भजन्ति यत्राजरतां द्रुमौघाः ॥ ९ ॥
महौषधीगन्धगतप्रभावान्निर्वीर्यकृष्णाहिषु चन्दनानाम् ।
वनेष्वनाशङ्कितशेमुषीकाः क्रीडन्ति कान्तैः सह यत्र कान्ताः ॥ १० ॥
शिलातले यस्य घनायमाने घनायमाने कमनीयभावम् ।
विराजते देहविभा सुराणां विभासुराणामचिरांशुदेश्या ॥ ११ ॥
गन्तुं पतङ्गोपलवह्नितप्तादपारयन्त्यः सहसा प्रदेशात् ।
द्विषन्ति यस्मिन्निजमेव तुङ्गं तुरंगवक्त्राः कुचकुम्भभारम् ॥ १२ ॥
समुद्धतैर्ग्रावतले पतित्वा जडीकृतो निर्झरवारिपूरैः ।
न तापितायोमयपिण्डतुल्यस्तपेऽपि यत्रोत्तपते पतंगः ॥ १३ ॥
प्रभञ्जनः खेचरसुन्दरीणां रतिश्रमापोहकृतोपकारः ।
यस्मिन्सुगन्धीक्रियते तदास्यश्वासैरिव प्रत्युपकर्तुकामैः ॥ १४ ॥
कान्तैर्विचित्रोज्ज्वलचन्द्रकान्तैे रूढैर्लतानां निवहैः प्ररूढैः ।
यस्य द्युतिः केकिभिरक्षयस्य तेने तटे शाखितिरोहितेन ॥ १५ ॥
मध्वासवापानमनोज्ञगानाः समुन्नयन्तो मनसो विकारम् ।
सकोपकान्तानुनयेषु यूनां साहायकं यत्र भजन्ति भृङ्गाः ॥ १६ ॥
श्रुत्वा घनध्वाननिभं नटन्तः शिखण्डिनो निर्भरवारिनादम् ।
कुर्वन्ति यत्सानुगतं सुरौघं दिव्याङ्गनानृत्यविधौ वितृष्णम् ॥ १७ ॥
गुहोदरे ध्येयहिमे हिमर्तुं निदाघमव्यग्रिषु गह्वरेषु ।
सानुप्वधोगामिघनेषु वर्षाः सुखेन यस्मिन्गमयन्ति सिद्धाः ॥ १८ ॥

---

१. नि शङ्कमति . २ घना निविडा अयमाने नीयमाने ३. जलयन्त्रयुक्तेषु.

जयन्रुचा निस्तमसौ [1]समुत्कः शीतेतरांशूतमसौ [2]समुत्कः ।
द्रष्टुं [3]चमून्या जगदेकपाली बलेन साक्षाज्जगदे [4]कपाली ॥ १९ ॥

निषेव्यविवरो वरो विविधनिर्झरालंकृतः
सदन्तिचमरोऽमरोपहितमाधवीमण्डपः ।
विकासिकमलोऽमलोपलविचित्रभाभासुरो
न विस्मयमयं नगः प्रविदधाति कस्येक्षितः ॥ २० ॥

तुहिनपाण्डुरतीरजसैकतां कमलजेन गतां रजसैकताम् ।
वहति सिन्धुमयं सरसामलंकृतदिशां च चयं सरसामलम् ॥ २१ ॥
सुरयुवतिजनस्य सानुभाजो वदनसरोरुहमण्डनोद्यतस्य ।
विगलिततिमिरासु संप्रसर्पन्भवति निशास्विह दर्पणो मृगाङ्कः ॥ २२ ॥
न महीरुहाः परिहृताः कुसुमैर्मणिदीपकैर्विरहिता न गुहाः ।
न नितम्बभूः सुरजनैर्विकला न सरः समुज्झितमिहाम्बुरुहैः ॥ २३ ॥
इह गगनचरैः कंदरागोचरैः सुरभिशुचिपटैः कामिनीलम्पटैः ।
अवसितसुरतैः सानुसेवारतैः समधुकररुतः सेव्यते मारुतः ॥ २४ ॥
अलिनीनिकुरुम्बचुम्बिताग्रैः शिखरेऽस्य स्थलपुण्डरीकखण्डैः ।
भवतीव विकासशालिभिर्द्यौरुदितानेकसलाञ्छनेन्दुबिम्बा ॥ २५ ॥
विध्यातेऽप्यनिलवशेन मङ्गलार्थे दीपानामिह निकरे लतागृहेषु ।
वीक्षन्ते गगनचरा महौषधीनामुद्द्योतै रतिषु वधूमुखाम्बुजानि ॥२६॥

मत्वानुपप्लवशिखानिह रत्नदीपा-
न्नात्यन्तरव्यपगमात्पिदधत्करेण ।
नेत्रे नितम्बगतवस्त्रहृतां प्रियाणां
प्रीत्यै भवत्यधिगुहं खचराङ्गनौघः ॥ २७ ॥

बिम्बितपुष्पगुच्छनिचितव्रततिषु निपत-
न्नस्य तडिल्लतानुकरणक्षमरुचिषु गिरेः ।
काञ्चनमेदिनीषु जनयति धिषणां
नीलदलोपहारविषयां मधुकरनिकरः ॥ २८ ॥

---

१ सहर्षः. २. सुतरामुत्कण्ठित. ३ सेनान्या. ४. ईश्वर..

तटगतासितरत्नविनिःसृतैरविरलैः परितो निकरै रुचाम्।
इह कदाचनमेचकितत्विषो निजरुचिं न भजन्ति शरद्घनाः ॥ २९ ॥

मानोन्मादव्यपनयचतुराश्चैत्रारम्भे विदधति मधुराः।
यूनामस्मिन्घटितयुवतयो दूतीकृत्यं परभृतरुतयः ॥ ३० ॥

ध्वनन्नितम्बावनि तारमन्ते गीत्वा प्रियाणां वनिता रमन्ते।
इहादृतैर्हेममही नभोगैर्निषेव्यते काममहीनभोगैः ॥ ३१ ॥

व्योम्ना यातः पत्रिणोऽत्र प्रविष्टं रत्नक्षोण्यां वन्यमार्जारपोतः।
बिम्बं लौल्येनानुबध्नन्न दत्ते दिव्यस्त्रीणां गन्तुमन्यत्र दृष्टेः ॥ ३२ ॥

अयं मुनिघनोऽघनोदनसहः सहस्तिमचरोऽमरोचिततटः।
सुराद्रिसदृशो दृशोऽम्बरसदां सदाश्चितविभो विभो रमयते ॥ ३० ॥

नीलोपलोल्लसितलोलमरीचिजाल-
सान्द्रीकृतान्धतमसेष्विव गह्वरेषु।
क्रीडातिरोहिततनूर्युवतीः पतीनां
तच्छ्वाससङ्गसुरभिर्विवृणोति वायुः ॥ ३४ ॥

तीरेष्वेताः कुसुमितवानीरालीरालीनालीरनिलरयोद्धूतान्ताः।
तान्ता घर्मैरविरतमूलापातीः पातीहायं प्रसृतनदीनीरौघः ॥ ३५ ॥

घातिनिर्मथनलब्धकेवला योगिनोऽत्र परिनिर्विवासवः।
कुर्वते प्रतरपूरणादिभिः कर्मणां समबलत्वमायुषा ॥ ३६ ॥

शिखरमणिशिलानां शाखिशाखान्तरालैः
प्रसृतरविकराणामुल्लसन्रोचिरोघः।
तडिदनुकृतिकारी शङ्किताम्भोदकाला-
न्मदयितुमलमस्मिन्नीलकण्ठानकाले ॥ ३७ ॥

तटरुहकुटजावनीरुहाणामतिमहतीषु शिखासु सक्तबिम्बः।
जनयति रजनीषु तारकाणामिह कुसुमस्तवकश्रियं समूहः ॥ ३८ ॥

निकरै रुचां तिमिरहानिकरैरमितै रवेर्वियदपारमितैः।
विहतैः स्फुरन्मणिरुचाविह तै रजनीष्विव ग्रहपतेरजनि ॥ ३९ ॥

निष्क्रान्तैः शिखरचयान्निरन्तरालैरालीढाः सरसिजरागरश्मिजालैः ।
श्रीमत्तां दधति दिशो दशाप्यमुष्मिन्नीरक्तैरिव वसनैः परिष्कृताङ्गाः ॥४०

सेनापतेरिति वचो ललितैकवर्ण-
माकर्ण्य भूमिपतिरप्रतिवार्यवीर्यः ।
तस्मिन्नुदीर्णमणिरोचिषि शैलराजे
रन्तुं कियन्त्यपि दिनानि बबन्ध बुद्धिम् ॥ ४१ ॥

संपश्यता कुसुमवासितदिग्विभागा
राजीर्गिरेरनुतटं विविधद्रुमाणाम् ।
मध्याह्नवर्तिनि रवावुदितश्रमेण
प्रापे नृपेण पृतनाविनिवेशदेशः ॥ ४२ ॥

घर्मोदबिन्दुभिरुपाहितभूरिशोभा
गण्डस्थलीः पथि विलोकयतः प्रियाणाम् ।
वाधाकरोऽपि शिशिरेतररश्मिरासी-
त्तस्यावनीतलभुजोऽभिमतस्तदानीम् ॥ ४३ ॥

द्राघीयसीरविरलं रचिता वणिग्भि-
रग्रे गतैः पटमयापणराजितान्ताः ।
पश्यन्क्रयाकुलजनाः क्षितिपोऽट्टवीथी-
रुत्तुङ्गतोरणमियाय निजं निवासम् ॥ ४४ ॥

यान्तीभिरात्मनिलयाय तुरङ्गिणीभिः
सामन्तसंहतिभिरीशविसर्जिताभिः ।
वेलाभिरुद्धततरङ्गविभङ्गुराभि-
रक्षुभ्यदम्बुधिरिव ध्वजिनीनिवेशः ॥ ४५ ॥

राजाधिराजवसतेर्हयमन्दुरायाः
पण्याङ्गनापरिषदो विपणिध्वजस्य ।
पर्याकलय्य परितो विनिवेशदेशं
स्वावासभूमिरनुवासिजनेन जज्ञे ॥ ४६ ॥

वेश्यागणाः परिचितानुपचारहेतो-
रध्वश्रमातुरतनूननुपालयन्तः ।
द्वारि स्थिताः पटमयस्वनिवासपङ्क्ते-
र्वास्तव्यवद्ददृशिरे पृतनाजनेन ॥ ४७ ॥

प्राप्तश्चिरादुरुपरिश्रमखिन्नजङ्घः
पर्यूहितुं निजनिवासपदान्यशक्तः ।
बभ्राम मुग्धधिषणः परितः स्ववर्ग्य-
व्याहारनादनिहितश्रवणो जनौघः ॥ ४८ ॥

प्रत्यग्रपाकविततं सुरभीकृताश-
माघ्राय चित्तहरमिन्दुरिकादिगन्धम् ।
पर्याकुलं कटकिभिः समुपत्रजद्भिः
क्षुत्क्षामकुक्षिभिरज्ञायत धाम कन्द्वाः ॥ ४९ ॥

शैलानिलः शिथिलकम्पितदेवदारु-
रच्छाच्छनिर्झरपयःकणसङ्गशीतः ।
मार्गश्रमव्ययपटुः पटमण्डलस्थै-
र्निद्रालसैर्वसुमतीपतिभिः सिषेवे ॥ ५० ॥

प्रस्वेदफेनलवविच्छुरिताङ्गरेखै-
रुत्तीर्णपल्ययनभूरिभरैस्तुरङ्गैः ।
भूवेल्लनाय परितः परिवर्तमानै-
रावर्तवानिव बभौ शिबिराम्बुराशिः ॥ ५१ ॥

अन्योन्यदर्शनसमुच्छलितेन भूयः
संमूर्छताद्रिविवरे हयहेषितेन ।
सेनाचरैर्बधिरितश्रुतिभिर्मुहूर्तं
मूकैरिव प्रकृतवस्तुकथासु तस्थे ॥ ५२ ॥

मध्येजलं प्रकटचञ्चलपृष्ठभागे
पानाय सप्तिनिकरे परितोऽवतीर्णे ।

---

१. पुस्तकद्वयेऽप्ययं छन्दोभङ्गदूषितः पाठः; 'अज्ञायत ज्ञातम्' इति च टीका

संचारिमाद्रिसदृशैः सलिलाशयानां
प्राचुर्यवद्भिरिव वीचिचयैर्बभूवे ॥ ५३ ॥
पीताम्भसः श्रमलवानिव वारिबिन्दु-
व्याजेन वाजिनिवहाः स्नपिताः क्षरन्तः ।
संयेमिरे युगपदेव समापतन्तः
क्षिप्तोपलास्त्वथ कथंचन मन्दुरासु ॥ ५४ ॥
तोयावगाहचकितैरलिनीलदेहै-
रुत्सारितध्वजकुथाभरणास्त्रभारैः ।
कल्पान्तमारुतपरिक्षुभितैरिवाद्रि-
कूटै रराज वसुधा वरवारणेन्द्रैः ॥ ५५ ॥
यानि द्विपेन्द्रनिवहो निजपुष्कराणि
संजाततुष्टिरुदमीमिलदम्बुमभ्रः ।
तान्येव सैनिकविलुण्ठितवारिजेषु
रक्ताम्बुजश्रियमधुः सलिलाशयेषु ॥ ५६ ॥
कुर्वन्ति यामनुकृताचलतुङ्गशृङ्गाः
संध्यारुणाभ्रनिवहा नभसस्तटेषु ।
सा श्रीर्ह्रदेषु सरितां विदधे विशद्भिः
सिन्दूररागरुचिरावयवैर्गजेन्द्रैः ॥ ५७ ॥
जज्ञे पयः प्रविशतः सुतरं यदेव
भूभृत्सरित्सु पृतनाकरिणां कुलस्य ।
गण्डस्थलप्रविगलन्मदपूरपूर्ण-
मासीत्तदेव सुदुरुत्तरमुत्तितीर्षोः ॥ ५८ ॥
कृत्वा क्षणं जनकुतूहलकारि युद्धं
दर्पोद्धतैर्जलगजैर्जितकाशिनस्ते ।
जग्मुः सलीलमदमन्दपदं करेणु-
पाश्चात्यभागनिहितात्मकराः करीन्द्राः ॥ ५९ ॥

वन्येभगण्डकषणाहितदानगन्धे
नीतस्तरौ नियमनाय करी नियन्त्रा ।
रोषाद्बभञ्ज निजतापनुदोऽस्य शाखा
न श्रेयसे खलु भवत्यपदेऽपि कोपः ॥ ६० ॥

आनीलनीरदनिभैः सुविशालवंशै-
र्नागैः प्रवृत्तमदनिर्झरवारिपूरैः ।
रेजे समुन्नतमहीरुहमूलबद्धै-
स्तैर्जङ्गमैरिव निजावयवैर्गिरीन्द्रः ॥ ६१ ॥

यत्सल्लकीकिसलयं रुचये रुचिज्ञा
आसान्तरेषु ददिरे खलु हस्तिपालाः ।
तत्प्रस्युताहितवनस्मृति वारणेन्द्रं
सावज्ञमेव कवलग्रहणे चकार ॥ ६२ ॥

उत्तीर्णभारलघवः परितो महोक्षाः
पीताम्भसः श्रमभिदां नगनिम्नगानाम् ।
कूलानि वप्रमुरुदाररवाः खनन्तः
शान्त्यै भवत्युपकृतं क खलप्रियेषु ॥ ६३ ॥

छायासु यत्क्षितिरुहां तृणतोयतृप्तै-
रोमन्थतत्परमुखैर्वृषभैर्बभूवे ।
तन्नूनमध्वजपरिश्रम एव तेन
व्याजेन तैरलसनेत्रयुगैश्चचर्वे ॥ ६४ ॥

विच्छिन्नकर्णसुखकृन्निजकाकलीक-
मश्रावि किंनरगणैः कटु कंदरस्थैः ।
भारावतारसमये रसितं मयानां
रम्यं कुतूहलकरं न यथा ह्यपूर्वम् ॥ ६५ ॥

क्षुद्रेतरक्षितिरुहा करभैः प्रवाल-
जाले भृशायतशिरोधिभिरस्यमाने ।

१. उष्ट्राणाम्.

क्षीरापदेशगगलसगदाश्रु नूनं
युक्तः परार्थघटने महतां प्रमोदः ॥ ६६ ॥
चन्द्राकारस्थलममलिनोत्तुङ्गडिण्डीरपिण्ड-
श्रध्वद्वाजिव्रजमविरतोद्भ्रान्तकल्लोलमालः ।
सर्पन्मत्तद्विपमभिसरन्नक्रचक्रो जयेत्तं
स्कन्धावारं यदि कथमपि स्यादपारः पयोधिः ॥६७॥
इति तत्र गिरौ निविष्टसैन्यं चरवक्त्रादवगम्य पद्मनाभम् ।
स्वबलेन समं समेत्य कोपात्पृथिवीपालनृपोऽन्तिके बभूव ॥ ६८ ॥
तयोर्द्वयोरपि नृपयोः प्रतापिनोर्विलोकितुं बलमिव जातकौतुका ।
समाययौ सपदि शशाङ्कभूषणा विभावरी विकसिततारकेक्षणा ॥ ६९॥
तस्यां रक्षा श्रुतपरबलः संविधाय स्वसैन्ये
किंचित्कृत्वा सह निजभटैर्भाविसङ्ग्रामचर्चाम् ।
श्रित्वा शय्यां शयनभवने भासुरां पद्मनाभ-
स्तस्थौ धीरः समदवनितालिङ्गनाद्यैर्विनोदैः ॥ ७० ॥
भुवनभवनदीपीभूतबिम्बे नियत्या
गतिमुदयविरुद्धां नीयमाने मृगाङ्के ।
मुकुलिततनुतारालोचना लोचयन्ती
विरहमिव तदीयं सा विलिल्ये त्रियामा ॥ ७१ ॥

इति श्रीवीरनन्दिकृतावुदयाङ्के चन्द्रप्रभचरिते महाकाव्ये चतुर्दशः सर्गः ।

पञ्चदशः सर्गः ।

द्वयेषामप्यथ प्रातः स्थावरेतरभूभृताम् ।
उदस्थात्कटकक्षोभी संनाहपटहध्वनिः ॥ १ ॥
तस्मिन्नम्बुदगम्भीरे दिगन्तरविसर्पिणि ।
प्रकम्पं भूरपि प्रापदास्तां रिपुपताकिनी ॥ २ ॥
मदो मदोद्धताकारैर्दिक्कुञ्जरकुलैरपि ।
तत्यजे त्रस्तचेतोभिरिरकीटेषु का कथा ॥ ३ ॥

भटाना भाविसङ्ग्राममभवदुत्साहशालिनाम् ।
मनांस्यानशिरे हर्षैर्वपूंषि पुलकोद्गमैः ॥ ४ ॥
हृष्यदङ्गतया सद्यः स्फुटत्पूर्वरणव्रणैः ।
वीरैर्वीररसाविष्टैः संनद्धुमुपचक्रमे ॥ ५ ॥
कश्चित्तनुच्छदं योग्यं समरे समरेखकम् ।
देहे हृष्यत्यपर्याप्तं नामुञ्चन्नामुचत्पुनः ॥ ६ ॥
तव संनहनं नाथ लघुभूतमिवाधुना ।
इत्यूचे स्वकरस्पर्शात्पुष्टाङ्गः कोऽपि कान्तया ॥ ७ ॥
शृङ्गारद्विगुणीभूतैरमाति पुलकैस्तनौ ।
संनाहेऽन्यस्य चतुरा क्षणमन्तर्दधे प्रिया ॥ ८ ॥
रिपुरोषारुणीभूतच्छविच्छुरितकण्टकैः ।
रेजे संध्याघनाकारैर्भीषितारिघटैर्भटैः ॥ ९ ॥
भूरिभिरवधीराया रुष्टैः प्रतिगजश्रुतेः ।
भूरिभैरवधीरायाः समदानैः स्वपाणिना ॥ १० ॥
पुण्यैः कवचितस्यास्य किं कृत्यमपरं मया ।
इतीव नृपतेरङ्गे संनाहोऽनिष्टयाविशत् ॥ ११ ॥
जयलक्ष्मीपरिष्वङ्गव्यवायेन ममामुना ।
किमित्यासीद्युवेषस्य संनाहेनातिगौरवम् ॥ १२ ॥
तेजो मूर्तमिवात्मीयं सुदुर्भेदमरातिभिः ।
बभौ भीमरथो बिभ्रत्कवचं विकचाननः ॥ १३ ॥
अभूद्भीमरथेरङ्गे समरोत्कर्षशालिनः ।
द्वितीय इव संनाहो घनकण्टकितच्छविः ॥ १४ ॥
दीनानाथकृतोत्सर्गः स जयश्रीसमुत्सुकान् ।
प्रसादैः पूजयामास सामन्तान्व्रणदीक्षितान् ॥ १५ ॥

भीमं भासुरवासोभिः सुभीमं मणिकङ्कणैः ।
मुकुटेन महासेनं सेनं मौक्तिकमालया ॥ १६ ॥
चूडारत्नेन चित्राङ्गं प्रालम्बेन परंतपम् ।
रत्नकण्ठिकया कण्ठं कुण्डलाभ्यां सुकुण्डलम् ॥ १७ ॥
अनर्घमणिना भीमरथं हारेण हारिणा ।
महीरथं स्वाभरणैश्चतुरः सच्चकार सः ॥ १८ ॥ (कुलकम्)
अन्योऽपि यस्य यो योग्यः स वाहस्तुरगो रथः ।
वारणो वा विशेषज्ञस्तत्सादकृत तं नृपः ॥ १९ ॥
सेना सेना यती वद्धराजिराजिसमुत्सुका ।
चक्रे चक्रेषुखङ्गास्त्रसारा सारातिसाध्वसम् ॥ २० ॥
सज्जीकृतं महामात्रै रोपितास्त्रं पुरोधसा ।
वनकेलिमथारुह्य निरगादभिशत्रु सः ॥ २१ ॥
रथिना युवराजेन सोऽनुसस्रे नराधिपः ।
ऐरावतसमारूढो रविणेव सुराधिपः ॥ २२ ॥
नगोत्तुङ्गं समारुह्य नागेन्द्रं रणविग्रहम् ।
तमन्वगाद्भीमरथः प्रताप इव पूषणम् ॥ २३ ॥
परिज्वलन्महास्त्रौघं रथं सारथिसज्जितम् ।
मनोरथमिवास्थाय निर्जगाम महीरथः ॥ २४ ॥
परितः परिवव्रुस्तमन्येऽप्येत्य नराधिपा. ।
चतुरङ्गवलोपेताश्चतुरम्बुधिविश्रुताः ॥ २५ ॥
प्रयाणतूर्यनिर्घोषसंमिलत्सर्वसैनिकाः ।
सासीद्बह्वादिसंख्येव व्यक्तेयत्ता न वाहिनी ॥ २६ ॥
विसस्वान शिवा तस्य वामत. शिवशंसिनी ।
तामेव दिशमाश्रित्य ररास मृदु रासभः ॥ २७ ॥
भारद्वाजः कुतोऽप्येत्य परीयाय प्रदक्षिणम् ।
क्षीरिणं वृक्षमारुह्य ववाशे वल्गु वायसः ॥ २८ ॥

सहसैव समुद्भिद्य सुस्रुवे करिणां कटैः ।
भेजे कोऽपि महोत्साहो रोमाञ्चकवचैर्भटैः ॥ २९ ॥
इष्टैरिष्टार्थपिशुनैः परितोपितसैनिकैः ।
शकुनैरेभिरन्यैश्च स वक्तव्य(व्यक्तवि)जयोऽभवत् ॥ ३० ॥
इत्युत्थितं तमाकर्ण्य पद्मनाभं सराजकः ।
संनह्य पृथिवीपालोऽप्यमर्षादभिनिर्ययौ ॥ ३१ ॥
दक्षिणं गणयामास नाशिवं स शिवारुतम् ।
क्षुतं न पौनःपुनिकं न मार्गमहिखण्डितम् ॥ ३२ ॥
न कण्टकद्रुमस्थस्य काकस्य परुषं रवम् ।
न वाजिपुच्छज्वलनं न चार्तरुदितं खरम् ॥ ३३ ॥
न प्रातिकूल्यमत्यन्तं मनः पवनगोचरम् ।
नासृक्प्रवर्षमाकाशे क्रोधान्तरितचेतनः ॥ ३४ ॥
क्षयानिलचलत्पूर्वपश्चिमार्णवतुल्ययोः ।
तयोर्बभूव संघट्टः सैन्ययोरुभयोरपि ॥ ३५ ॥
अन्योन्यालोकनोद्भूतत्वरांस्तुरगसंभवः ।
पांसुर्निवारयामास कृपयेव क्षणं भटान् ॥ ३६ ॥
माद्यद्दन्तिमदोत्सेकच्छन्नपांसौ रणाजिरे ।
वल्गत्यन्योन्यमुद्दिश्य रराज भटसंहतिः ॥ ३७ ॥
हेषासक्तहये गर्जद्गजे प्रध्वनदानके ।
तस्मिन्बलद्वये शब्दमयमासीदिवाखिलम् ॥ ३८ ॥
[1]रैरोरा रैररैरेरी रोरो रोरुररेररिः ।
रु(उ)रूरुरुरूरूरोरारारीरैरुरोररम् ॥ ३९ ॥

१ अरे अरि शत्रो शत्रु आर आढौकति स्म । किंविशिष्ट । रैरोरा राय द्रव्य राति ददाति रैरो धनदस्तद्वदुरो हृदय यस्य । त्यागशील इत्यर्थ । रैररैरेरी राय रातीति रैरो धनदाता स चासौ रैरो धनदश्च रैररैरो धनव्ययकर्ता धनद इति तमीरयति परिभवतीति । किंविशिष्टस्यारे । रोरो शब्द कुर्वंत । 'रु शब्दे'। किंविशिष्ट । रोरु शब्द कुर्वन् । किंविशिष्ट । उरूरू स्थूलस्थूलोरु । किंविशिष्टस्य । उरूरो । आर । अरीरैश्चक्षेपे । उरोर्महत । अरमत्यर्थम्

तुरङ्गिणां पदातीनां रथिनां गजरोहिणाम् ।
यस्य येन समा कक्षा स तमाह्वास्त वीतभीः ॥ ४० ॥
युद्धमार्गविदो योद्धुमारभन्त महाभटाः ।
प्राणैरस्थास्नुभिः स्थास्नु यशश्चेतुमभीप्सवः ॥ ४१ ॥
स्वामिप्रसादमासीद्यो मुखरागः प्रतीच्छताम् ।
तेषामसूत्स एवारिशरजालं प्रतीच्छताम् ॥ ४२ ॥
निर्जेषुरचितस्फारमण्डपोत्सारितातपाः ।
तत्र नाज्ञासिषुर्योधाः प्रहरन्तः परिश्रमम् ॥ ४३ ॥
स्वामिसंमानयोग्यं यद्यत्स्वसंभावनोचितम् ।
यच्चाम्नायसमं तत्ते सारंसारं डुढौकिरे ॥ ४४ ॥
शस्त्रप्रहारैर्गुरुभिः समुदा येन यो जितः ।
तेनामर्षात्पुनः सोऽस्त्रसमुदायेन योजितः ॥ ४५ ॥
कस्याप्यश्वगतस्येभकुम्भं निर्भिन्दतोऽसिना ।
ततः पतन्त्यभात्पुष्पवृष्टिवन्मौक्तिकावलिः ॥ ४६ ॥
योधाः शस्त्रक्षताः पेतुर्भूरितापा रणाशयाः ।
भूतैर्बुभुक्षितैर्युद्धभूरिता पारणाशया ॥ ४७ ॥
भग्ने चापे गुणे छिन्ने रिक्तीभूते च बाणधौ ।
कस्याप्यासीद्विषा दीर्घं दण्डादण्डि कचाकचि ॥ ४८ ॥
[1]धीरधीरारिरुधिरैरुरुधाराधरैररम् ।
धरा धराधराधारा रुरुधेऽधोऽधराधरा ॥ ४९ ॥
ये तत्र जज्ञिरेऽस्त्राणां प्रगुञ्जन्निनदा नदाः ।
तेष्वासन्मूलनिर्लूनाः करिणा मकराः कराः ॥ ५० ॥
कश्चिदालोहनिर्मग्नैः प्रत्यङ्गं पूरितः शरैः ।
बभावभ्यरि निष्कम्पः सप्ररोह इव द्रुमः ॥ ५१ ॥

---

१. धीरधीरा अतिधीरा निष्कम्पा अरयः शत्रवस्तेषां रुधिराणि तैरेवोरुधाराधरैर्बृहन्मेघै अथवा गरिष्ठधारया पतमानै. । अरमतिशयेन । धराधरा त एवाधारोऽवष्टम्भो यस्या. सा अध प्रदेशे अधराधरा निम्ननिम्ना धरा भूमि. रुरुधे पूरिता.

केन[1] तत्रसुरालोकं गतेन प्रेतवर्तिना ।
के न तत्र सुरा लोकं त्यक्त्वा स्वं कौतुकागताः ॥ ५२ ॥
जज्ञे मांसोपदंशासृगासवोन्मत्तचेतसाम् ।
डाकिनीनां नटन्तीना कबन्धैर्नाट्यसूरिभिः ॥ ५३ ॥
निरन्तरनिपातीषुजालप्रच्छन्नमूर्तिना ।
भयादिव कुतोऽप्यासीद्भानुनापि पलायितम् ॥ ५४ ॥
योधानामायुधच्छिन्नैर्विरेजे रणरङ्गभूः ।
शिरोभिः शतपत्रौघैरिव व्योमसरश्च्युतैः ॥ ५५ ॥
[2]येनैकोऽपि जितः श्लाघ्यः स्वामिनामा न ना नृता ।
बभूव तस्य न कृता स्वामिना माननानृता ॥ ५६ ॥
न पपात रणे तावद्वीरच्छिन्नेऽपि मूर्धनि ।
तत्कालोद्गीर्णखड्गेन रिपुर्यावन्न पातितः ॥ ५७ ॥
पाणिभिर्गलितास्त्रौघाश्चरणैश्छिन्नपाणयः ।
छिन्नाङ्घ्रयो दुर्वचनैः प्रजह्नुः शौर्यशालिनः ॥ ५८ ॥
दन्तिनो दन्तिभिर्भिन्नाः पत्तयः पत्तिसादिताः ।
पेतू रथा रथिच्छिन्नास्तुरगास्तुरगिक्षताः ॥ ५९ ॥
क्वचित्पतितपत्त्यश्वं क्वचिद्भग्नमहारथम् ।
क्वचिद्भिन्नेभमासीत्तद्दुःसंचारं रणाजिरम् ॥ ६० ॥
भङ्गं गृह्णत्यथात्मीये सैन्येऽरिशरजर्जरे ।
पृथिवीपालसेनानीरुत्तस्थौ चन्द्रशेखरः ॥ ६१ ॥
भटाः किं प्रपलायध्वं मार्गोऽयमुचितो न वः ।
दैवादुपस्थिते कृच्छ्रे शूराणां विक्रमक्रमः ॥ ६२ ॥

---

१ प्रेतवर्तिना मृतकसबन्धिना केन मस्तकेन आलोक दृष्टिगोचरता गतेन स्व लोक त्यक्त्वा तत्र कौतुकागता सुरा. के न तत्रसुत्रस्ता २ स्वामिनामा प्रभुशब्दवाच्यो ना पुमान् येन कोऽपि न जित तस्य नृता पुरुषत्व न बभूव। स्वामिना प्रभुणा च तस्यानृता असत्या मानना न कृता.

संभ्रमं मा वृथा कृद्वं रूढे रणधुरां मयि।
अदृष्टपूर्वं भवतां ननु पृष्ठमरातिभिः ॥ ६३ ॥
प्राणैरस्थास्नुभिः स्थास्नु यशश्चेदधिगम्यते।
क्रियते स्वामिकार्यं च नाकृत्यं मरणं रणे ॥ ६४ ॥
इति संधीरयन्नात्मसैन्यं रणपराङ्मुखम्।
ढुढौके चण्डदोर्दण्डकृष्टकोदण्डदारुणः ॥ ६५ ॥
शरपञ्जरसंछन्नसमस्तगगनोदरः।
चकार क्षणमात्रेण स शत्रुकुलमाकुलम् ॥ ६६ ॥
तं रथस्थं रथारूढः स्वर्भानुरिव भास्करम्।
भीमः कटाक्षयामास पद्मनाभचमूपतिः ॥ ६७ ॥
त्रिभिः कुलकम् (विशेषकम्)
तयोर्बभूव तुमुलं रणधूर्धरयो रणम्।
व्योमव्यापीषुसंपातैर्दूरमुत्सारितामरम् ॥ ६८ ॥
परस्परास्त्रसंघट्टप्रोच्छलद्धुतभुक्शिखम्।
तीक्ष्णरोपपरिक्षेपखण्डितान्योन्यकेतनम् ॥ ६९ ॥
प्रध्वनद्धनुरारावरोषितक्षीबकुञ्जरम्।
प्रहारविगलद्रक्तधारारचितदुर्दिनम् ॥ ७० ॥
रन्ध्रं प्राप्यार्धचन्द्रेण ततो भीमस्य भासुरम्।
किरीटं पातयामास सचिह्नं शशिशेखरः ॥ ७१ ॥
भीमेनापि हतः शक्त्या क्रोधादरिरुरःस्थले।
निपपात वमन्नस्रं सह स्वामिजयाशया ॥ ७२ ॥
पुरःपतितमालोक्य तं प्रतापमिव प्रभोः।
केतुः केतुरिवोत्तस्थौ त्रासयन्नखिलं जनम् ॥ ७३ ॥
स क्रुद्धेन सुभीमेन स्फुरद्दर्पमहाविषः।
तार्क्ष्येणाशीविष इव निर्विषीकृत्य तर्जितः ॥ ७४ ॥
रथस्थेन समुत्तस्थे भग्ने केतौ सुकेतुना।
पुरः प्रदर्शितात्मीयमरुच्चञ्चलकेतुना ॥ ७५ ॥

तं महास्त्रैर्महासेनश्चकार शतशर्करम् ।
दुर्धरप्रलयाम्भोदवज्रैरिव महीधरम् ॥ ७६ ॥
वीक्ष्य तार्क्ष्यमिव च्छिन्नपक्षं तं पतितं रणे ।
विरोचन इवासह्यधामाधावद्विरोचनः ॥ ७७ ॥
तं गजस्थं गजारूढः सेनः सेनासमन्वितः ।
संमुखैर्विमुखं बाणैर्विदधे पुरुविक्रमः ॥ ७८ ॥
धनुर्महारथेनाथ दुधुवे धैर्यशालिना ।
स्वपक्षव्यसनालोकसमुद्दीपितचेतसा ॥ ७९ ॥
नभश्चावितनामासौ बद्धभ्रुकुटिभीषणः ।
ववर्ष शरधाराभिरभि शत्रुपताकिनीम् ॥ ८० ॥
क्वासौ भीमरथो यस्य बलेन किल जेष्यति ।
पद्मनाभो नटत्क्रूरकबन्धामरिवाहिनीम् ॥ ८१ ॥
गर्वगद्गदमित्युक्त्वा चिह्नोद्देशेन संमुखम् ।
धावन्प्रत्यवतस्थेऽरिः शरैर्भीमरथेन सः ॥ ८२ ॥
चिरमक्षतदेहौ तौ शरैरप्राप्तखण्डितैः ।
युयुधाते महावीरौ विस्मितामरवीक्षितौ ॥ ८३ ॥
ककुप्पर्यन्तविश्रान्ततद्बाणभयविह्वलम् ।
नूनं व्योम तदा ह्यासीन्मुक्तमूर्तिपरिग्रहम् ॥ ८४ ॥
वीराभिलाषात्सर्पन्ती समीपमुभयोर्मुहुः ।
गतागतपरिक्लेशं न जयश्रीरजीगणत् ॥ ८५ ॥
मन्त्रेणेव ततः शत्रोः शङ्कुना मूर्ध्नि ताडितः ।
मूर्छां भीमरथो भीमभुजंगम इवागमत् ॥ ८६ ॥
क्षणं प्रतीक्षते यावत्क्षात्रधर्माश्रयादरिः ।
उत्तस्थौ दशनैस्तावत्स दशन्दशनच्छदम् ॥ ८७ ॥
क्रोधस्तदङ्गे यः पूर्वं मनाक्सुप्त इव स्थितः ।
गाढारातिप्रहारेण स प्रबुद्धः क्षणादभूत् ॥ ८८ ॥

स रोषाद्विगुणोत्साहो दन्तिना प्रेर्य दन्तिनम्।
प्रतीच्छन्सुरसेनौघं जीवग्राहं तमग्रहीत् ॥ ८९ ॥
ततः पितुर्ग्रहामर्षात्समुत्तेजितसारथिः।
रथी सूर्यरथोऽधावद्धीरध्वनिध्वनद्धनुः ॥ ९० ॥
समायान्तं समालोक्य पितुः श्रान्तस्य संमुखम्।
महीरथस्तमाह्वास्त दत्त्वा स्वरथमन्तरा ॥ ९१ ॥
प्रहृत्य च चिरं चञ्चच्चारुचामीकरच्छवौ।
निचखान तदीयोरःस्थलस्थाले शिलीमुखम् ॥ ९२ ॥
सप्रहारं तमादाय सारथिर्ववले चले।
सुरमुक्तानि पुष्पाणि पेतुर्माहीरथे रथे ॥ ९३ ॥
ततः कलकलारावबधिरीकृतदिङ्मुखम्।
डुढौके धर्मपालेन पृथिवीपालसूनुना ॥ ९४ ॥
वपुः कोपारुणं बिभ्रद्धृतदिव्यशरासनः।
स वर्षञ्शरधाराभिर्घनः सांध्य इवाबभौ ॥ ९५ ॥
संभूयाभिमुखीभूतं वलिनस्तस्य राजकम्।
शरवर्षैर्घनस्येव संचुकोच गवां कुलम् ॥ ९६ ॥
कृत्स्नमायासितं दृष्ट्वा सामन्तकुलमाकुलम्।
सुवर्णनाभोऽभिमुखीबभूव रिपुप्रसरः ॥ ९७ ॥
तं वाहितरथं वीक्ष्य धर्मपालो ज्वलन्क्रुधा।
विव्याधेति वचोबाणैरधिक्षेपविषोक्षितैः ॥ ९८ ॥
अपसर्प प्रयाहीतः किं पुरो धृष्ट तिष्ठसि।
भवद्विधे न मद्बाहुः प्रहर्तुमयमिच्छति ॥ ९९ ॥
नूनमिच्छति नो जेतुं भवतैव भवत्पिता।
त्वन्मतेनान्यथा कस्मात्करोत्यनमविग्रहम् ॥ १०० ॥
कस्त्वं भीमरथः को वा कियन्मात्रः स ते पिता।
संभूय मेऽग्रतः सर्वे यदि शक्नुथ तिष्ठथ ॥ १०१ ॥

नीचोचितां समाकर्ण्य तदीयामिति भारतीम् ।
जगाद युवराडित्थं धनुर्ज्यामामृशन्मुहुः ॥ १०२ ॥
किमेभिरधमालापैर्मातुश्चापलसूचनैः ।
अस्ति कोऽप्यभिमानश्चेड्ढौकस्वालं विलम्बनैः ॥ १०३ ॥
गदितुं युज्यतेऽस्माकं न भवद्भाषितं वचः ।
तुलयन्ति महान्तो हि नात्मानमधमैः समम् ॥ १०४ ॥
स्वैरेव दुर्नयैः पापाः पच्यन्ते येन दुर्जनाः ।
विभाषमाणान्सुजनस्तेन तानवमन्यते ॥ १०५ ॥
इत्यालपैर्युवेशस्य मानवानपमानितः ।
अलक्ष्यमोक्षसंधानान्सरोषादमुचच्छरान् ॥ १०६ ॥
अर्धमार्गगतामेव तदीयामिषुसंहतिम् ।
सोऽप्यच्छिनदविच्छिन्नै रोपै रोपितकार्मुकः ॥ १०७ ॥
शिलीमुखक्षये प्रासैः कुन्तैः प्रासपरिक्षये ।
कुन्तक्षयेऽसिभिर्वीरौ सावकम्पौ प्रजह्रतुः ॥ १०८ ॥
द्वावप्यतुलसामर्थ्यौ द्वावप्यस्खलितश्रमौ ।
न जानीमो जयः क्वेति समशेत बलद्वयम् ॥ १०९ ॥
चिरयुद्धपरिश्रान्तः प्रहृत्य स ततोऽसिना ।
दध्रे सुवर्णनाभेन पृथिवीपालनन्दनः ॥ ११० ॥
वन्दिभिः स्तूयमानस्तं वन्दीकृत्य सुदुर्जयम् ।
हर्षास्राविलनेत्रस्य निनाय पितुरन्तिकम् ॥ १११ ॥
परतपस्तडिद्वक्रं चित्राङ्गः सिंहविक्रमम् ।
विजिग्ये वरुणं कण्ठश्चन्द्रकीर्तिं सुकुण्डल. ॥ ११२ ॥
अन्येऽपि रिपुपक्षस्था राजानो ये डुढौकिरे ।
ते पद्मनाभसामन्तै कृता भग्नमनोरथाः ॥ ११३ ॥
अत्रान्तरे क्रुधाधावत्स्वयमेव महाबलः ।
पृथिवीपालभूपालः करालीकृतलोचनः ॥ ११४ ॥

तमसाधारणैश्चिह्नैः प्रत्यभिज्ञाय मन्त्रिणः ।
पद्मनाभमिति स्थित्वा कर्णमूले व्यजिज्ञपन् ॥ ११५ ॥
देव कोऽप्ययमत्यन्तममानुषबलः खलः ।
स्तूयते पृथिवीपालः समस्तकपटालयः ॥ ११६ ॥
तदस्मिन्नप्रमत्तेन प्रहर्तुं स्वयमुत्थिते ।
योद्धव्यं स्वामिना नायमवज्ञाविषयो रिपुः ॥ ११७ ॥
इति मन्त्रिगिरं कृत्वा हृदये दयितामिव ।
बभूव संमुखं शत्रोः सज्जीकृतशरासनः ॥ ११८ ॥
पादरक्षसमूहेन परिवारितकुञ्जरौ ।
तावभीयतुरन्योन्यमनन्यसमविक्रमौ ॥ ११९ ॥
उभावुभयमायोद्धुं निषिध्य बलमुद्यतम् ।
दर्पादेकाकिनावेव प्रारेभाते महाहवम् ॥ १२० ॥
शिलीमुखशतैश्छन्नास्तयोस्तिर्यग्विसर्पिभिः ।
अदृश्यन्त दिगाभोगाः पतदुल्कोत्करा इव ॥ १२१ ॥
तच्छस्त्रकौशलालोकविनिश्चलविलोचनम् ।
भुवि भूमिभुजां सैन्यं तस्थौ दिवि दिवौकसाम् ॥ १२२ ॥
चलनैर्वलनैः स्थानैर्वल्गनैर्मर्मवञ्चनैः ।
तयोरभूद्धनुर्युद्धं दृसदोर्दण्डचण्डयोः ॥ १२३ ॥
यान्यानमुञ्चतारातिरनिष्ठितशरः शरान् ।
रोपैरर्धागतानेव पद्मनाभो लुलाव तान् ॥ १२४ ॥
शिलीमुखैरजय्योऽयं धनुर्वेदविशारदः ।
इति मत्वाक्षिपत्प्रासान्स प्रयासविवर्जितः ॥ १२५ ॥
खण्डयामास तानर्धचन्द्रैश्चन्द्रोज्ज्वलाननः ।
गुरुः सुवर्णनाभस्य सुवर्णाचलनिश्चलः ॥ १२६ ॥
स चक्राणि विचिक्षेप क्षेपेण रहितो रुषा ।
तानि सौवर्णमालश्च चूर्णयामास मुद्गरैः ॥ १२७ ॥

शक्तिं शक्तित्रयाक्रान्तविष्टपो विससर्ज सः।
गदाभिघातैस्तां वन्ध्यां व्यधाद्दलसुराधिपः॥ १२८॥
परशुं वाहयामास कृत्वासन्नं स दन्तिनम्।
वनकेलिधरेणासौ वज्रमुष्ट्या कणीकृतः॥ १२९॥
ततो मुमुक्षतः शङ्कुं तस्य सोमप्रभाप्रियः।
चञ्चच्चक्रेण चिच्छेद कदलीकन्दवच्छिरः॥ १३०॥
विद्रुते विद्विषां सैन्ये विलोक्य पतनं प्रभोः।
रणं संशोधयामास वनकेलिशिरः स्पृशन्॥ १३१॥
युद्धमूर्ध्नि शवीभूतान्बन्धूनुच्चित्य बान्धवाः।
संस्कारं प्रापयामासुरिन्धनीकृतसायकाः॥ १३२॥
अथ केनचिदानीय सेवकेन कृतं पुरः।
पश्यन्निति शिरः शत्रोर्निर्वेदमगमन्नृपः॥ १३३॥
धिक्कष्टमीदृशं कर्म करोति कथमीरितः।
लक्ष्मीकुलटया लोकः क्षणरक्तविरक्तया॥ १३४॥
विपत्संपदि जागर्ति जरा जागर्ति यौवने।
मृत्युरायुषि जागर्ति वियोगः प्रियसंगमे॥ १३५॥
नावियोगः सुहृत्सङ्गो न जन्मामृत्युदूषितम्।
यौवनं नाजराग्रस्तं श्रीर्नापदकटाक्षिता॥ १३६॥
रक्षायै प्रजया दत्तं षष्ठांशं वेतनोपमम्।
गृह्णन्भृतकवन्मूढो राजाहमिति मन्यते॥ १३७॥
क्रोधादिभिरयं जीवः कषायैः कलुषीकृतः।
तत्किंचित्कुरुते कर्म यत्स्वस्यापि भयावहम्॥ १३८॥
भ्रातॄन्हन्ति पितॄन्हन्ति बन्धूनपि निरागसः।
हन्यात्मानमपि क्रोधाद्धिक्क्रोधमविचारकः॥ १३९॥
हन्ता यथाहमस्यात्र परत्रैष तथैव मे।
संसारे हि विवर्तन्ते बलवीर्यविभूतयः॥ १४०॥

भोगान्धिग्धिग्धनं धिग्धिग्धिग्धिगिन्द्रियजं सुखम् ।
धिग्धिक्परोपघातेन यदन्यदपि जायते ॥ १४१ ॥
हा कथं वञ्चितः पापः पापैरिन्द्रियगोचरैः ।
विज्ञाताखिलसंसारदुरवस्थितिरप्यहम् ॥ १४२ ॥
न परं बन्धनं प्रेम्णो न विषं विषयात्परम् ।
न कोपादपरः शत्रुर्न दुःखं जन्मनः परम् ॥ १४३ ॥
तस्मात्करोमि तत्किंचिन्नृजन्मनि सुदुर्लभे ।
छिनद्मि कर्मणा येन गतागतपरिश्रमम् ॥ १४४ ॥
त्रिभिः कुलकम् (विशेषकम्)
दौःस्थित्यमिति संचिन्त्य संसारस्य नरेश्वरः ।
वितीर्य युवराजाय राज्यं सपुरवाहनम् ॥ १४५ ॥
आज्ञां सुवर्णनाभस्य कुर्वंस्तिष्ठ पितुः पदे ।
सान्तयित्वेति शोकार्तं पृथिवीपालनन्दनम् ॥ १४६ ॥
पदानतानवज्ञाय सामन्तान्सह सूनुना ।
स श्रीधरमुनेरन्ते शिश्रिये श्रमणश्रियम् ॥ १४७ ॥
ज्ञानर्द्धावुपजातायां सहैव व्रतरोपणैः ।
दीक्षासमय एवास्य शिक्षासमयतां ययौ ॥ १४८ ॥
द्वादशाङ्गश्रुताधारो द्वादशादित्यभासुरः ।
प्रत्यहं वृंहयामास स द्वादशविधं तपः ॥ १४९ ॥
विधिभिर्विविधाकारैः सिंहनिष्क्रीडितादिभिः ।
कर्मणा सह तस्यासीत्तनुस्तनुरतन्द्रिणः ॥ १५० ॥
त्रयोदशविधं तस्य चारित्रं चरतश्चिरम् ।
तीर्थकृत्कारणानीति समपद्यन्त षोडश ॥ १५१ ॥
सम्यग्दर्शनसंशुद्धिः शङ्कादिपरिवर्जिता ।
स धर्मिणि गुरौ वृद्धे श्रुते च विनयोऽधिकः ॥ १५२ ॥
व्रतेष्वहिंसाप्रभृतिष्वतिचारविपर्ययः ।
तदङ्गेषु च शीलेषु क्रोधसंत्यजनादिषु ॥ १५३ ॥

ज्ञानोपयोगः सततमुपधानादिपूर्वकः ।
संवेगो घोरसंसारदुःखभीरुत्वलक्षणः ॥ १५४ ॥
त्यागश्चाभयदानादिप्रविभेदसमन्वितः ।
तपश्चागूढसामर्थ्यशरीरक्लेशलक्षणम् ॥ १५५ ॥
समाधिस्तपसो विघ्ने कुतश्चित्समुपस्थिते ।
गुणिनां दुःखसंपाते वैयावृत्त्यसमुद्यमः ॥ १५६ ॥
भक्तियोगोऽर्हदाचार्येष्वनुरागैकलक्षणः ।
बहुश्रुतेषु चाशेषशास्त्रार्थग्रन्थवेदिषु ॥ १५७ ॥
श्रुते च द्वादशाङ्गादिबहुभेदसमन्विते ।
षण्णामवश्यकार्याणां क्रियाणामपरिच्युतिः ॥ १५८ ॥
मार्गप्रभावनाज्ञानतपःप्रभृतिकारणैः ।
तथा दर्शनवात्सल्यं सद्धर्मस्नेहलक्षणम् ॥ १५९ ॥
इति शिवसुखसिद्ध्यै भावयन्षोडशैता
रहितसकलसङ्गो भावनाः शुद्धभावः ।
परहितकरचर्याबद्धबुद्धिर्बबन्ध
व्रतनियमसमृद्धस्तीर्थकृन्नामकर्म ॥ १६० ॥
संन्यस्य सङ्गमखिलं निरवद्यवृत्ति-
राराध्य दृक्करणबोधतपांस्यपांसुः ।
त्यक्त्वा तपोभरतनुं स्वतनुं स धीरो
भेजे सुरालयमनुत्तरवैजयन्तम् ॥ १६१ ॥
फुल्लन्मल्लीकुसुमसदृशामोदमामोदिताशं
रत्नज्योत्स्नारुचिरमचिराद्देहमासाद्य सद्यः ।
दिव्यैः पुण्योदयपरिणतैस्तत्र भूत्वाहमिन्द्रो
रेमे भोगैस्त्रयसमधिकत्रिंशदब्धिप्रमायुः ॥ १६२ ॥

इति श्रीवीरनन्दिकृतावुदयाङ्के चन्द्रप्रभचरिते महाकाव्ये पञ्चदशः सर्गः ।

षोडशः सर्गः ।

लक्ष्मीवानिह भरते सरोजखण्डैरुद्दण्डैरथ विधुदीधितिप्रकाशैः ।
स्वैश्चिह्नैरिव परितो विराजमानो देशानामधिपतिरस्ति पूर्वदेशः ॥ १ ॥
भारेण स्तनकलशद्वयस्य यस्मिन्नुत्थातुं मुहुरसहा विदग्धगोप्यः ।
गीतेन स्फुटकलमाभ्रमञ्जरीणां लुण्ठाकं हरिणगणं विमोहयन्ति ॥ २ ॥
चीत्काराखबधिरीकृताखिलाशैर्यत्राह्वामिव विदधद्भिरिक्षुयन्त्रैः ।
व्याकृष्टाः सरसरसामृतं पिबन्तः पान्थौघा न पथि परिश्रमं विदन्ति ॥ ३ ॥
संतापप्रसरमुषः समाश्रितानां तुङ्गत्वे सति फलसंपदा नमन्तः ।
सच्छायाः सरसतया सदैव यत्र सादृश्यं दधति महीरुहा महद्भिः ॥ ४ ॥
नीरन्ध्रैर्विपुलफलैरकृष्टपच्यैः संपन्नं सुरकुरुवत्समस्तसस्यैः ।
न स्प्रष्टुं यमलमवग्रहा गृहोत्था निर्दोषं नरमिव दुर्जनापवादाः ॥ ५ ॥
संगीतध्वनिमुखरैर्विराजमाना प्रासादैः शशधरबिम्बचुम्बनोत्कैः ।
तत्रास्ति त्रिदशपुरीव राजधानी विख्याता त्रिजगति चन्द्रपुर्यभिख्या ॥६॥
विस्तीर्णोन्नतशिखरावलीकराग्रैरुत्तम्भामिव विदधन्निराश्रयस्य ।
कारुण्यात्पवनपथस्य भाति यस्यां प्राकारो ध्वजरमणीयगोपुराग्रः ॥ ७ ॥
क्रौञ्चाद्रिप्रतिमविलोलवीचिनाम्भःखातेनापरिमितकुक्षिणा निजेन ।
या शोभां वहति समन्ततः परीता तद्रत्नान्यभिलषता पयोधिनेव ॥ ८ ॥
यत्रोर्वीरुहनिचयः परं वियोगी सर्पादिः समजनि केवलं विलापी ।
वैरस्यं परमतिपीडितेक्षुदण्डे संग्रामे परमभवद्गदाभिघातः ॥ ९ ॥
पातालोदरमिव सेवितं सहस्रैर्नागानां हृदयमिवोरु सज्जनानाम् ।
शाक्यानां मतमिव यत्र भूमिकाभिर्बह्वीभिः स्थितमवभाति राजवेश्म ॥१०॥
प्रख्यातः प्रशमरतः प्रतापराशिस्तत्रासीदवनिपतिर्महादिसेनः ।
यः क्रान्ताखिलभुवनैर्गुणैरुदारैरिक्ष्वाकोः कुलममलैरलंचकार ॥ ११ ॥
कुन्देन्दुद्युतिनिकरावदातयान्यान्न्यक्कुर्वञ्जगति महीभृतः स्वकीर्त्या ।
कल्याणप्रकृतितया न केवलं यः स्थैर्येणाप्यनुविदधे सुराचलेन्द्रम् ॥ १२ ॥

---

१. उत्तम्भनम्. २. नीलपर्वतः. ३. कल्याण सुवर्णमपि.

लावण्यं भृशमदधादभूदगाधो रत्नानामपि परमालयो बहूनाम् ।
अन्वेतुं तदपि शशाक यं महेच्छं नाम्भोधिः प्रलयपराकृतव्यवस्थः ॥ १३
शौर्यं नातिशयि समुज्झितं नयेन न क्षान्त्या रहितमुदारया प्रभुत्वम् ।
यस्यासीद्विनयविनाकृता न विद्या वित्तं नानवरतदानभोगहीनम् ॥ १४
तस्योर्वीवलयविशेषकस्य राज्ञः पर्याप्तानुगुणवर्णनेयत्तैव ।
संसारार्णवमथनस्य भव्यभानोर्यद्भेजे सकलजगद्गुरोर्गुरुत्वम् ॥ १५ ॥
तस्य श्रीरिव कमलालयादुपेता पातालादिव परिनिर्गताहिकन्या ।
पुष्पेषो रतिरिव लक्ष्मणेति जाया सर्वान्तःपुरपरमेश्वरी बभूव ॥ १६ ॥
सच्छाया विपुलमहातरोर्लतेव मेघानामिव पदवी सतारतारा ।
चापश्रीरिव वरवंशलब्धजन्मा या रेजे सुकविकथेव चारुवर्णा ॥ १७ ॥
लोलत्वं नयनयुगे न चित्तवृत्तौ मन्दत्वं गतिषु न सज्जनोपकारे ।
कार्कश्यं कुचयुगले न वाचि यस्या भङ्गोऽभूदलकचये न चापि शीले ॥ १८
सौभाग्यं क्वचिदितरत्र रूपमात्रं क्वापि स्याद्विनयगुणोऽपरत्र शीलम् ।
यस्यां तत्समुदितमेव सर्वमासीत्प्रायेण प्रभवति तादृशी न सृष्टिः ॥ १९
सर्वेषामपि तमसा स्थितः परस्तात्तीर्थस्य क्षतरजसोऽष्टमस्य कर्ता ।
यद्गर्भे गुणनिधिरात्मनाधिशिश्ये कस्तस्या गुणगणनां विधातुमीशः ॥ २०
ता क्षोणीमिव चतुरर्णवावसानामायातां तनुमनुकृत्य मानवीयाम् ।
प्राप्योर्वीपतिरखिलेन्द्रियार्थसारामात्मानं स कलयति स्म सार्वभौमम् ॥ २१
व्यासक्तस्तदधरपल्लवे स राज्यश्रीचिन्तामपि शिथिलीचकार भूपः ।
प्रायेण स्थिरमतयोऽपि विप्रमोहं नीयन्ते मदनफलैरिवेन्द्रियार्थैः ॥ २२
निर्मग्नं विषयसुखाम्बुधावगाधे तं मन्दोद्यममवधार्य राजकार्ये ।
स्वातन्त्र्यं ययुरखिलानि मण्डलानि मन्दत्वं भवति न कस्य वाभिभूत्यै ॥ २३
व्युत्थानं सचिवमुखान्निशम्य राज्ञां राजेन्द्रो निजमभिनिन्द्य च प्रमादम् ।
निर्जेतुं स दश दिशोऽन्यदा प्रतस्थे सामन्तैः परिकरितः सहस्रसंख्यैः ॥ २४
प्राक्पूर्वां दिशमुपसृत्य धूतधन्वा कृत्वाथ स्वशरशरव्यमङ्गराजम् ।
कारुण्यात्प्रणतिपरे रराज राज्यं तत्सूनौ विदधदुपायनीकृतेभे ॥ २५ ॥

१ अष्टमस्तीर्थंकर.

प्रोद्दामद्विरदरदप्रभेदनिर्यद्योधासृक्प्लुतरथचक्रचक्रवाले ।
तेनाजौ प्रविदधिरे कलिङ्गभर्तुः कामिन्यो वलयविहीयमानहस्ताः ॥ २६ ॥
प्रादाब्जद्वितयशिलीमुखायमानं स्वग्रीवानिहितकुठारमेकवीरः ।
पञ्चालाधिपतिमसौ व्ययुङ्क्त रत्नैर्न प्राणैः प्रणतकृपालवो महान्तः ॥ २७ ॥
संछन्नाखिलककुभो घनानिवोग्रान्निर्धूमायुधजनिताचिरांशुशोभान् ।
चेदीशं द्रुममिव निघ्नतः समूलं तस्यासीन्मरुदनुकारकारि वीर्यम् ॥ २८ ॥
संप्राप्तस्तटभुवि पूर्ववारिराशेरुद्वेलः क्षितितलपालिनो बलौघः ।
प्रोत्खातद्विषदवनीरुहप्रतानो जज्ञेऽसावपरपयोधिसंगमाभः ॥ २९ ॥
कल्लोलोच्छलितविदीर्णशुक्तिमुक्तां ते मुक्तावलिमनुवेलमिन्दुगौरीम् ।
गच्छन्तीमिव रिपुकीर्तिमब्धिपारं गृह्णन्तः क्षितिपतिसैनिका विरेजुः ॥३०॥
ते पीत्वा प्रहरणधारिणामरीणामायुर्भिः सह शुचिनालिकेरनीरम् ।
वेलान्तर्वणविवरेषु तस्य योधाः कङ्को(ल्लो)लानिलविहतश्रमा ववल्गुः ॥३१॥
स स्तम्भं जयककुदं निषूदितारिर्वेलाद्रेः शिरसि निखानयांबभूव ।
अभ्रान्ताखिलककुभः स्वकीयकीर्तेर्विश्रान्त्यास्पदमिव नाकमारुरुक्षोः ॥३२॥
भूभर्तुर्दिशमभिदक्षिणां यियासोः सैन्योत्थैरथ पथि सैकतै रजोभिः ।
कुर्वद्भिः सितमुडुवर्त्म तस्य कार्ष्ण्यं शत्रूणामिव समधार्यताननेषु ॥ ३३ ॥
तत्रासौ समुपगतः समुद्यतासिरान्ध्रीणां रणविनिपातितप्रियाणाम् ।
संपूर्णं तुलितकलङ्कगण्डभित्ति व्यालम्बालकमकृताननेन्दुबिम्बम् ॥ ३४ ॥
यत्काचेष्विव भृशमन्यपार्थिवेषु न व्यक्तिं व्यपगतधामसु प्रपेदे ।
कर्णाटेष्वजनि परिस्फुटं तदीयं तद्भानोरिव तपनोपलेषु तेजः ॥ ३५ ॥
सामन्तोपचितचमूपयुक्ततोया रिक्तत्वं ययुरचिरेण याः सरस्यः ।
तास्तत्र द्रमिलवधूवियोगजाश्रुस्रोतोभिः स पुनरपूरयत्प्रवृद्धैः ॥ ३६ ॥
घर्षद्भिर्मलयगिरौ महागजानां ग्रैवेयैरकृषत चन्दनेषु येऽङ्काः ।
तस्योर्वीतलतिलकायमानकीर्तेस्तेऽपाचीप्रविजयसाक्षिणो बभूवुः ॥ ३७ ॥
पण्यस्त्रीमिव समुपात्तपत्रपूगैस्तैर्भुक्त्वा मलयजभूषितामपाचीम् ।
संसर्पत्परिमलकुङ्कुमाभिरामा तद्योधैर्द्रुतमकटाक्षि पश्चिमाशा ॥ ३८ ॥

भूपाले विजितसमस्तदक्षिणाशे यत्राभूत्प्रतिहतशक्तिरन्तकोऽपि ।
कस्तत्र त्वमिति मरुच्चलैः प्रचक्रे तच्चिह्नैरिव वरुणोपसारसंज्ञः ॥ ३९ ॥
लाटीनां कठिनबृहत्पयोधराग्रसंघट्टप्रतिहतिजर्जरे पुरेव ।
लाटीये हृदयतटे पतस्तदीयः शस्त्रौघः परमजनिष्ट कीर्तिभागी ॥ ४०
तत्तेजो विहितविपक्षकक्षदाहं लेशेनाप्यजनि न वाडवाविहीनम् ।
गम्भीरे स्थितिमति सत्त्वभाजि सिन्धुनाथेऽपि ज्वलितुमलं यतो बभूव ॥४१
दर्पान्धाञ्झटिति हठेन पारसीकान्वैर्तस्या विनतरिपुर्विनीय वृत्त्या ।
तैर्दत्तां बहुविधरत्नगर्भदण्डव्याजेनादित गुरुदक्षिणामिवासौ ॥ ४२ ॥
भूभर्तुः कुसुमशरानुकारिकान्तेः संपर्कं समुपगता करेण सद्यः ।
सा वल्गत्तुरगखुरोत्थरेणुरूपात्रोमाञ्चानमुचदिवोच्चकैः प्रतीची ॥ ४३ ॥
संप्राप्तैस्तटमपराम्बुधेर्बलेभैः संरम्भादभिपततो निहत्य मुक्तान् ।
वेलान्तोच्छ्रिततरुपूदलम्बयत्स स्वख्यातिस्मृतिकरणक्षमाञ्जलेभान् ॥ ४४
तत्राशामभिचलिते कुबेरगुप्तां संच्छन्नं तुरगखुरोत्थितै रजोभिः ।
व्योमासीद्बलभरपीड्यमानमूर्ध्नामुच्छ्वासैरिव फणिनां रसातलोत्थैः ॥ ४५
प्राप्तस्योत्तरदिशमेति तीव्रभावं तिग्माशोरपि न विना क्रमेण तेजः ।
व्याक्षेपक्षणमनपेक्ष्य सद्य एव स त्वासीदरिजनदुःसहप्रतापः ॥ ४६ ॥
तस्योर्वीवलयभुजः समस्तदिक्कैः सामन्तैः समुपगतैः प्रबृंहितेभ्यः ।
सैन्येभ्यः परिददतावकाशदेशं स्वानन्त्यं प्रकटितमुत्तरापथेन ॥ ४७ ॥
तत्रेन्दूपलशकलोज्ज्वलैः समन्तात्सर्पद्भिर्नभसि करेणुशीकरौघैः ।
कौबेर्या इव निजनायकाभिभूतिं शङ्किन्याः प्रविगलदश्रुमिश्रकाशे ॥ ४८
हृत्वापि द्रविणमसावभोगवृद्धं टक्कानां वधकरणोद्यतासिरासीत् ।
नाज्ञासीत्तदपहृतेर्विधानमात्रादेवामूंस्स्वयमसुभिर्विमुक्तदेहान् ॥ ४९ ॥
काश्मीरप्रभविषु भूमिभृत्सु वज्रीभूयासौ पृथुकटकान्वितेषु भूपः ।
कीरीणामभिनवयौवनोद्धताना लावण्यश्रियमजनिष्ट शोचनीयाम् ॥ ५०
कापोताङ्गरुहविधूसरः समन्ताद्यः पांसुर्नभसि ससर्प तच्चमूत्थः ।
संत्रासोदयपरिकम्पमानपक्षे संजज्ञे खशमशके स एव धूमः ॥ ५१ ॥

१ अष्टमस्तीर्थंकर २. उत्तरदेशोद्भवाना भिल्लानाम्. ३. चकार. ४. खशा उत्तरवासिन केचन जना.

कस्तूरीमृगसुरभौ हिमाचलेन्द्रे प्रच्योतत्पयसि निवेशितात्मसैन्यः ।
स्वर्वीणाकलितकरैः स किंनराद्यैः शुश्रावेन्दुरुचि यशः प्रगीयमानम् ॥५२॥
इत्याशाः समदवधूरिव क्षितीशः संक्षेपात्करमिलिताः स संविधाय ।
संतुष्टाखिलजनवर्धितोत्सवायां प्रत्यागादतुलपराक्रमः स्वपुर्याम् ॥ ५३ ॥
भूपानां वसनयुगादिसत्कृतानां संघातं सपदि यथायथं विसर्ज्य ।
संपश्यन्मुखकमलं स लक्ष्मणायाः साम्राज्यं समनुबभूव दीर्घकालम् ॥५४॥
प्रागेव प्रमुदितधीर्जिनावताराद्रत्नानाममुचदहिद्विषा प्रयुक्तः ।
कोट्यर्धं प्रतिदिवसं त्रिकोटियुक्तं षण्मासानथ धनदस्तदीयगेहे ॥ ५५ ॥
अष्टौ च त्रिदशपतेर्निदेशवाक्यात्तस्यान्तःपुरमुपगम्य दिक्कुमार्यः ।
व्यानम्राः स्वमभिनिवेद्य लक्ष्मणायाः कर्तव्यं व्यधिषत गर्भशोधनादि ५६

सौधोत्सङ्गे तुङ्गपल्यङ्कसुप्ता कल्याणाङ्गी यामिनीपश्चिमार्धे ।
चिह्नीभूताञ्जैनजन्मानुमाने स्वप्नानेतान्साथ देवी ददर्श ॥ ५७ ॥
शैलेन्द्राभं शुभ्रमैन्द्रं गजेन्द्रं दर्पोत्सेकोद्रेकमाणं गवेन्द्रम् ।
नागेन्द्रौघं द्रावयन्तं मृगेन्द्रं लक्ष्मीं हस्तन्यस्तलीलारविन्दाम् ॥ ५८ ॥
मालायुग्मं प्रान्तविश्रान्तभृङ्गं सान्द्रज्योत्स्नं पार्वणं शीतभानुम् ।
भानुं भासा भासिताशान्तरालं मीनद्वन्द्वं क्रीडदन्योन्यरक्तम् ॥ ५९ ॥
कुम्भावम्भोजावृतावम्बुपूर्णौ शुभ्राम्भोजोद्भासितोयं तडागम् ।
वीचीचक्रैश्चुम्बिताकाशमब्धिं सिंहव्यूढं विष्टरं शैलतुङ्गम् ॥ ६० ॥
दिव्यं देवैः सेव्यमानं विमानं नागावासं नागकन्याभिरामम् ।
सर्पत्तेजोमण्डलं रत्नराशिं धूमत्यागादुज्ज्वलं धूमकेतुम् ॥ ६१ ॥
स्वप्नानेतान्भूरिकल्याणहेतून्गत्वा प्रातः प्रीतिविस्तारिताक्षी ।
सा भूभर्तुः सूचयामास देवी चक्रे तेनापीति सा तत्फलज्ञा ॥ ६२ ॥
ब्रूते नागस्ते त्रिलोकैकमुख्यं कल्याणास्ये सूनुमुक्षागभीरम् ।
सिंहः सिंहोदारदुर्लङ्घ्यवीर्यं लक्ष्मीर्देवेन्द्राभिषेकैकयोग्यम् ॥ ६३ ॥
दामद्वन्द्वात्सुभ्रु सोऽनन्तकीर्तिर्भावी चन्द्रात्तृप्तिहेतुः प्रजानाम् ।
मोहध्वान्तध्वंसकस्तिग्मभासः पाठीनाभ्यां सर्वशोकैर्विमुक्तः ॥ ६४ ॥

१. नदन्तम्.

कुम्भालोकाल्लक्ष्मणैः पूर्णदेहस्तृष्णावह्निच्छित्सरोवीक्षणेन ।
यादोनाथात्केवलज्ञानभागी लब्धा सिद्धेर्हैमसिंहासनेन ॥ ६५ ॥
स्वर्गादेता देवि देवालयेन नागावासाद्धर्मतीर्थस्य कर्ता ।
क्रीडाशैलो रत्नपुञ्जाद्गुणानां धक्ष्यत्युग्रं वह्निना कर्मकक्षम् ॥ ६६ ॥

फलं स्वप्नावल्याः सकलमिति निश्चित्य दयिता-
द्दधाना रोमाञ्चं प्रकटमपरं कञ्चुकमिव ।
प्रमोदं सा भेजे कमपि वचनानामविषयं
मुदे केषां न स्यादभिलषितसंप्राप्तिरथवा ॥ ६७ ॥

अथाहमिन्द्रः स ततोऽवतीर्य स्वायुःक्षयेऽनुत्तरवैजयन्तात् ।
कुक्षौ प्रशस्तेऽहनि लक्ष्मणाया विवेश शुक्ताविव वारिबिन्दुः ॥ ६८ ॥

तस्मिन्गर्भावतारं कृतवति भुवनक्षोभसंपादिपुण्ये
सर्वाटोपेन गत्वा क्षितिपतिभवने सासुरेन्द्राः सुरेन्द्राः ।
कृत्वा कल्याणमुच्चैर्हतपटुपटहा वेणुवीणाभिरामं
नृत्यन्तः स्व निवासं कृतजिनजननीपादपूजाः प्रजग्मुः ॥ ६९ ॥

श्रीह्रीधृत्यादिभिः स्वान्वपुषि वरगुणान्कान्तिलज्जादिरूपा-
न्देवीभिस्तन्वतीभिः सततमनुपमप्रीतिभिः सेव्यमाना ।
पश्यन्ती रत्नवृष्टिं स्वयमुदयवतीं प्रत्यहं स्वर्गिमुक्तां
मासान्गर्भप्रभावान्नव नलिनमुखी सा सुखेनैव निन्ये ॥ ७० ॥

इति श्रीवीरनन्दिकृतावुदयाङ्के चन्द्रप्रभचरिते महाकाव्ये षोडश सर्गः ।

सप्तदश सर्गः ।

अथ सा प्रसूतिसमयेन जिनमिव दिदृक्षुणेरिता ।
पौषमलिनदशमीक्षयजां तिथिमाप्य सुन्दरमजीजनत्सुतम् ॥ १ ॥
ककुभः प्रसेदुरजनिष्ट निखिलममलं नभस्तलम् ।
तस्य जननसमये पवनः सुरभिर्ववौ सुरभयन्दिगङ्गनाः ॥ २ ॥
वियतः पतद्भिरतिहृष्टहृदयसुरवृन्दवर्धितैः ।
दिव्यकुसुमनिकरैररुचत्क्षितिमण्डलं भ्रमरबद्धमण्डलैः ॥ ३ ॥

मणिघण्टिकाः सदसि रेणुरकरहति कल्पवासिनाम् ।
ज्योतिरमरसदने सहसा प्रजगर्जुरूर्जितरवं गजारयः ॥ ४ ॥
प्रणनाद भावनगृहेषु जलदपटुशङ्खसंहतिः ।
व्यन्तरसुरभवनेष्वहताः पटहाः प्रतिध्वनिमुचः प्रदध्वनुः ॥ ५ ॥
इति हेतुभिः प्रचलितैश्च समसमयमात्मविष्टरैः ।
ज्ञातजिनपतिभवाः परितो गगनं प्रपूर्य विबुधाः प्रतस्थिरे ॥ ६ ॥
प्रचलत्सुरासुरकिरीटकिरणनिकुरम्बरञ्जिताः ।
मण्डनमिव जगृहुः ककुभोऽप्यथवा न कस्य जिनजन्म वृद्धये ॥ ७ ॥
अधुना व्यनक्ति जिन एव भुवनमिदमत्र किं मया ।
कृत्यमिति सुरविमानचयैस्त्रपयेव भानुरभवत्तिरोहितः ॥ ८ ॥
सुरपङ्क्तिरान्नृपतिगेहमरुचदमरालयातता ।
अन्तरमकलयता द्युभुवोरिव मानरज्जुरुदतारि वेधसा ॥ ९ ॥
स चतुर्विधोऽपि नृपसद्म विविधमणिरत्नभासुरः ।
प्राप भृतसकलभूमितलो जलराशिवत्सुरगणः सवासवः ॥ १० ॥
अथ मायया जनितमात्रतदनुकृतिरूपमर्भकम् ।
मातुरुरसि विनिवेश्य शची जिनमुज्जहार गुरुभक्तिभाविता ॥ ११ ॥
तमुदीक्ष्य भासुरमशीतरुचिमिव शचीसमाहृतम् ।
पद्मवनमिव विकासमगाद्युगपत्सहस्रमपि चक्षुषां हरेः ॥ १२ ॥
सुरव्याहृते जयजयेति भुवनमभिसर्पति ध्वनौ ।
हस्तधृतवपुषमात्मगजं तमरोपयत्प्रथमकल्पनायकः ॥ १३ ॥
इतरे च तं परमभक्तिभरनतकिरीटकोटयः ।
भेजुरमरपतयोऽन्तगता विभृतातपत्रकलशाब्दचामराः ॥ १४ ॥
सुरयोषितो विविधधूपबलिकुसुमरुद्धपाणयः ।
मङ्गलमुखरमुखाम्बुरुहाः करिणीगताः समुपतस्थिरेऽग्रतः ॥ १५ ॥
चलितेऽभिमेरु सुरनाथनिवहपरिवारिते जने ।
नेदुरथ विबुधहस्तहताः परितः प्रयाणपरिशंसिभेरिकाः ॥ १६ ॥

---

१. करताडनं विना शब्द चक्रु   २. अब्दो दर्पण इति टीका

सुरपेटकैः पटु नटद्भिरतिललितगीतवादितैः ।
नृत्तमयमिव तदा सकलं सदिगन्तरं समभवन्नभस्तलम् ॥ १७ ॥
भुवनातिशायिजिनरूपविनिहितविलोचनोत्पलैः ।
लङ्घितमपि बुबुधे विबुधैर्न सुराद्रिवर्त्म तदुपात्तविस्मयैः ॥ १८ ॥
अथ ते परीत्य सुरशैलमुरुरुचिरचैत्यमन्दिरम् ।
पाण्डुकदृषदि सुरप्रमुखा हरिविष्टरे सुखमतिष्ठयञ्जिनम् ॥ १९ ॥
सुरपङ्क्तिमाशु विरचय्य कृतविततिमा पयोम्बुधेः ।
चक्रुरमलतरदुग्धघटैरभिषेचनं त्रिदशलोकनायकाः ॥ २० ॥
अभिषिच्य तं ललितनृत्तमधुररवगीतवादितैः ।
वज्रमयनिशितसूचिकया विविधुर्युगं श्रवणयोः सुरेश्वराः ॥ २१ ॥
मणिकुण्डलाङ्गदकिरीटकटकरशनादिभूषणैः ।
दिव्यकुसुमवसनैश्च सुरास्तमभूषयंस्त्रिभुवनैकभूषणम् ॥ २२ ॥
प्रविधाय ते समयमेकममरपतयः कृतोत्सवाः ।
चन्द्रसमरुचिरयं भगवानिति चन्द्रपूर्वमसुमाह्वयन्प्रभुम् ॥ २३ ॥
अथ भक्तितः प्रथमकल्पपतिरितरवासवान्वितः ।
स्तोतुमिति विरचिताञ्जलि तं सहजत्रिबोधसहितं प्रचक्रमे ॥ २४ ॥
सकलावबोधमकलङ्कमनुपममचिन्त्यवैभवम् ।
जन्मरहितमजरामरणं जितमत्सरं जिनमभिष्टुवेऽष्टमम् ॥ २५ ॥
स्तुतिशक्तिरस्ति न ममेश तदपि हितकाङ्क्षया स्तुवे ।
शक्यमिदमिदमशक्यमिति प्रविचारबाह्यमतयो हि कार्थिण ॥ २६
हरिविष्टरस्थितमशेषजननयनहारि ते वपु ।
कान्तिरुचिरमुदयाद्रिशिरोगतमिन्दुमण्डलमिवावभासते ॥ २७ ॥
जिन यः समाश्रयति मार्गमखिलजनवत्सलस्य ते ।
तस्य न भवभयमस्ति पुनः किमु नौस्थितो जलनिधौ निमज्जति ॥२
तव नाथ यश्चरणयुग्ममविचलितभक्ति सेवते ।
तस्य किमु खलु करोति यमो नहि बाधते तुहिनमग्निसेविनम् ॥२

तव दर्शनं जगदधीश विदधदजरामरं जगत् ।
कस्य न कथय रसायनवद्विदुषामभव्यमपहाय रोचते ॥ ३० ॥
सुखमाश्रिताय जिननाथ वितरसि यदिच्छया विना ।
शक्तिरियमनघ ते सहजा किमु विस्रसा श्रमहरं न चन्दनम् ॥ ३१ ॥
स कृती कृतार्थमपि तस्य जगति कलयामि जीवितम् ।
यस्य हृदयसरसि स्फुरति प्रतिवासरं जिन तवाङ्घ्रिपङ्कजम् ॥ ३२ ॥
सुरपूज्य यः सततमेव वहति हृदयेन नाम ते ।
मन्त्रकुशलमिव शाकिनिकाः प्रभवन्ति न च्छलयितुं तमापदः ॥ ३३ ॥
मतिमातनोति हरतेऽघमुपनयति सर्वसंपदः ।
किं तदधिप विदधाति न यद्भवदङ्घ्रिपङ्करुहसेवनं नृणाम् ॥ ३४ ॥
सकलोऽप्यपेक्ष्य किमपीश परहितरतः प्रजायते ।
न क्वचिदियमुपलब्धचरी तव निर्व्यपेक्ष भुवनोपकारिता ॥ ३५ ॥
हरयोऽभिषेकमुपगम्य विदधति शची प्रसाधिका ।
वारि वहति निवहो द्युसदामपरस्य कस्य महिमा जिनेदृशः ॥ ३६ ॥
पशवोऽपि संनिधिमवाप्य तव जिन भवन्ति भाक्तिकाः ।
मानुषतनुरपि यस्तु मतिं त्वयि नातनोतु स पशुः पशोरपि ॥ ३७ ॥
भयरोगशोकमरणानि भवभयविचित्रवेदनाः ।
तावदभव भजते भवभृत्त्वयि यावदस्य हृदयं न लीयते ॥ ३८ ॥
नम इत्यपि त्वयि जिनेन्द्र विनिगदितमक्षरद्वयम् ।
पापमखिलमपहन्ति नृणामपरस्तु वाग्विभव एव वाग्मिनाम् ॥ ३९ ॥
इति संप्रधार्य भुवनेश भवति विनुतिः प्रवध्नता ।
सिद्धनुतिकृतफलेन मया न वितन्यते जिन ततो नमोऽस्तु ते ॥४०॥
तमिति प्रणुत्य गुरुभक्तिभरनततनुः पुरंदरः ।
सोत्सवमनयत चन्द्रपुरीं परिवारितः सुरगणेन नृत्यता ॥ ४१ ॥
प्रविधाय तत्र पुनरेव मुदितहृदया महोत्सवम् ।
भेजुरमरनिवहाः स्वभुवं विनिवेद्य तं जनवयोर्जिनार्भकम् ॥ ४२ ॥

१. स्वभावेनेति टीका.

स्वकराङ्गुलीर्निजमुखेन विबुधपतियोजितामृताः ।
प्रीतिविकसितमुखः स लिहन्न चकार मातृकुचयोरतिस्पृहाम् ॥ ४३ ॥
विदधज्जितस्फटिककान्तिरखिलजनलोचनोत्सवम् ।
वृद्धिमभजत जिनाधिपतिः प्रतिपच्छशाङ्क इव सोऽनुवासरम् ॥ ४४ ॥
तमरीरमत्सुरकुमारसमितिरभिगम्य सुन्दरम् ।
पौरजनहृदयहृष्टिकरैः करकन्दुकप्रभृतिभिर्विनोदनैः ॥ ४५ ॥
प्रकृतिस्फुटं ग्रहगणस्य गमनमिव चापलं शिशोः ।
क्रीडनमकृत पृथग्जनवत्प्रतिबद्धबुद्धिरपि यज्जिनेश्वरः ॥ ४६ ॥
विचरन्स कुट्टिममहीषु परिजनकराङ्गुलीः श्रितः ।
मन्दनिहितचरणो रुरुचे सरसीषु हंस इव वासरद्युतिः ॥ ४७ ॥
शुशुभे करात्करतलानि सकलसुहृदां स संचरन् ।
दीधितिरुचिरवपुर्वणिजामविबुद्धमूल्य इव वारिधेर्मणिः ॥ ४८ ॥
मणिमुद्रिकाकटकहारवसनरसनादिभूषणम् ।
तस्य सुरपतिगिरा धनदः प्रजिघाय सर्वमपि शैशवोचितम् ॥ ४९ ॥
स कुमारयोग्यजलकेलिगजतुरगरोहणादिभिः ।
कर्मभिरतिशयितान्यजनैरनयत्कियन्तमपि कालमूर्जितः ॥ ५० ॥
हरिपीठमास्थितवतोऽथ निखिलनिजपार्थिवान्वितः ।
तस्य विरचितविवाहविधीरकरोत्पिता नृपतिपट्टबन्धनम् ॥ ५१ ॥
प्रशशास पूज्यवचनस्य स पितुरुपरोधतो महीम् ।
मुक्तिसुखविनिहितैकमतेर्नहि तस्य कापि विषयाभिलाषिता ॥ ५२ ॥
वसुधामवत्यतुलधाम्नि चतुरुदधिवारिमेखलाम् ।
तत्र भृशमभिननन्द जनो जनवृद्धिहेतुरुदयो हि तादृशाम् ॥ ५३ ॥
न बभूव कस्यचिदकालमरणमखिलेषु जन्तुषु ।
जातुचिदपि न जनाकुलता व्यदधादवृष्टिरतिवृष्टिरेव वा ॥ ५४ ॥
न समीरण श्रवणभेदिपरुपरवदारुणो ववौ ।
नाम्पदमलभत रोगगणः समपादि नातिहिममुष्णमेव वा ॥ ५५ ॥

न विबाधनं जनपदस्य समजनि कदाचिदीतिभिः ।
क्रूरमृगसमुदयोऽप्यभवन्न पुरे च हिंसनविषक्तमानसः ॥ ५६ ॥
तमुपायनैः समुपगम्य सदसि परचक्रपार्थिवाः ।
द्वाःस्थकथितनिजनामकुलाः शिरसा प्रणेमुरवनीतलस्पृशः ॥ ५७ ॥
रजनीमहश्च स विभज्य विबुधनुतबुद्धिरष्टधा ।
कर्मभिरनयत सर्वजगन्नयमार्गदर्शनपरो यथोचितैः ॥ ५८ ॥
तमुपेत्य शक्रवचनेन नरपतिसहस्रमध्यगम् ।
भेजुरमरवनिता विविधैः प्रतिवासरं ललितगीतनर्तनैः ॥ ५९ ॥
कमलप्रभाप्रभृतिदिव्यनिजयुवतिवृन्दवेष्टितः ।
भोगसुखमिति यथाभिमतं चिरमन्वभूत्स जगदेकनायकः ॥ ६० ॥
अपरेद्युरुन्नमितबाहुरधिकजरया निपीडितः ।
तस्य सदसि समुपेत्य शनैः श्रितयष्टिरित्यकृत कोऽपि पूत्कृतिम् ६१
सुरवृन्दवन्द्य करुणार्द्र शरणगतलोकवत्सल ।
त्रातरखिलजगतां कृपणं भयभीतमस्तभय रक्ष रक्ष माम् ॥ ६२ ॥
कथितो निमित्तिपुरुषेण रजनिसमये समेत्य माम् ।
मृत्युरविहतगतिप्रसरस्तव पश्यतोऽद्य जगदीश नेष्यति ॥ ६३ ॥
क्षमसे ततो यदि न पातुमसि जिन वृथान्तकान्तकः ।
वाचमिति समभिधाय पुरः सहसा तिरोहितवपुर्बभूव सः ॥ ६४ ॥
वद देव कोऽयमिति सभ्यजनवचनमारुतेरितः ।
दृष्टनिखिलभुवनोऽवधिना भगवान्हसन्निति जगाद कारणम् ॥ ६५ ॥
मम कर्तुमेष विषयेषु विरतिममराधिपाज्ञया ।
धर्मरुचिरिति सुरस्त्रिदिवात्समुपाययौ विकृतवृद्धविग्रहः ॥ ६६ ॥
विनिवेद्य सभ्यनिवहस्य कृतपरमविस्मयस्य तम् ।
भोगविरतहृदयः स भवस्थितिमित्यचिन्तयदचिन्त्यचेष्टितः ॥ ६७ ॥
धनयौवनप्रभृति सर्वमनुगतमिदं शरीरिणाम् ।
न क्षणमपि भवति स्थितिमन्निजपूर्वजन्मकृतपुण्यसंक्षये ॥ ६८ ॥

विषयेषु शत्रुसदृशेषु विविधपरितापहेतुषु।
सक्तिमविरतमतिः कुरुते हतबुद्धिरेव न तु बोधभासुरः ॥ ६९ ॥
विविधासु योनिषु वपूंषि विविधरचनानि धारयन्।
इन्द्रियसुखलवलुब्धमतिर्नटवत्प्रयाति तनुमान्विडम्बनाम् ॥ ७० ॥
वपुरादधत्प्रविजहच्च विविधमिह यैर्विवञ्चितः।
कर्मभिरहमधुना तपसा क्षिपयामि तानि निखिलानि मूलतः ॥ ७१ ॥
इति चिन्तनाकुलमुपेत्य सदसि जगदन्तिकामराः।
चिन्तितमखिलहितं भवता जिन साधु साध्विति तमभ्यनन्दयन्॥७२॥
विमलाभिधानशिविकास्थममरपतिरेत्य सामरः।
प्रापदथ सकलर्तुवनं तमुरूत्सवेन कृतदुन्दुभिध्वनिः ॥ ७३ ॥
प्रवितीर्य राज्यमवदातचरितवरचन्द्रसूनवे।
षष्ठ(?)युगभिहितसिद्धनुतिः स तपोऽग्रहीद्दशशतैर्महीभुजाम् ॥ ७४ ॥
मणिभाजने समधिरोप्य विबुधपतिरात्मभक्तितः।
क्षीरजलनिधिजले निदधे दृढपञ्चमुष्टिभिरपाकृतान्कचान् ॥ ७५ ॥
प्रविधाय तत्र पटुवाद्यनिनदरमणीयमुत्सवम्।
क्षोभितसकलमहीवलयं प्रययुः पुनः सुरगणा यथायथम् ॥ ७६ ॥
अथ सोमदत्तनृवरस्य नलिनपुरपालिनो गृहे।
पञ्चवसुनिपतनप्रभृतीन्यकृताद्भुतानि स गृहीतपारणः ॥ ७७ ॥
प्रशमादिभि स चतुरोऽपि चतुरमतिरूर्जितैर्गुणैः।
नाशमनयत कषायरिपून्विहरंस्तपस्विजनयोग्यधामसु ॥ ७८ ॥
न परीषहास्तमसहन्त धृतिकवचिनं प्रबाधितुम्।
क्षुत्तृडवनिशयनप्रमुखा युधि संवृताङ्गमिव शत्रुपत्रिणः ॥ ७९ ॥
अपरापरैः स समुपेत्य समयगततत्त्वगोचरम्।
संशयमलमपहस्तयितुं प्रतिवासरं मुनिजनैरसेव्यत ॥ ८० ॥

१. रत्नपुष्पगन्धोदकवृष्टय, सुरभिमृदुपवन, देवदुन्दुभिश्चेति पञ्चवसूनि. २. क्रोधो मानो माया लोभश्चेति कषाय इति सर्वदर्शनसंग्रह.

प्रकृतीर्नयंस्तनुतरत्वमतनुतपसामकर्मणाम् ।
तत्र पुनरपि जगाम वने समपादि यत्र निजमेव दीक्षणम् ॥ ८१ ॥

मुनिभिः स्थितः सहसमेत्य तलभुवि स नागशाखिनः ।
ध्यानमतुलमवलम्ब्य सितं हतघातिकर्मरिपुराप केवलम् ॥ ८२ ॥

तस्मिन्काले[1] सह परिजनैर्यक्षराजेन गत्वा
शक्रादेशात्समवशरणं[2] निर्ममे तस्य भर्तुः ।
जैनादाद्यात्समवशरणाद्योजनार्धार्धहान्या
सार्धान्यष्टौ यदनुगदितं योजनान्यागमज्ञैः ॥ ८३ ॥

धूलीसालो[3] वलयसदृशस्तस्य बभ्राम पार्श्वे
मानस्तम्भाश्चतसृषु महादिक्षु तस्यान्तरस्थाः ।
चत्वार्यूर्ध्वं विकचकमलाम्भांसि तेभ्यः सरांसि
तेभ्यश्चोर्ध्वं विविधकुसुमा खातिका वारिकर्णा ॥ ८४ ॥

नानापुष्पा समजनि ततः पुष्पवाटी विशाला
प्राकारोऽस्या विरचितचतुर्गोपुरोऽभ्यन्तराले ।
द्वाराद्द्वारात्परमुभयतो द्वे शुभे नाट्यशाले
चत्वार्यासन्नमरनिचितान्यूर्ध्वमाभ्यां वनानि ॥ ८५ ॥

चत्वारोऽर्वा[4] रुचिरवपुषो यागवृक्षा वनेषु
तिस्रस्तिस्रो मणिमयतरैर्मण्डितास्तेषु वाप्यः ।
तत्रैवासन्बहुविधसभामण्डपाः क्रीडशैला
धारायन्त्रैरभिवृतलतामण्डपैर्भ्राजमानाः ॥ ८६ ॥

तेभ्योऽप्यूर्ध्वं मणिमयचतुस्तोरणा वेदिकाभू-
द्यस्याभोगे समजनि परे केतुपङ्क्तिर्विचित्रा[5] ।
तस्याश्चोर्ध्वं मणिमयचतुर्गोपुरो हेमसालो
रम्यं कल्पद्रुमवनमतोऽभूत्परस्मिन्विभागे ॥८७ ॥

---

१. तस्मिन्केवलोत्पत्तिसमये २. सभाविशेष.. ३. पञ्चवर्णमणिचूर्णप्राकार. ४ अर्वा. प्रतिमा.. ५. ध्वजमाला.

तस्माज्जज्ञे पुनरपि चतुर्गोपुरा हेमवेदी
तस्या रेजुर्दश दशपराण्युल्लसत्तोरणानि ।
तेषां स्तूपा नव नव बभुर्मध्यदेशेषु सर्वे
तत्रैवासन्मुनिजनसभामण्डपास्तुङ्गशृङ्गाः ॥ ८८ ॥
प्राकारोऽच्छस्फटिकघटितोऽभूत्पुरस्ताच्च तेभ्यः
कोष्ठास्तस्य स्फुरितरुचयो द्वादशान्ते बभूवुः ।
तेभ्यः स्थानं परमनुपमं गन्धकुट्याख्यमासी-
ज्जज्ञे तत्र स्फुरदुरुमणिभ्राजितं सिंहपीठम् ॥ ८९ ॥
तस्योपरि स्फुरितभासुररत्नरश्मेः
स प्रातिहार्यपरिभूषितदिव्यमूर्तिः ।
निर्बाधवीर्यसुखबोधनिधिर्जिनेन्द्र-
स्तत्त्वोपदेशकथनाभिमुखोऽवतस्थे ॥ ९० ॥
दत्ताद्या मुनिभिः समं गणधराः कल्पस्त्रियः सज्जिता
ज्योतिर्व्यन्तरभावनामरवधूसंघास्ततो भावनाः ।
वन्या ज्योतिषकल्पजाश्च विबुधाः स्वस्योदयाकाङ्क्षिण-
स्तस्थुर्द्वादशसु प्रदक्षिणममी कोष्ठेषु मर्त्या मृगाः ॥ ९१ ॥

इति श्रीवीरनन्दिकृतावुदयाङ्के चन्द्रप्रभचरिते महाकाव्ये सप्तदशः सर्गः ।

अष्टादशः सर्गः ।

सर्वभाषास्वभावेन ध्वनिनाथ जगद्गुरुः ।
जगाद गणिनः प्रश्नादिति तत्त्वं जिनेश्वरः ॥ १ ॥
जीवाजीवाश्रवा बन्धसंवरावथ निर्जरा ।
मोक्षश्चेति जिनेन्द्राणां सप्त तत्त्वानि शासने ॥ २ ॥
बन्ध एव प्रविष्टत्वादनुक्तिः पुण्यपापयोः ।
तयोः पृथक्च पक्षे च पदार्था नव कीर्तिताः ॥ ३ ॥
चेतनालक्षणो जीवः कर्ता भोक्ता स्वकर्मणाम् ।
स्थितः शरीरमानेन स्थित्युत्पत्तिव्ययात्मकः ॥ ४ ॥

१ मध्ये.

भव्याभव्यप्रभेदेन द्विप्रकारोऽप्यसौ पुनः ।
नरकादिगतेर्भेदाच्चतुर्धा भेदमश्नुते ॥ ५ ॥
सप्तधा पृथिवीभेदान्नारकोऽपि प्रभिद्यते ।
अधोलोकस्थिताः सप्त पृथिव्यः परिकीर्तिताः ॥ ६ ॥
आद्या रत्नप्रभा नाम द्वितीया शर्कराप्रभा ।
सिकतादिप्रभान्या च परा पङ्कप्रभा मता ॥ ७ ॥
धूमप्रभा ततो ज्ञेया परा तस्यास्तमःप्रभा ।
महातमःप्रभा चेति तासां नामान्यनुक्रमम् ॥ ८ ॥
प्रथमायां पृथिव्यां ये नारकास्तेषु कीर्तिताः ।
उत्सेधः सप्त चापानि त्रयो हस्ताः षडङ्गुलाः ॥ ९ ॥
द्विगुणो द्विगुणोऽन्यासु पृथिवीषु यथाक्रमम् ।
द्वितीयादिषु विज्ञेयो यावत्पञ्चधनुःशतीम् ॥ १० ॥
एकस्त्रयस्ततः सप्त दश सप्तदश क्रमात् ।
द्वाविंशतिस्त्रयस्त्रिंशत्तास्वायुः सागरोपमम् ॥ ११ ॥
दशवर्षसहस्राणि जघन्यं प्रथमक्षितौ ।
द्वितीयादौ जघन्यं तत्प्रथमादौ यदुत्तमम् ॥ १२ ॥
त्रिंशन्नरकलक्षाणि प्रथमायां ततः परम् ।
पञ्चविंशतिरुद्दिष्टास्ततः पञ्चदश क्रमात् ॥ १३ ॥
दश त्रीणि ततो हीनं पञ्चभिर्लक्षमीरितम् ।
ततः पञ्चैव नरकाश्चरमायां प्रकीर्तिताः ॥ १४ ॥
बह्वारम्भादिसंभूतैः पापैः परवशीकृताः ।
तत्र जीवाः प्रपद्यन्ते दुःखं भूत्वौपपादिकाः ॥ १५ ॥
इति नारकभेदेन कृता जीवस्य वर्णना ।
तिर्यग्गतिकृतो भेदः सांप्रतं वर्णयिष्यते ॥ १६ ॥

---

१. द्वितीयोत्सेध. १५ चापानि, २ हस्तौ, १२ अङ्गुलानि । तृतीयोत्सेधः ३१ चा०, १ ह०, ० अ० । चतुर्थोत्सेध ६२ चा०, २ ह०, ० अ० । पञ्चमोत्सेध. १२५ चा०, ० ह०, ० अ० । षष्ठोत्सेध. २५० चा०, ० ह०, ० अ० । सप्तमोत्सेधः ५०० चा०, ० ह०, ० अ०.

त्रसस्थावरभेदेन तिर्यग्जीवो द्विधा स्मृतः।
तत्र द्वीन्द्रियमारभ्य त्रसः पञ्चेन्द्रियावधि ॥ १७ ॥
स्थावराः कायभेदेन पञ्चधा परिकीर्तिताः।
पृथिवीकायिका केचित्केचिदप्कायिकाः स्मृताः ॥ १८ ॥
तेजःकायभृतः केचिदपरे वायुकायिकाः।
स्युर्वनस्पतिकायाश्च सर्वेऽप्येकेन्द्रियाः स्मृताः ॥ १९ ॥
सहस्रं मानमुत्कर्षाद्योजनानां प्रकीर्तितम्।
पञ्चेन्द्रियशरीरस्य तदेवैकेन्द्रियेऽधिकम् ॥ २० ॥
द्वीन्द्रिये द्वादशैव स्युर्योजनानि यथागमम्।
त्रिकोषं त्रीन्द्रिये प्रोक्तं योजनं चतुरिन्द्रिये ॥ २१ ॥
स्पर्शनं रसनं घ्राणं चक्षुः श्रोत्रमितीन्द्रियम्।
वर्धनीयं क्रमादेतेष्वेकैकं द्वीन्द्रियादिषु ॥ २२ ॥
संवत्सरसहस्राणि द्वाविंशतिरुदाहृतम्।
पृथिवीकायिकेष्वायुरुत्कर्षेण जिनागमे ॥ २३ ॥
तान्यकायिषु सप्त स्युस्त्रीणि मारुतकायिषु।
वनस्पतौ दशोक्तानि तेजःकायिष्वहस्त्रयम् ॥ २४ ॥
वर्षाणि द्वादशैवायुर्द्वीन्द्रियाणां प्रकीर्तितम्।
दिनान्येकोनपञ्चाशत्त्रीन्द्रियेषु शरीरिषु ॥ २५ ॥
षण्मासप्रमितं प्रोक्तं चतुरेन्द्रियदेहिषु।
पञ्चेन्द्रियेषु पूर्वाणां कोट्येका परिकीर्तिता ॥ २६ ॥
तिर्यगादिप्रभेदस्य क्रमोऽयं संप्रदर्शितः।
कीर्त्यन्ते सांप्रतं केचिद्भेदा नरगतेरपि ॥ २७ ॥
भोगकर्मभुवो भेदान्मानुषा द्विविधाः स्मृताः।
देवगुर्वादिभेदेन स्युस्त्रिंशद्भोगभूमयः ॥ २८ ॥
मध्योत्तमजघन्येन क्रमात्त्रेधा व्यवस्थिताः।
षट्सहस्राणि चापानामुत्तमासु नृणां प्रमा ॥ २९ ॥

१ द्वीन्द्रिया: शङ्खगण्डोलप्रभृतय.

मध्यमासु च चत्वारि द्वे जघन्यासु कीर्तिते ।
त्रीणि पल्योपमान्यायुर्द्वे चैकं तास्वनुक्रमात् ॥ ३० ॥
मद्याङ्गादिभिदाभिन्नं दशकल्पद्रुमोद्भवम् ।
पात्रदानप्रभावेण भुञ्जते तत्र ते फलम् ॥ ३१ ॥
आर्यम्लेच्छप्रभेदेन द्विविधाः कर्मभूमिजाः ।
भरतादिभिदा पञ्चदश स्युः कर्मभूमयः ॥ ३२ ॥
शतानि पञ्च चापानां कर्मभूमिनिवासिनाम् ।
पञ्चविंशतियुक्तानि मानमुत्कृष्टवृत्तितः ॥ ३३ ॥
पूर्वकोटिप्रमाणं च तेषामायुः प्रकीर्तितम् ।
वृद्धिह्रासौ विदेहेन भरतैरावतेष्विव ॥ ३४ ॥
भरतैरावते वृद्धिह्रासिनी कालभेदतः ।
उत्सर्पिण्यवसर्पिण्यौ कालभेदावुदाहृतौ ॥ ३५ ॥
सागरोपमकोटीनां दश कोट्योऽवसर्पिणी ।
प्रमाणं तावदेवाहुरुत्सर्पिण्याश्च तद्विदः ॥ ३६ ॥
[1]सुषमोपपदा प्रोक्ता सुषमासुषमा ततः ।
दुःषमा सुषमाद्यान्या सुषमान्ता च दुःषमा ॥ ३७ ॥
पञ्चमी दुःषमा ज्ञेया षष्ठी चात्यन्तदुःषमा ।
प्रत्येकमिति षड्भेदास्तयोरुक्ता द्वयोरपि ॥ ३८ ॥
सागरोपमकोटीनां चतस्रः कोटयः स्मृताः ।
पूर्वा तिस्रो द्वितीया च द्वे तृतीया प्रकीर्तिता ॥ ३९ ॥
द्वाचत्वारिंशता वर्षसहस्रैः परिकीर्तिता ।
एका कोटी च कोटीनां चतुर्थी परिकीर्तिता ॥ ४० ॥
पञ्चमी च सहस्राणि वर्षाणामेकविंशतिः ।
षष्ठी तावत्प्रमाणैव जिनैः कालकलाः स्मृताः ॥ ४१ ॥
[2]म्लेच्छखण्डप्रभेदेन पञ्चधा परिकीर्तिताः ।
म्लेच्छखण्डा यतः पञ्च कथ्यन्ते कर्मभूमिषु ॥ ४२ ॥

---

१. पुस्तकान्तरे 'ष' इत्यस्य स्थाने 'ख' इति कवर्गद्वितीयवर्णो दृश्यते. २ पुस्तकद्वयेऽपि 'म्लेच्छाखण्ड' इति पाठोऽस्ति.

आर्याः षट्कर्मभेदेन षोढा भेदमुपागताः ।
ते गुणस्थानभेदेन स्युश्चतुर्दशधा पुनः ॥ ४३ ॥
मिथ्यासासादनविधौ मिश्रा विरतिदर्शनौ ।
प्रदेशविरतस्तस्मात्प्रमत्तविरतस्ततः ॥ ४४ ॥
स्यादप्रमत्तविरतस्ततोऽपूर्वक्रिय. स्मृत ।
अनिवृत्तिक्रियस्तस्माच्चतः सूक्ष्मः प्रकीर्तितः ॥ ४५ ॥
शान्ततीक्ष्णकषायौ च स योग केवली स्मृत. ।
अयोगकेवली चेति गुणस्थानान्यनुक्रमम् ॥ ४६ ॥
इति मानुषभेदेन कृता जीवनिरूपणा ।
सांप्रतं देवभेदेन कुर्वे किंचित्प्रपञ्चनम् ॥ ४७ ॥
चतुर्णिकायभेदेन स्मृता देवाश्चतुर्विधाः ।
असुराहिकुमाराद्या दशधा तेषु भावनाः ॥ ४८ ॥
किंनरादिप्रभेदेन व्यन्तराश्चाष्टधा स्मृता ।
सूर्यचन्द्रादिभेदेन ज्योतिष्का पञ्चधा स्मृताः ॥ ४९ ॥
वैमानिका द्विधा प्रोक्ताः कल्पातीताश्च कल्पजाः ।
सौधर्मादिषु कल्पेषु कल्पजा॰ परिकीर्तिताः ॥ ५० ॥
नव ग्रैवेयकादिस्थाः कल्पातीताः प्रवर्णिताः ।
सर्वार्थसिद्धिपर्यन्ताः समृद्धावधिचक्षुषः ॥ ५१ ॥
तत्रासुरकुमाराणां प्रमाणं पञ्चविंशतिः ।
धनूंषि दश चापानि शेषाणां भवनक्षिताम् ॥ ५२ ॥
दशसप्तधनुर्माना व्यन्तरा ज्यौतिषामराः ।
सौधर्मैशानयोर्मानं सप्त हस्ता दिवौकसाम् ॥ ५३ ॥
सनत्कुमारमाहेन्द्रकल्पयोः षट् प्रकीर्तिताः ।
ब्रह्मकापिष्ठयोः पञ्च तन्मध्यगतयोरपि ॥ ५४ ॥
चत्वार. शुक्रमारभ्य हस्ताः प्रागानता॰ स्मृताः ।
आनते प्राणते चापि त्रयः सार्धाः प्रवर्णिताः ॥ ५५ ॥

आरणाच्युतयोर्हस्तास्त्रयः समनुवर्णिताः ।
अधोग्रैवेयकेषूक्तौ त्रिषु द्वावर्धसंयुतौ ॥ ५६ ॥
द्वारवत्नी समाम्नातौ मध्यग्रैवेयकत्रये ।
अर्धेन सहितो रत्निरूर्ध्वग्रैवेयकत्रये ॥ ५७ ॥
ग्रैवेयकविमानेभ्यः परे हस्तप्रमाः सुराः ।
सागरोपममुत्कर्षादायुर्भवनवासिनाम् ॥ ५८ ॥
अधिकं व्यन्तराणां तु पल्योपमसुदाहृतम् ।
दशवर्षसहस्राणि जघन्यमुभयेष्वपि ॥ ५९ ॥
ज्योतिष्काणां तु देवानामधिकं पल्यमीरितम् ।
पल्यस्यैवाष्टमो भागो जघन्येन प्रकीर्तितः ॥ ६० ॥
जिनैः साक्षात्कृताशेषत्रिजगद्वस्तुभिः स्मृतम् ।
द्वौ सागरोपमावायुः सौधर्मैशानकल्पयोः ॥ ६१ ॥
सनत्कुमारमाहेन्द्रकल्पयोः सप्त कीर्तिताः ।
ब्रह्मब्रह्मोत्तरे कल्पे दशैव परिवर्णिताः ॥ ६२ ॥
स्मृता लान्तवकापिष्ठकल्पयोश्च चतुर्दश ।
ततः शुक्रमहाशुक्रकल्पयोः षोडशोदिताः ॥ ६३ ॥
अष्टादश शतारे च सहस्रारे च संमताः ।
आनते प्राणते चापि विंशतिः समुदीरिताः ॥ ६४ ॥
आरणाच्युतकल्पे च द्वाविंशतिरनुस्मृताः ।
एकैकेन ततो वृद्धिर्यावत्त्रिंशत्त्रयाधिकाः ॥ ६५ ॥
इति गत्यादिभेदेन कृता जीवनिरूपणा ।
कुर्वे संप्रत्यजीवस्य किंचिद्रूपनिरूपणम् ॥ ६६ ॥
धर्माधर्मावथाकाशं कालः पुद्गल इत्यपि ।
अजीवः पञ्चधा ज्ञेयो जिनागमविशारदैः ॥ ६७ ॥
एतान्येव सजीवानि षड्द्रव्याणि प्रचक्षते ।
कालहीनानि पञ्चास्तिकायास्तान्येव कीर्तिताः[1] ॥ ६८ ॥

---

१. अस्तिकायशब्दो जैनपरिभाषाया तत्वपर्यायः. तत्र 'अस्ति' इति तिङन्तप्रतिरूपकमव्ययम्.

जलवन्मत्स्ययानस्य तत्र यो गतिकारणम्।
जीवादीनां पदार्थाना स धर्मः परिवर्णितः॥ ६९॥
लोकाकाशमभिव्याप्य संस्थितो मूर्तिवर्जितः।
नित्यावस्थितिसंयुक्तः सर्वज्ञज्ञानगोचरः॥ ७०॥
द्रव्याणां पुद्गलादीनामधर्मः स्थितिकारणम्।
लोकेऽभिव्यापकत्वादिधर्मो धर्मोऽपि धर्मवत्॥ ७१॥
नित्यं व्यापकमाकाशमवगाहैकलक्षणम्।
चराचराणि भूतानि यत्रासंवाधमासते॥ ७२॥
धर्माधर्मैकजीवानामसंख्येयाः प्रकीर्तिताः।
प्रदेशाः सकलज्ञानैर्व्योमानन्तप्रदर्शकम्॥ ७३॥
वर्तनालक्षणः कालः स स्वयं परिणामिनाम्।
परिणामोपकारेण पदार्थाना प्रवर्तते॥ ७४॥
क्रियां दिनकरादीनामुदयास्तमयादिकाम्।
प्रविहायापर. कालो नास्तीत्येके प्रचक्षते॥ ७५॥
तन्न युक्तं क्रियाया हि लोके काल इति ध्वनिः।
प्रवृत्तो गौणवृत्त्यैव वाहीक इव गोध्वनिः॥ ७६॥
न च मुख्यादृते गौणकल्पना नरसिंहवत्।
तस्माद्द्रव्यस्वभावोऽन्यो मुख्य. कालोऽस्ति कश्चन॥ ७७
रूपगन्धरसस्पर्शशब्दवाः पुद्गल. स्मृत.।
अणुस्कन्धप्रभेदेन द्विस्वभावतया स्थितः॥ ७८॥
पृथिव्यादिस्वरूपेण स्थूलसूक्ष्मादिभेदतः।
छायातपादिरूपेण बहुधा स विभिद्यते॥ ७९॥

कर्मणामागमद्वारमाश्रवं संप्रचक्षते ।
स कायवाङ्मनःकर्मयोगत्वेन व्यवस्थितः ॥ ८२ ॥
शुभः पुण्यस्य पापस्य विपरीतः प्रकीर्तितः ।
सकषायोऽकषायश्च तस्य द्वौ स्वामिनौ स्मृतौ ॥ ८३ ॥
तत्रासादनमात्सर्यगुरुनिह्नवनादयः ।
ज्ञानावृतिदृगावृत्योराश्रवत्वेन वर्णिताः ॥ ८४ ॥
परिदेवनसंतापशोकाक्रन्दवधादयः ।
असातवेदनीयस्य कर्मणः समनुस्मृताः ॥ ८५ ॥
सरागसंयमो दानं शौचं क्षान्त्यनुकम्पने ।
इत्येवमादयो ज्ञेयाः सातवेद्यस्य कर्मणः ॥ ८६ ॥
केवलिश्रुतधर्माणां देवस्य च गणस्य च ।
अवर्णवदनं दृष्टिमोहनीयस्य कीर्तितम् ॥ ८७ ॥
यः कषायोदयात्तीव्रः परिणामः प्रजायते ।
चारित्रमोहनीयस्य कर्मणः सोऽनुवर्णितः ॥ ८८ ॥
नारकस्यायुषो ज्ञेयो वह्वारम्भपरिग्रहः ।
माया वहुविधाकारा तैर्यग्योनस्य कीर्तिताः ॥ ८९ ॥
मानुषस्यावगन्तव्यः स्वल्पारम्भपरिग्रहः ।
सरागसंयमत्वादिर्दैवस्य परिवर्णितम् ॥ ९० ॥
विसंवादनमत्यन्तयोगवक्रत्वमित्यपि ।
नाम्नोऽशुभस्य विज्ञेयं विपरीतं शुभस्य च ॥ ९१ ॥
विज्ञेयास्तीर्थकृन्नाम्नो दृक्शुद्ध्याद्याश्च षोडश ।
स्वप्रशंसान्यनिन्दादि नीचैर्गोत्रस्य वर्णितम् ॥ ९२ ॥
स्वनिन्दान्यप्रशंसादिरुच्चैर्गोत्रस्य वर्णितम् ।
दानादिविघ्नकरणमन्तरायस्य कीर्तितम् ॥ ९३ ॥
इत्याश्रवपदार्थस्य तत्त्वं समुपवर्णितम् ।
अधुना वन्धतत्त्वस्य स्वरूपं व्याकरिष्यते ॥ ९४ ॥

असम्यग्दर्शनं योगाविरतेश्च विपर्ययः ।
प्रमादाश्च कषायाश्च पञ्च बन्धस्य हेतवः ॥ ९५ ॥
सकषायतया जन्तोः कर्मयोग्यैर्निरन्तरम् ।
पुद्गलैः सह संबन्धो बन्ध इत्यभिधीयते ॥ ९६ ॥
विभेदात्प्रकृतिस्थित्योरनुभागप्रदेशयोः ।
जिनागमनदीष्णातैर्विज्ञेयः स चतुर्विधः ॥ ९७ ॥
ज्ञानदृष्ट्यावृतीवेद्यं मोहनीयायुषी तथा ।
नामगोत्रान्तरायाश्चेत्यष्टौ प्रकृतयः स्मृताः ॥ ९८ ॥
भेदाः पञ्च नव द्वौ च विंशतिश्चाष्टसंयुताः ।
चतुर्द्विचत्वारिंशद्द्वौ पञ्च तासामनुक्रमम् ॥ ९९ ॥
ज्ञानावृतिदृगावृत्योर्वेदनीयान्तराययोः ।
सागरोपमकोटीनां कोट्यस्त्रिंशत्परा स्थितिः ॥ १०० ॥
सप्ततिर्मोहनीयस्य विंशतिर्नामगोत्रयोः ।
आयुषश्च त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमसंमिताः ॥ १०१ ॥
मुहूर्तावेदनीयस्य द्वादशैवापरा स्थितिः ।
स्यान्नामगोत्रयोरष्टौ शेषाश्चान्तर्मुहूर्तकम् ॥ १०२ ॥
कर्मणां यो विपाकस्तु भवक्षेत्राद्यपेक्षया ।
सोऽनुभावः समाम्नातो जिनैः केवललोचनैः ॥ १०३ ॥
योगभेदादनन्ता ये प्रदेशाः कर्मण. स्थिताः ।
सर्वेष्वात्मप्रदेशेषु स प्रदेश इति स्मृतः ॥ १०४ ॥
एवमेष चतुर्भेदभिन्नो बन्धो निरूपितः ।
संवरस्याधुना रूपं किंचिदुद्योतयिष्यते ॥ १०५ ॥
आश्रवस्य निरोधो यः संवरः स निगद्यते ।
कर्म संव्रियते येनेत्येवं व्युत्पत्तिसंश्रयात् ॥ १०६ ॥
चारित्रगुप्त्यनुप्रेक्षापरीषहजयादसौ ।
दशलक्षणधर्माच्च समितिभ्यश्च जायते ॥ १०७ ॥

इति संवरतत्त्वस्य रूपं संक्षिप्य कीर्तितम् ।
इदानीं क्रियते किंचिन्निर्जराया निरूपणम् ॥ १०८ ॥
यथाकालकृता काचिदुपक्रमकृतापरा ।
निर्जरा द्विविधा ज्ञेया कर्मक्षपणलक्षणा ॥ १०९ ॥
या कर्मभुक्तिः श्वभ्रादौ[1] सा यथाकालजा स्मृता ।
तपसा निर्जरा या तु सा चोपकर्मनिर्जरा ॥ ११० ॥
स्थितं द्वादशभिर्भेदैर्निर्जराकरणं तपः ।
बाह्यमाभ्यन्तरं चेति मूलभेदद्वयान्वितम् ॥ १११ ॥
उपवासावमोदर्ये वृतिसंख्या रसोप्सनम् (?) ।
विविक्तवासना कायक्लेशश्चेति बहिर्भवम् ॥ ११२ ॥
स्वाध्यायो व्यावृतिर्ध्यानं व्युत्सर्गो विलयस्तथा ।
प्रायश्चित्तमिति ज्ञेयमान्तरं षड्विधं तपः ॥ ११३ ॥
स्वाध्यायानस(श)नादीनां व्यक्तत्वादप्रपञ्चनम् ।
क्रियते दुर्विबोधत्वाद्ध्यानस्यैव प्रपञ्चनम् ॥ ११४ ॥
आर्तं रौद्रं च धर्मं च शुक्लं चापि चतुर्विधम् ।
ध्यानमाख्यातमर्हद्भिः शुभाशुभगतिप्रदम् ॥ ११५ ॥
अनिष्टसंगमे तस्य वियोगपरिचिन्तनम् ।
विप्रयोगे मनोज्ञस्य समागमविचिन्तनम् ॥ ११६ ॥
रोगादिजनितायाश्च वेदनाया मुहुः स्मृतिः ।
निदानं चेति चत्वारो भेदाः पूर्वस्य कीर्तिताः ॥ ११७ ॥
रौद्रं हिंसानृतस्तेयविषयप्रतिपालनैः ।
चतुर्भिर्जायमानत्वात्कारणैः स्याच्चतुर्विधम् ॥ ११८ ॥
आज्ञा विपाकविचयावपायविचयस्तथा ।
संस्थानविचयश्चेति धर्मध्यानं चतुर्विधम् ॥ ११९ ॥
पृथक्त्वादिवितर्कान्तं शुक्लमाद्यमुदीरितम् ।
एकत्वादि वितर्कान्तं द्वितीयमनुगद्यते ॥ १२० ॥

---

१. नरकादौ.

अन्यसूक्ष्मक्रियापूर्वं प्रतिपात्यन्तमुच्यते ।
चतुर्थं प्रतिपात्यन्तं समुच्छिन्नक्रियोदकम् ॥ १२१ ॥
कथितेतिसमासेन निर्जरा संनिबन्धना ।
सांप्रतं मोक्षतत्त्वस्य रूपं व्यावर्णयिष्यते ॥ १२२ ॥
कृत्स्नकर्मक्षयो मोक्षो भव्यस्य परिणामिनः ।
ज्ञानदर्शनचारित्रत्रयोपायः प्रकीर्तितः ॥ १२३ ॥
तत्त्वप्रकाशकं ज्ञान दर्शनं तत्त्वरोचकम् ।
पापारम्भपरित्यागश्चारित्रमिति कथ्यते ॥ १२४ ॥
संसारव्याधिविध्वंसे भाव्यमानमिदं त्रयम् ।
हेतुरेकाङ्गविकलो न हेतुरिव भेषजम् ॥ १२५ ॥
केवलं न यथाज्ञानं रुचितं समनुष्ठितम् ।
औषधं ध्वंसयेद्व्याधिं तथा तत्त्वं च संसृतिम् ॥ १२६ ॥
यथा सम्यक्परिज्ञानं रुचितं समनुष्ठितम् ।
औषधं ध्वंसयेद्व्याधिं तथा तत्त्वं च संसृतिम् ॥ १२७ ॥
कर्मणां प्रतिपक्षत्वान्मुक्तेर्ज्ञानादि कारणम् ।
ज्ञानादीनां विवृध्या हि रागादिक्षयदर्शनम् ॥ १२८ ॥
रागादेश्च क्षयात्कर्मप्रक्षयो हेत्वभावतः ।
तस्माद्रत्नत्रयं हेतुर्विरोधात्कर्मणां क्षये ॥ १२९ ॥
क्षीणकर्मा ततो जीवः स्वदेहाकृतिमुद्वहन् ।
ऊर्ध्वं स्वभावतो याति वह्निज्वालाकलापवत् ॥ १३० ॥
लोकाग्रं प्राप्य तत्रासौ स्थिरतामवलम्बते ।
गतिहेतोरभावेन धर्मस्य परतो गतिः ॥ १३१ ॥
इति तत्त्वोपदेशेन प्रह्लाद्य सकलां सभाम् ।
भव्यपुण्यसमाकृष्टो व्यहरद्भगवान्भुवि ॥ १३२ ॥
निस्वेदत्वादिभिस्तस्य सहजैर्दशभिर्गुणैः ।
बभासे भुवनोद्भासि वपुर्भास्करभासुरम् ॥ १३३ ॥

व्यहरद्यत्र यत्रासौ तत्र तत्र सुभिक्षता ।
अजायत जनप्रीत्यै योजनानां शतद्वये ॥ १३४ ॥
गगने गमनं तस्य सर्वेषामपि
बभूव प्राणिनां प्राणिवि जम् ॥ १३५ ॥
तस्य भक्त्युपसर्गाभ्यां मनागो न पस्पृशे ।
शीतेतरकरस्येव च्छायाविरहितं वपुः ॥ १३६ ॥
चतुराननतारूपमहातिशयशालिनः[1] ।
चतुरा न नता तस्य काभ्युत्थाय स्वयं प्रजा ॥ १३७ ॥
पक्ष्मस्पन्दविनिर्मुक्ते बभतुस्तस्य लोचने ।
नीलोत्पले इवात्यन्तनिर्वातस्थानसंस्थिते ॥ १३८ ॥
सर्वविद्येशितुस्तस्य यथास्थानखमूर्धजम् ।
असाधारणतां तस्य वपुर्वक्तुमिवाभवत् ॥ १३९ ॥
स घातिक्षयजैरेभिरपरैर्दशभिर्गुणैः ।
रराज रजसा मुक्तो मुक्तिसंगमनोत्सुकः ॥ १४० ॥
सर्वभाषात्मिका तस्य सर्वतत्त्वावबोधिनी ।
मागधी या बभौ भाषा मैत्री चाखिलगोचरा ॥ १४१ ॥
जज्ञे विहारतस्तस्य सर्वर्तुफलशालिनी ।
कृतरत्नविनिर्माणा भूर्दर्पणतलोपमा ॥ १४२ ॥
पादौ विरेजतुस्तस्य हेमाब्जरुचिपिञ्जरौ ।
जितेन रागमल्लेन भयादिव समाश्रितौ ॥ १४३ ॥
इत्येवमादिभिश्चान्यैः स चतुर्दशभिर्जिनः ।
दिद्युतेऽतिशयैर्देवनिकायपरिकल्पितैः ॥ १४४ ॥
प्रातिहार्यैश्च सोऽष्टाभिः शुशुभे शुभचेष्टितः ।
छत्त्रत्रयादिभिः सर्वजगदैश्वर्यशंसिभिः ॥ १४५ ॥

---

१. चतुराननता चतुर्मुखता, सा रूप यस्य स , स चासौ महातिशयश्च, तेन शालते
ते विग्रहः

नवतिस्त्र्यधिका तस्य सभायां गणिनोऽभवन् ।
द्वे तीक्ष्णतरबुद्धीनां सहस्रे पूर्वधारिणाम् ॥ १४६ ॥
शिक्षकाणामुभे लक्षे चतुर्भिरधिकैः शतैः ।
अवधिज्ञानिनामष्टौ सहस्राणि महाधियाम् ॥ १४७ ॥
दश केवलनेत्राणां सहस्राण्यमलात्मनाम् ।
चतुर्दश सहस्राणि विक्रियर्धिमुपेयुषाम् ॥ १४८ ॥
मनः पर्ययिणामष्टौ सहस्राणि सतेजसाम् ।
सह षड्भिः शतैः सप्त सहस्राणि च वादिनाम् ॥ १४९ ॥
वरुणाद्यार्यिकाणां च विशुद्धतरचेतसाम् ।
अशीतिश्च सहस्राणि लक्षमेकं क्षतैनसाम् ॥ १५० ॥
श्रावकाणां च लक्षाणि त्रीणि सम्यक्त्वशालिनाम् ।
लक्षाणि पञ्च पूतानां श्रावकाणां व्रतादिभिः ॥ १५१ ॥

इत्थं विहृत्य भगवान्सकलां धरित्री-
मध्यासितो गणधरैर्मुनिवृन्दवन्द्यैः ।
धर्मोपदेशजलवर्धितभव्यसस्य-
संमेदशैलशिखरं स समाससाद ॥ १५२ ॥

तत्रासौ परिमुक्तमासविहृतिः पक्षे सिते सप्तमी-
तिथ्यां भाद्रपदे स्थितः प्रतिमया सार्धं मुनीनां गणैः ।
निर्बाधं दशपूर्वलक्षपरिमाणस्यायुषः प्रक्षये
शुक्लध्याननिरस्तकृत्स्नकलुषः सिद्धेः पदं शिश्रिये ॥ १५३ ॥

संश्लिष्टामथ तस्य भूधरपतेश्चैत्यालयोद्भासिनः
पूते मूर्धनि सार्धकार्मुकशतोत्सेधा तदीया तनुम् ।
संस्कृत्यागुरुचन्दनप्रभृतिभिः प्राप्तोरुपुण्योदयाः
कल्याणं प्रविधाय पञ्चममगुः स्वं स्वं पदं स्वर्गिणः ॥ १५४ ॥

इति श्रीवीरनन्दिकृतावुदयाङ्के चन्द्रप्रभचरिते महाकाव्येऽष्टादशः सर्गः ।

२